

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΦΙΛΗΝΔΡΟΥ

ΕΠΙΤΟΜΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

Προτασσομένων συνοπτικῶς

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧ. ΚΕΝΤΡ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ ΚΑΙ ΜΑΘΗΤΡΙΑΣ

ΤΩΝ ΠΛΗΡΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐπέλυθα. ἵνα
πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἐν τῇ σκοτίᾳ
μὴ μείνη. **Ἰ. Χριστός.**

(Ἰωάννης β'— 46)

ΒΙΒΛΙΕΚΔΟΤΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ
Π. ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ
ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

Γαλατῶ, Γιουνιοῦκ-Καλδισήμ ἀρ' 3

1920

Εγώ

Κ Κωσταν

Κ Κωσταντανοπουλος

παιδαγωγική μελέτη

1920 ΦΙΛ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΦΙΛΑΝΔΡΟΥ

ΕΠΙΤΟΜΟΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ ΧΡΟΝΩΝ

Προτασσομένων συνοπτικῶς

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧ. ΚΕΝΤΡ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ ΚΑΙ ΜΑΘΗΤΡΙΑΣ

ΤΩΝ ΠΛΗΡΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα, ἵνα
πᾶς ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἐν τῇ σκοτίᾳ
μὴ μείνη». Ἰ. Χριστός.

(Ἰωάννης ιβ' — 46)

ΒΙΒΛΙΕΚΔΟΤΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ

Π. ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

Γαλανᾶ, Γιουνιέκ-Καλδερῆμ ἀρ. 3

1920

Πάντα τὰ ἀντίτυπα δεόν νὰ φέρωσι τὴν ὑπογραφήν τοῦ
ἐκδότου

Π. Ἀγγελίδου

Ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν Βιβλιοκδοτικῶν Καταστημάτων

Π. Ἀγγελίδου

Ἐν Γαλατῆ, ὁδὸς Καρόντο, ἀριθ. 8.

ΕΥΔΑΒΩΣ ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΕΡΑΝ ΜΝΗΜΗΝ
ΤΩΝ
ΥΠΕΡ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ
ΠΕΣΟΝΤΩΝ
ΚΑΙ
ΔΙΑΦΟΡΟΤΡΟΠΩΣ ΕΞΕΦΑΝΙΣΘΕΝΤΩΝ
ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ
ΠΑΤΕΡΩΝ ΚΑΙ ΑΔΕΛΦΩΝ ΗΜΩΝ

Ο ΠΟΡΗΣΑΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ΤΗΣ Β' ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Ἐξαντληθείσης τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ παρόντος θρησκευτικοῦ πονήματός μου, ἀσμένως προβαίνω εἰς δευτέραν τοιαύτην.

Καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ ἐκτὸς μικρῶν—ἀνεπαισθήτων ἄλλως τε—μεταλλαγῶν καὶ διορθώσεων οὐδεμίαν σημαντικὴν διασκευὴν ἐπέφερα εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς ὕλης, οὔτε οὐσιώδη μεταβολὴν εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν γεγόντων καὶ τὴν ὁμαλότητά τῆς ἐκφράσεως.

Φρονῶν δέ, ὅτι τὸ ταπεινὸν σύγγραμμά μου δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἐκ παραλλήλου καὶ ὡς τὸ κατάλληλον διδακτικὸν βιβλίον διὰ τοὺς μαθητὰς καὶ χρήσιμον θρησκευτικὸν ἀνάγνωσμα διὰ τὸν λαόν, ἀκολουθήσας πιστῶς καὶ ἀκριβῶς τὸ Ἀναλυτικὸν Πρόγραμμα τῆς **Π. Κ. Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς**, ἀφήκα καὶ πάλιν τὰ περὶ πλέον ὑπάρχοντα Κεφάλαια, τὰ ὁποῖα δύνανται οἱ διδάσκοντες διαλογικῶς ἐργαζόμενοι νὰ παραλείπωσιν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἀναγραφομένης διδακτέας ὕλης.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐκφράζω θερμὰς εὐχαριστίας πρὸς τὸν διδασκαλικὸν κόσμον, εἰς τὴν εὐμενῇ ὑποδοχὴν καὶ ὑποστήριξιν τοῦ ὁποίου ὀφείλεται ἡ νέα αὕτη ἐκδοσις, καὶ εὐχομαι ὅπως τὸ πόνημά μου ἀνταποκρινόμενον καὶ αὐθις εἰς τὸν προοριζόμενον σκοπὸν του, ἀποβῆ ἀπὸ τε θρησκευτικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀπόψεως χρήσιμον καὶ καρποφόρον μεταξὺ τῶν διδασκομένων μαθητῶν καὶ τοῦ φιλοχρίστου λαοῦ.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 24 Μαρτίου 1920.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΦΙΛΑΝΔΡΟΣ

I

ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗΣ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

Α' ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Ἡ Ὀρθόδοξος Χριστιανικὴ Κατήχησις μᾶς διδάσκει συντόμως τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν.

Ἰδρυτὴς τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας εἶνε αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ὁποῖος ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, ἐδίδαξε καὶ ἔπαθε, διὰ τὴν σῶσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας.

Θρησκεία λέγεται ἡ εὐλαβὴς πίστις καὶ ὁ ἀπεριόριστος σεβασμὸς εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἐκ τοῦ μηδενὸς ἐποίησε τὸν κόσμον ὅλον καὶ φροντίζει πάντοτε περὶ αὐτοῦ.

Ἀπὸ ὅλας τὰς θρησκείας τοῦ Κόσμου ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία εἶνε ἡ τελειότερα, διότι εἶνε θεία καὶ ὡς ἐκ τούτου ἱερά καὶ ἅγια.

Πίστις λέγεται ἡ παραδοχὴ, ὅτι ὑπάρχει εἰς μόνον ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ἡ πλήρης πεποίθησις καὶ ἀφοσίωσις εἰς Αὐτόν.

Λατρεία λέγεται ἡ ἐκδήλωσις τῆς πίστεως καὶ τῆς θρησκείας διὰ διαφόρων ἐξωτερικῶν τύπων καὶ πράξεων, ὡς διὰ προσευχῶν, διὰ τελετῶν, διὰ ψαλμῶν καὶ ὕμνων, γονυκλισιῶν κτλ.

Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἐδιδάσκετο προφορικῶς· ἡ διδασκαλία αὕτη ἐλέγετο **Κατήχησις**, οἱ διδάσκαλοι αὐτῆς ἐλέγοντο **κατηχηταὶ** καὶ οἱ διδασκόμενοι αὐτὴν **κατηχούμενοι**. Ὅσοι ἐπίστευον καὶ ἐβαπτίζοντο ἐλέγοντο **πιστοί**.

Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἐν ἐκτάσει περιέχεται εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ εἰς τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν.

Ἁγία Γραφή λέγονται ὅλα τὰ ἱερὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν ὑπὸ ἀγίων ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους ἐφώτισε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα· τοιοῦτοι ἦσαν οἱ **Προφῆται** καὶ οἱ Ἄπόστολοι.

Ἡ Ἁγία Γραφή διαιρεῖται εἰς Παλαιὰν καὶ εἰς Νέαν Διαθήκην· λέγεται δὲ **Διαθήκη** ἡ ὑπόσχεσις, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους περὶ σωτηρίας αὐτῶν.

Ἡ **Παλαιὰ Διαθήκη** περιέχει ὅλα τὰ ἱερὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ εἶνε τὸ ὅλον 21. Τὰ βιβλία ταῦτα περιέχουν τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, τὴν Ἑβραϊκὴν θρησκείαν καὶ ἱστορίαν καὶ ὅλας τὰς προφητείας, ὅσαι ἐγράφησαν περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἡ Παλαιὰ λοιπὸν Διαθήκη εἶνε Ἑβραϊκὴ ἱστορία πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ.

Ἡ **Νέα Διαθήκη** περιέχει ὅλα τὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν οἱ Μαθηταὶ καὶ οἱ Ἄπόστολοι καὶ εἶνε τὸ ὅλον 27· ταῦτα περιέχουν τὸν βίον καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὰς ἐνεργείας τῶν Ἀποστόλων πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὰ κυριώτερα ὅμως βιβλία τῆς Νέας Διαθήκης εἶνε τὰ 4 ἱερὰ Εὐαγγέλια τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν οἱ Ἄπόστολοι **Ματθαῖος**, **Μάρκος**, **Λουκᾶς** καὶ **Ἰωάννης**· λέγονται δὲ Εὐαγγέλια, διότι περιέχουν τὴν χαροποιὰν ἀγγελίαν τῆς ἐλεύσεως εἰς τὸν κόσμον τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος τῆς ἀνθρωπότητος.

Τὰ ἱερὰ Εὐαγγέλια ἐγράφησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσ-

σαν μόνον τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ἐγράφη καὶ εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν, διότι προωρίζετο διὰ τοὺς ἐξ Ἑβραίων Χριστιανούς.

Ἱερὰ Παράδοσις λέγεται ἡ ἄγραφος διδασκαλία τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, ἡ ὁποία ἐγίνετο προφορικῶς καὶ τοιουτοτρόπως διεσώθη μέχρι σήμερον· διὰ τῆς ἱερᾶς παραδόσεως διδασκόμεθα ὅσα δὲν ἐγράφησαν εἰς τὰ ἱερὰ Διβλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς, καθὼς εἶνε τὸ νὰ κάμνωμεν τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, τὸ νὰ προσευχώμεθα πρὸς Ἀνατολάς, τὸ νὰ τελῶμεν διαφόρους ἱερὰς ἀκολουθίας κτλ. Ἡ ἱερὰ παράδοσις ἔχει σημασίαν καὶ σπουδαιότητα, ὅσην καὶ ἡ Ἀγία Γραφή.

2. Περὶ Κατήχσεως

Ἐπειδὴ δὲν εἶνε εὐκόλον νὰ μανθάνωμεν τὴν θρησκείαν μας ἀπὸ τὰ ἐκτενῆ βιβλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς, διὰ τοῦτο τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν διδάσκει συντόμως ἓν μικρὸν θρησκευτικὸν βιβλίον, τὸ ὁποῖον λέγεται **Ἱερὰ Κατήχησις**.

Ἡ λέξις κατήχησις, σημαίνει διδασκαλίαν ἀληθειῶν. Ὁρθόδοξος δὲ Χριστιανικὴ Κατήχησις λέγεται ἡ σύντομος καὶ πρακτικὴ διδασκαλία τῶν ἀληθειῶν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας αἱ ὁποῖαι λέγονται **δόγματα**.

Ἡ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Κατήχησις μᾶς διδάσκει : Τί πρέπει νὰ πιστεύωμεν, τί πρέπει νὰ πράττωμεν καὶ εἰς τί νὰ ἐλπίζωμεν ὡς ἀληθεῖς Ὁρθόδοξοι Χριστιανοί, διὰ νὰ ζήσωμεν εὐτυχεῖς καὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον.

Ἡ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Κατήχησις διαιρεῖται εἰς δύο μέρη ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἓν λέγεται **Δογματικὸν** καὶ μᾶς διδάσκει, τί πρέπει νὰ πιστεύωμεν, τὸ δὲ ἄλλο λέγεται **Ἠθικὸν** καὶ μᾶς διδάσκει, τί πρέπει νὰ πράττωμεν.

Τὸ θεμέλιον τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἀποτελοῦσιν αἱ τρεῖς μεγάλαι ἀρεταί: ἡ πίστις, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐλπίς.

Τὴν πίστιν, δηλαδή τὸ τί πρέπει νὰ πιστεύωμεν μᾶς διδάσκει συντόμως τὸ **Σύμβολον** τῆς πίστεως, δηλ. τὸ **Πιστεύω**, τὸ ὁποῖόν λέγεται καὶ Ὁμολογία Πίστεως. Σύμβολον δὲ λέγεται, διότι εἶνε τὸ διακριτικὸν γνώρισμα τῶν Ὀρθοδόξων Χριστιανῶν.

Τὸ Πιστεύω διαιρεῖται εἰς 12 μέρη, τὰ ὁποῖα λέγονται ἄρθρα· καὶ τὰ μὲν 7 πρῶτα συντάξεν ἡ Α', τὰ δὲ ἄλλα 5 ἄρθρα ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

Σύνοδος λέγεται συνάθροισις ἀνθρώπων. Ἄγλα δὲ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος λέγεται ἡ συνάθροισις ὄλων τῶν Ἐπισκόπων, Θεολόγων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν πατέρων καὶ διδασκάλων εἰς ἓν μέρος πρὸς σύσκεψιν καὶ λύσιν διαφορῶν μεγάλων Ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων εἶνε θεόπνευστοι καὶ ἀλάσαστοι.

Ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνῆλθε τὸ ἔτος 325 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, εἰς τὴν πόλιν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Νίκαιαν καὶ κατεδίκασε τὴν αἰρετικὴν (ἀντιχριστιανικὴν) διδασκαλίαν ἑνὸς ἱερέως ὀνομαζομένου Ἀρειοῦ, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν εἶνε Θεός, ἀλλὰ κτίσμα τοῦ Πατρὸς.

Ἡ δὲ δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνῆλθε τὸ ἔτος 381, ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ κατεδίκασε τὴν αἰρετικὴν διδασκαλίαν τοῦ τότε Πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μακεδονίου καὶ τῶν ὀπαδῶν του, οἱ ὁποῖοι παρεδέχοντο, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δὲν εἶνε Θεός, ἀλλὰ κτίσμα τοῦ Υἱοῦ.

Καὶ αἱ δύο αὐταὶ Σύνοδοι παρεδέχθησαν, ὅτι, ὅπως ὁ Πατήρ, τοιουτοτρόπως καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα

εἶνε Θεὸς ἀληθινός, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν ἰδίαν ἀρχὴν καὶ οὐσίαν μὲ τὸν Πατέρα· διότι ὁ Θεὸς εἶνε μὲν εἷς, ἀλλ' ἔχει τρία πρόσωπα, δι' αὐτὸ καὶ λέγεται *Ἁγία Τριάς*.

Ἐκτὸς τῶν δύο πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων συνεκροτήθησαν καὶ ἄλλαι πέντε (κυρίως ἑξί), τὰς ὁποίας θὰ διαχθῶμεν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν.

Β'. ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΝ ΤΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

3. Κείμενον καὶ ἐρμηνεία τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως

ΑΡΘΡΟΝ α'.—*Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.* Δηλαδή: Πιστεύω, χωρὶς δισταγμόν, παραδέχομαι καὶ ὁμολογῶ, ὅτι ὑπάρχει εἷς καὶ μόνος ἀληθινὸς Θεός, ὁ ὁποῖος εἶνε πατὴρ, ἔξουσιαστὴς ὅλων, δημιουργὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ ὅλων τῶν ὁρατῶν καὶ ἀορατῶν.

Ὅτι ὑπάρχει εἷς καὶ μόνος ἀληθινὸς Θεός, ἀποδεικνύεται: ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἐκ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εἶναι μόνοι των, ἐκ τῆς συνειδήσεως ἡμῶν, ἣ ὁποία μᾶς κάμνει νὰ χαίρωμεν, ὅταν πράττωμεν τὸ καλόν, καὶ νὰ λυπούμεθα, ὅταν πράττωμεν τὸ κακόν· καὶ ἐκ τῆς ἰδέας, τὴν ὁποίαν ἔχουν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι—καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ἄγριοι καὶ οἱ βάρβαροι—περὶ τῆς ὑπάρξεως ἐνὸς ἀνωτάτου καὶ παντοδυνάμου ὄντος.

Εἶνε δὲ ὁ Θεὸς πνεῦμα ἄϋλον καὶ τέλειον· ἐπομένως εἶνε αἰώνιος, ἀθάνατος, ἀναρχος, ἀμετάβλητος, πανταχοῦ παρὼν,

παντογνώστης, πάνσοφος, πανάγαθος, παντοδύναμος, ἅγιος, δίκαιος κτλ.

Ὁ Θεὸς εἶνε ποιητὴς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, διότι γνωρίζομεν, ὅτι ἐδημιούργησε τὸν κόσμον εἰς ἕξ ἡμέρας, ἐκ τοῦ μηδενός, μὲ μόνον τὸν λόγον του.

Ὅρατὰ λέγονται, ὅσα βλέπομεν, ἀόρατα δέ, ὅσα δὲν βλέπομεν, δηλ. οἱ ἄγγελοι, οἱ ὁποῖοι ἐπλάσθησαν πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου. Ἄγγελοι ἦσαν καὶ οἱ δαίμονες, οἱ ὁποῖοι ἐπειδὴ ἠμάρτησαν, ἐξέπεσαν ἐκ τῆς προτέρας των καταστάσεως καὶ ἀπὸ ἀγαθοὶ ἔγιναν κακοί.

ΑΡΘΡΟΝ β'— *Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν Μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.—γ'—Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα—δ'—Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.—ε'—Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.—στ'—Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.—ζ'—Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.* Δηλαδή πιστεύω ἀδιστακτως, παραδέχομαι καὶ ὁμολογῶ, ὅτι ὑπάρχει καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶνε υἱὸς τοῦ Θεοῦ μονογενῆς, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Πατέρα, πρὶν ἀπὸ ὅλους τοὺς αἰῶνας, ὁ ὁποῖος εἶνε φῶς, διότι ἐγεννήθη ἀπὸ τὸ αἰώνιον φῶς (δηλ. ἀπὸ τὸν Πατέρα), ὁ ὁποῖος εἶνε Θεὸς ἀληθινός, διότι δὲν ἐπλάσθη ἀλλ' ἐγεννήθη ἀπὸ Θεὸν ἀληθινόν, καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου ἔγινεν ὅλος ὁ κόσμος.—γ'—Ὁ

ὁποῖος, διὰ τὴν ἀνάσθησιν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους κατήλθεν ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς καὶ μετὰ τὴν δύναμιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔλαβε σῶμα ἀπὸ τὴν Παρθένον Μαρίαν καὶ ἔγεινε τέλειος ἄνθρωπος—δ'—Ὁ ὁποῖος, ὅτε ἠγεμὼν τῆς Ἰουδαίας ἦτο ὁ Πόντιος Πιλάτος, ἐσταυρώθη δι' ἡμᾶς καὶ ἔπαθε καὶ ἐτάφη—ε'—καὶ ὁ ὁποῖος ὕστερον ἀπὸ τρεῖς ἡμέρας ἀνέστη ἐκ νεκρῶν κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν Ἁγίων Γραφῶν—στ'—καὶ ὁ ὁποῖος ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισεν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς του—ζ'—καὶ ὁ ὁποῖος πάλιν θὰ ἔλθῃ (εἰς τὸν κόσμον) μετὰ τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν του, διὰ τὴν κρίσιν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ βασιλεία δὲν θὰ ἔχῃ τέλος.

Τὰ ἄρθρα β', γ', δ', ε', στ', ζ' μᾶς διδάσκουσι τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, δηλ. τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶνε ἐπίσης Θεὸς τέλειος καὶ ἀληθινός, διότι ἐγεννήθη πρὶν ἀπὸ ὅλους τοὺς αἰῶνας ἀπὸ τὸν Πατέρα του, τὸν Θεὸν ἀληθινόν, καὶ δὲν ἐποιήθη, ὥπως ἐδίδασκον ὁ αἰρετικὸς Ἄρειος.

Ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ λέγεται **Κύριος**, διότι ἔχει τὴν ἴδιαν κυριαρχίαν (ἐξουσίαν) μετὰ τὸν Πατέρα, λέγεται δὲ **Ἰησοῦς** δηλ. Σωτὴρ, διότι ἔσωσε τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ **Χριστὸς** διότι ἐχρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τὸ πῶς ἐγεννήθη, ἐβαπτίσθη, ἀνεπτύχθη, ἐνήργησεν, ἔπαθεν, ἐσταυρώθη, ἐτάφη, ἀνέστη καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς μᾶς εἶνε γνωστὰ ἀπὸ τὸν Βίον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὸ: **ἐνανθρωπήσαντα** σημαίνει, ὅτι ἔγεινε τέλειος ἄνθρωπος, χωρὶς ὅμως τὴν ἔχειν ἁμαρτίαν καὶ χωρὶς τὴν παύσῃ ἀπὸ τοῦ τὴν εἶνε καὶ Θεὸς συγχρόνως.

Τὸ: **ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν** σημαίνει, ὅτι ὡς Θεὸς ἀληθινὸς καὶ Κύριος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου δὲν ἦτο δυνα-

τὸν νὰ μένη εἰς τὸν Ἄδην, ἀλλ' ἀφοῦ ἠλευθέρωσεν ὅλας τὰς ψυχάς, ἀνέστη τὴν τρίτην ἡμέραν.

Τό : *ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς* σημαίνει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔλαβε καὶ πάλιν εἰς τοὺς οὐρανοὺς τὴν δύναμιν καὶ δόξαν, τὴν ὁποίαν εἶχε καὶ προηγουμένως πλησίον εἰς τὸν Πατέρα του.

Τό : *καὶ πάλιν ἐρχόμενον* κτλ. σημαίνει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς θὰ ἔλθῃ καὶ πάλιν εἰς τὸν κόσμον, ὄχι ὅμως ταπεινός, ἀλλὰ μὲ ὅλην τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν του, διὰ νὰ κρίνῃ καὶ τοὺς ζωντανοὺς ἀνθρώπους—ὅσοι θὰ ὑπάρχουν ἀκόμη εἰς τὴν γῆν,—καὶ τοὺς νεκρούς, οἱ ὁποῖοι θὰ ἀναστηθοῦν καὶ ἀνταμείψῃ ὅλους κατὰ τὰ ἔργα των. Ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς θὰ γίνῃ—ἀφοῦ κηρυχθῇ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλον τὸν κόσμον—κατὰ τὸ μεσονύκτιον, κατὰ ποίαν ὅμως ἡμέραν καὶ κατὰ ποίαν ὥραν δὲν εἶνε γνωστὸν εἰς ἡμᾶς, οὔτε εἰς τοὺς ἀγγέλλους, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸν Θεόν.

ΑΡΘΡΟΝ η'. — *Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα, τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ Ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν.* Δηλαδή πιστεύω καὶ ὁμολογῶ, ὅτι ὑπάρχει καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον εἶνε Κύριον καὶ Ζωοποιόν, τὸ ὁποῖον ἐκπορεύεται μόνον ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸ ὁποῖον προσκυνεῖται καὶ δοξάζεται μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν καὶ τὸ ὁποῖον ἐλάλησε μὲ τὸ στόμα τῶν Προφητῶν.

Τὸ ὄγδοον ἄρθρον μᾶς διδάσκει τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, δηλ. τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτὸ εἶνε Θεὸς ἀληθινός, ὅπως καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, καὶ ὄχι κτίσμα τοῦ Υἱοῦ, ὅπως ἐσφαλμένως παρεδέχτο ὁ Μακεδόνιος καὶ οἱ Πνευματομάχοι ὁπαδοί του.

Ζωοποιὸν λέγεται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, διότι δίδει ζωὴν εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ φώτισιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

Τό: **ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον** σημαίνει, ὅτι λαμβάνει τὴν ἀρχὴν του καὶ τὴν ὑπαρξίν του μόνον ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὅχι δὲ καὶ ἀπὸ τὸν Υἱόν, ὅπως ἐσφαλμένως παραδέχεται ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, διότι αὐτὸς ὁ Χριστὸς εἶπεν· »**Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος . . . τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται . . .**

Τό: **λαλήσαν διὰ τῶν Προφητῶν** σημαίνει, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐφώτισε τοὺς Προφήτας, οἱ ὁποῖοι ἐπροφήτευσαν τὰ μέλλοντα. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐφώτισε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς καὶ τοὺς Ἀποστόλους· εἰς δὲ τοὺς εὐσεβεῖς χριστιανούς μεταδίδεται διὰ τῶν Ἁγίων Μυστηρίων, ὅποτε τοὺς φωτίζει καὶ τοὺς ἀγιάζει.

ΑΡΘΡΟΝ Θ'. — **Εἰς μίαν, ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.** Δηλαδή πιστεύω καὶ ὁμολογῶ ὅτι ὑπάρχει μία, ἀγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.*

Χριστιανικὴ Ἐκκλησία εἶνε ὅλοι οἱ Χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν εἰς τὸν Χριστὸν ὡς Σωτῆρα τοῦ κόσμου· λέγεται δὲ ἡ Ἐκκλησία **μία**, διότι ὁ ἰδρυτὴς αὐτῆς εἶνε εἷς, ὁ Χριστός, καὶ διότι ἔλοι οἱ Χριστιανοὶ ἀποτελοῦσιν ἓν σῶμα τοῦ ὁποίου κεφαλὴ εἶνε ὁ Χριστός· **ἀγία** δὲ λέγεται διότι ὁ ἰδρυτὴς αὐτῆς εἶνε ἅγιος καί, διότι ὁ σκοπὸς αὐτῆς εἶνε νὰ ἀγιάσῃ τοὺς πιστούς· **καθολικὴ**, διότι περιλαμβάνει ὅλους τοὺς Χριστιανούς καὶ διότι εἶνε προωρισμένη νὰ διαδοθῇ εἰς ὅλον τὸν κόσμον· καὶ **ἀποστολικὴ**, διότι ἐξηπλώθη διὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ φυλάττει ὀρθῶς καὶ ἀπαραλλάκτως τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν.

* Περὶ Ἐκκλησίας ἐκτενέστερον εἰς τὴν Ἐκκλ. Ἱστορίαν.

Δυστυχῶς ἀπὸ τὴν μίαν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ἐχωρίσθη ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία καὶ ἀπ' αὐτὴν πάλιν ἡ Προτεσταντικὴ, ὅπως θὰ διδαχθῶμεν εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν.

ΑΡΘΡΟΝ ι'. — *Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.* Δηλαδή ὁμολογῶ, ὅτι ὁ Χριστιανὸς πρέπει νὰ βαπτίζηται μίαν φορὰν εἰς τὴν ζωὴν του, διὰ νὰ συγχωρηθῆται ἡ προπατορικὴ ἁμαρτία τὴν ὁποίαν φέρει.

Τὸ βάπτισμα εἶνε *μυστήριον* ὑπάρχουσι δὲ καὶ ἄλλα ἔξ μυστήρια τὰ ὁποῖα θὰ διδαχθῶμεν κατωτέρω.

ΑΡΘΡΟΝ ια'. — *Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.*—ιβ'. *Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.* Δηλαδή ἐλπίζω καὶ περιμένω, ὅτι θὰ ἀναστηθῶσιν οἱ νεκροὶ καί, ὅτι ὑπάρχει μέλλουσα ζωὴ αἰώνιος.

4. Ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν καὶ ἡ αἰώνιος ζωὴ.

Τὸ ἐνδέκατον ἄρθρον μᾶς διδάσκει, ὅτι ὀλίγον πρὸ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν δύναμιν τοῦ Παντοδυνάμου Θεοῦ θὰ ἀναστηθῶσιν ὅλοι οἱ νεκροὶ καὶ θὰ λάβωσι σώματα πνευματικὰ—ὅπως καὶ οἱ ζῶντες θὰ λάβωσι τοιαῦτα—διὰ νὰ κριθῶσιν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος.

Τὸ δωδέκατον καὶ τελευταῖον ἄρθρον μᾶς διδάσκει ὅτι ἡ μέλλουσα ζωὴ θὰ εἶνε ἀθάνατος, αἰώνιος καὶ ἀτελεύτητος, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ μὲν δίκαιοι θὰ ἀπολαύσωσι τοιαύτην εὐτυχίαν, ὁποῖαν δὲν δύναται νὰ φαντασθῆται ποτὲ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ θὰ βασανίζωνται αἰωνίως μετὰ τοὺς δαίμονας εἰς τὴν κόλασιν.

Ἐπειδὴ δὲν εἶνε γνωστὴ ἡ ἡμέρα καὶ ἡ ὥρα τῆς δευτέρας παρουσίας, δι' αὐτὸ πρέπει κάθε Χριστιανὸς νὰ εἶνε πάντοτε ἔτοιμος καὶ προπαρασκευασμένος, μετὰ ἔργα ἀγαθὰ διὰ νὰ ὑποδεχθῆ μετὰ τὸν Κύριον τῆς δόξης.

5. Περὶ Μνημοσύνων.

Ἐπειδὴ πολλοὶ ἁμαρτωλοὶ Χριστιανοὶ μετανοοῦσι κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν τοῦ θανάτου των, χωρὶς ὅμως νὰ δύνανται πλέον νὰ πράξωσιν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἔργα ἀγαθὰ, διὰ τοῦτο πολὺ ἀνακουφίζονται καὶ ὠφελοῦνται αἱ ψυχαὶ των, ἐὰν οἱ ζῶντες συγγενεῖς των τελῶσι μνημόσυνα, ἐλεημοσύνας καὶ λειτουργίας δι' αὐτοὺς καὶ παρακαλοῦν τὸν Θεόν, ὅπως τοὺς λυπηθῆῃ καὶ τοὺς συγχωρήσῃ κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν.

6. Περὶ Μυστηρίων.

Ἡ λέξις **μυστήριον** σημαίνει μυστικὸν καὶ ἀπόκρυφον, εἰς δὲ τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν **μυστήρια** λέγονται αἱ ἱεραὶ ἐκεῖναι τελεταί, κατὰ τὰς ὁποίας μὲ ὕλικά μέσα καὶ μὲ ὄρατὰ σημεῖα μεταδίδονται εἰς τοὺς πιστοὺς χριστιανοὺς τὰ θεῖα χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τὰ μυστήρια συνεστήθησαν καὶ παρεδόθησαν εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων· εἶνε δὲ ἑπτὰ: τὸ **Βάπτισμα**, τὸ **Χρῆσμα**, ἡ **Εὐχαριστία**, ἡ **Μετάνοια**, ἡ **Ἱερωσύνη**, ὁ **Γάμος** καὶ τὸ **Εὐχέλαιον**.

Ἐκ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων τὰ πέντε, δηλ. τὸ Βάπτισμα, τὸ Χρῆσμα, ἡ Εὐχαριστία, ἡ Μετάνοια καὶ τὸ Εὐχέλαιον, εἶναι ὑποχρεωτικά, τὰ δὲ λοιπὰ: ἡ Ἱερωσύνη καὶ ὁ Γάμος εἶνε προαιρετικά.

Βάπτισμα. Ἀπὸ ὅλα τὰ μυστήρια τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον εἶνε τὸ Βάπτισμα, διότι δι' αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος γίνεται

*) **Βάπτισμα** θὰ εἴπη βύθισμα, διότι παράγεται ἀπὸ τὴν λέξιν **βαπτίζω**, ἡ ὅποια σημαίνει βυθίζω τι ἐντὸς ὕδατος καὶ ἰδίως ἐντὸς ὕδατος.

Χριστιανός και καθαρίζεται ἀπὸ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα και ἀπὸ ἄλλας ἀτομικὰς τοῦ ἁμαρτίας· τελείται δὲ ὡς ἐξῆς: λαμβάνει ὁ ἱερεὺς τὸν βαπτιζόμενον και βυθίζει αὐτὸν τρίς εἰς τὸ ὕδωρ λέγων: «**Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς (Ἀμὴν), και τοῦ Υἱοῦ (Ἀμὴν), και τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Ἀμὴν).** Ἡ τριττὴ κατάδυσις σημαίνει τὴν τριήμερον ταφὴν τοῦ Ἰησοῦ, ἡ δὲ τριττὴ ἀνάδυσις τὴν τριήμερον ἀνάστασιν.

Τὸ Βάπτισμα συνέστησεν αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς, ὁ ὁποῖος και ἐβαπτίσθη εἰς τὸν Ἰορδάνην και εἰς τοὺς μαθητάς του εἶπε: «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς και τοῦ Υἱοῦ και τοῦ Ἁγίου Πνεύματος».

Ἐὰν ὁ βαπτιζόμενος εἶνε ἐνήλιξ, ὀφείλει νὰ κατηχηθῆ προηγουμένως εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ και νὰ ὁμολογήσῃ αὐτήν· ἐὰν δὲ εἶνε νήπιον, τότε τὴν ὁμολογίαν κἀμνει ὁ ἀνάδοχος, ὁ ὁποῖος ἔχει καθήκον νὰ διδάξῃ τὸν ἀναδεκτὸν του τὴν χριστιανικὴν πίστιν, διότι τριαύτην ὑπόσχεσιν ἔδωκεν εἰς τὸν Θεόν.

Τὸ Βάπτισμα ἅπαξ μόνον γίνεται και πλέον δὲν ἐπαυλαλαμβάνεται, διότι και ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει: «Εἰς Κύριος, μία Πίστις, ἐν Βάπτισμα» και τὸ Σύμβολον λέγει: «ὁμολογῶ ἐν Βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν».

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι Ἄγγλοι τελοῦσι τὸ Βάπτισμα διὰ μίας καταδύσεως και ἀναδύσεως· οἱ δὲ ἄλλοι Διαμαρτυρόμενοι και οἱ Δυτικοὶ δι' ἐπιχύσεως ἢ διὰ ραντισμοῦ ὕδατος ἐπὶ τὸν βαπτιζόμενον.λ

Χρῆσμα. Κατὰ τὸ μυστήριον τοῦ Χρῆματος ὁ ἱερεὺς χρίει (ἀλείφει) τὰ κυριώτερα μέλη τοῦ βαπτισθέντος με ἄγιον Μῦρον, διὰ νὰ λάβῃ οὗτος τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Κατὰ ταῦτα τὸ Χρῆσμα ἀκολουθεῖ τὸ Βάπτισμα.

Οἱ Ἀπόστολοι βαπτίζοντες ἐπέθετον κατὰ σύστασιν τοῦ Χριστοῦ τὰς χεῖράς των ἐπὶ τοῦ βαπτισθέντος· μετὰ ταῦτα ὁμῶς ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο οὗτοι νὰ παρευρίσκωνται πανταχοῦ, ἀντικατέστησαν τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν διὰ τοῦ Ἁγίου Μύρου.

Τὸ Ἅγιον Μῦρον παρασκευάζεται ἐξ ἐλαίου καὶ τεσσαράκοντα περίπου ἄλλων ἀρωμάτων τὴν Μεγάλην Πέμπτην καὶ ἀγιάζεται ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ ὁποῦ παρασκευάζει Μῦρον καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Ρουμανίας.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία τελεῖ τὸ Χρίσμα δι' ἐπισκόπου κατὰ τὸ δωδέκατον ἢ δέκατον τρίτον ἔτος τοῦ βαπτισθέντος· ἡ δὲ Προτεσταντικὴ δὲν θεωρεῖ αὐτὸ ὡς μυστήριον, ἀλλ' ὡς ἐπίσημον τελετὴν.

Εὐχαριστία. Κατὰ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας ὁ προητοιμασμένος ἔνζυμος ἐκ σίτου ἄρτος καὶ ὁ ἐκ σταφυλῆς ἐρυθρὸς οἶνος μεταβάλλονται διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ Εὐχαριστία λέγεται καὶ **μετάληψις**, τὴν ὁποίαν μεταλαμβάνει εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον. Τὴν Εὐχαριστίαν συνέστησεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον.

Ἡ στιγμή τῆς λειτουργίας, κατὰ τὴν ὁποίαν μεταβάλλονται τὰ τίμια δῶρα, εἶνε ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἱερεὺς ἀναφωνεῖ «τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν κ.τ.λ.»

Ὁ Χριστιανὸς ὀφείλει νὰ μεταλαμβάνῃ τοῦλάχιστον τέσσαρας φορὰς τὸ ἔτος, ἀφοῦ προηγουμένως προετοιμασθῇ καλῶς διὰ τῆς νηστείας καὶ τῆς ἐξομολογήσεως.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία τελεῖ τὴν Εὐχαριστίαν μὲ ἄζυμον ἄρτον, — μολοντί ὁ μυστικὸς δεῖπνος ἐγίνε μὲ ἔνζυμον ἄρ-

τον πρὸ τοῦ Πάσχα τῶν Ἑβραίων—καὶ μεταδίδει εἰς τοὺς πιστοὺς μόνον ἄρτον, χωρὶς οἶνον καὶ δὲν ἐπιτρέπει τὴν μετάληψιν εἰς τὰ νήπια. Ἡ δὲ Προτεσταντικὴ μεταχειρίζεται ἐπίσης ἄζυμον ἄρτον καὶ δὲν πιστεύει εἰς τὴν μετουσίωσιν τῶν τιμίων δώρων, ἀλλ' ἀπλῶς παραδέχεται, ὅτι, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Χριστιανὸς μεταλαμβάνει, τότε εἰσέρχεται εἰς τὰ τίμια δῶρα τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου.

Μετάνοια. Μετάνοια καλεῖται τὸ μυστήριον τῆς ἐξομολογήσεως, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ Χριστιανὸς κατασυντριμμένος διὰ τὰς ἁμαρτίας του, ἐξομολογεῖται αὐτὰς ἐνώπιον τοῦ Πνευματικοῦ Πατρὸς καὶ ζητεῖ δι' αὐτοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ συγχώρησιν αὐτῶν.

Τὸ μυστήριον τοῦτο συνέστησεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, εἰπὼν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ « . . . ἂν τινων ἀφήτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἂν τινων κρατήτε, κεκράτηνται».

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία εἰς τὸ μυστήριον τῆς Ἐξομολογήσεως ἔχει καὶ τὰ ἐπιτίμια, τὰ ὅποια ἐπιβάλλει ὡς ποινὰς εἰς τοὺς ἁμαρτήσαντας Χριστιανούς, καὶ τὰς ἀφέσεις (συχωροχάρτια), τὰ ὅποια πωλεῖ ὁ Πάπας καὶ μὲ τὰ ὅποια συγχωροῦνται δῆθεν αἱ ἁμαρτίαι ζώντων καὶ νεκρῶν! Ἡ δὲ Προτεσταντικὴ δὲν θεωρεῖ τὴν ἐξομολόγησιν ὡς μυστήριον.

Ἱερωσύνη. Κατὰ τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης ὁ Ἐπίσκοπος, θέτων τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ ὑποψηφίου κληρικοῦ, ἐπικαλεῖται δι' εὐχῶν τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ δίδει εἰς μὲν τὸν ἱερέα τὴν ἄδειαν νὰ τελῇ πάντα τὰ μυστήρια—ἐκτὸς τοῦ τῆς Ἱερωσύνης καὶ τοῦ Ἁγιασμοῦ τοῦ Ἁγίου Μύρου—καὶ νὰ κηρύττῃ τὸν θεῖον λόγον, εἰς δὲ τὸν διάκονον νὰ βοηθῇ τὸν ἐπίσκοπον καὶ ἱερέα εἰς τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων.

Ὅπως τὸ Βάπτισμα εἶνε ἐν καὶ δὲν ἐπαναλαμβάνεται

πλέον, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ ἱερωσύνη, ἐὰν γίνῃ κανονικῶς, εἶνε μία καὶ διαρκής.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀπαγορεύει τὸν γάμον εἰς ὅλους ἐν γένει τοὺς κληρικούς· ἡ δὲ Προτεσταντικὴ δὲν ἀναγνωρίζει τὴν ἱερωσύνην ὡς μυστήριον, δι' αὐτὸ καὶ δὲν ἔχει ἱεραρχίαν καὶ κληρον, ἀλλ' ἀναθέτει τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου εἰς λαϊκούς, οἱ ὅποιοι ἀνευ χειροτονίας ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἢ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως χρησιμεύουσιν ὡς λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας. Μόνον ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας, μολοντί δὲν ἀναγνωρίζει τὴν ἱερωσύνην ὡς μυστήριον, ἔχει ὅμως τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης.

Γάμος. Κατὰ τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ καὶ συνδέει μὲ τὰς εὐχὰς τῆς Ἐκκλησίας ἓνα ἄνδρα καὶ μίαν γυναῖκα, διὰ νὰ συζήσωσιν ἡνωμένοι ἐν πίστει, ὁμολογίᾳ καὶ ἀγάπῃ. Σκοπὸς τοῦ γάμου εἶνε ὁ πολλαπλασιασμός τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἡ ἠθικὴ τελειοποίησις τῆς κοινωνίας. Τὸν γάμον συνέστησεν αὐτὸς ὁ Θεός, διὰ τῆς πλάσεως τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὔας· δι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει τὸν γάμον μέγα μυστήριον.

Οἱ νυμφευόμενοι δὲν πρέπει νὰ ἔχωσιν οὐδεμίαν συγγένειαν ἀναμεταξύ των, ὁ δὲ γάμος αὐτῶν πρέπει νὰ εἶνε κανονικὸς καὶ νόμιμος.

Ὁ νυμφευόμενος ἀνὴρ εἶνε κεφαλὴ τῆς γυναικός, τὴν ὅποιαν ὀφείλει νὰ ἀγαπᾷ ὡς τὸ ἴδιον σῶμά του, νὰ προστατεύῃ καὶ νὰ συντηρῇ αὐτὴν καὶ τὰ τέκνα του διὰ τῆς ἐργασίας του. Ἡ δὲ γυνὴ ὀφείλει νὰ ἀγαπᾷ ἐπίσης, νὰ τιμᾷ καὶ νὰ σέβηται τὸν σύζυγόν της καὶ νὰ ὑποτάσσεται εἰς αὐτόν, γνωρίζουσα, ὅτι ὁ ἀνὴρ εἶνε κεφαλὴ τῆς γυναικός.

Ὁ γάμος πρέπει νὰ εἶνε ἀδιάλυτος· ὅταν ὅμως ὑπάρχωσι λόγοι σοβαροί, ἡ Ἐκκλησία διαλύει αὐτόν. Τόσον εἰς τοὺς

διαζευγνυμένους ὅσον καὶ εἰς τοὺς χηρεύοντας ἐπιτρέπεται καὶ δεύτερος, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ τρίτος γάμος.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἐπιτρέπει καὶ τέταρτον γάμον, δὲν ἐκδίδει ὅμως ποτὲ διαζύγιον, ἀλλ' ἐπιβάλλει τοπικὸν χωρισμὸν διὰ βίου· μόνον εἰς ὑψηλὰ πρόσωπα ἐπιτρέπει διαζύγιον. Ἡ δὲ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία δὲν θεωρεῖ τὸν γάμον ὡς μυστήριον, ἀλλ' ὡς ἀπλὴν τελετὴν· διὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ γάμοι τῶν διαμαρτυρομένων γίνονται χωρὶς ἱεροπραξίαν, δι' ἐνὸς συμβολαίου ἐνώπιον τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν (πολιτικὸς γάμος).

Εὐχέλαιον. Κατὰ τὸ μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου ὁ ἱερεὺς χρίει τὸν σωματικῶς καὶ ψυχικῶς ἀσθενῆ μετ' ἡγιασμένον ἔλαιον καὶ ἐπικαλεῖται ἐπ' αὐτὸν τὴν θεῖαν χάριν πρὸς ἴασιν ψυχῆς τε καὶ σώματος.

Τὸ μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου παρέδωκεν αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν εἰς τοὺς μαθητὰς του, οἱ ὅποιοι ἤλειφον μετ' ἔλαιον τοὺς ἀρρώστους καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ ἐθεράπευον αὐτούς.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία χρίει δι' ἡγιασμένου ἔλαιου μόνον τοὺς ἐτοιμοθανάτους ἀσθενεῖς· ἡ δὲ Προτεσταντικὴ δὲν θεωρεῖ αὐτὸ ὡς μυστήριον, δι' αὐτὸ καὶ τὸ ἀπορρίπτει ὀλοτελῶς.

Γ'. ΗΘΙΚΟΝ ΤΗΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

6. Ὁ Θεῖος Νόμος.

Τὸ δεύτερον μέρος τῆς Χριστιανικῆς Κατηχήσεως λέγεται **Ἡθικόν**, διότι μᾶς διδάσκει τὴν **ἠθικὸν νόμον**, δηλ. τὸ τί πρέπει νὰ πράττωμεν συμφώνως πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ τί πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαγορεύσεις αὐτοῦ.

Κάθε Χριστιανὸς ἔχει καθήκοντα πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον, τὰ ὁποῖα ὀφείλει νὰ ἐκτελεῖ πάντοτε διὰ νὰ ἀποδεικνύῃ, ὅτι ἡ πίστις του δὲν εἶνε νεκρά, ἀλλὰ συνοδεύεται καὶ μὲ ἔργα ἀγαθὰ σύμφωνα πρὸς τὸν ἠθικὸν νόμον.

Ὁ θεῖος ἠθικὸς νόμος, (δηλ. τὸ τί πρέπει νὰ πράττωμεν), συντόμως περιέχεται α'.) εἰς τὸν **Δεκάλογον**, δηλ. εἰς τὰς δέκα ἐντολάς, τὰς ὁποίας ἔδωκεν εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐπὶ τοῦ Ὄρους Σινᾶ, καὶ β'.) εἰς τοὺς **Μακαρισμοὺς**, δηλ. εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὀμίλιαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Σωτὴρ συνεπλήρωσε τὸν Μωσαϊκὸν νόμον.

7. Καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν.

Εἶνε γνωστὸν πόσον οἱ γονεῖς ἀγαπῶσι τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ πόσον ἐκεῖνα πάλιν πρέπει νὰ ἀνταγαπῶσιν αὐτούς.

Πολὸν μεγαλειτέρα καὶ ἀπεριόριστος εἶνε ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, δηλ. πρὸς τὸν κόσμον ὅλον. Ἀντιλαμβανόμεθα λοιπὸν, ὅτι καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ ἀγαπῶμεν τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος μᾶς ἐπλασέ, μᾶς ἔσωσε διὰ τοῦ Υἱοῦ Του καὶ φροντίζει πάντοτε δι' ἡμᾶς.

Ἀγαπῶμεν δὲ τὸν Θεόν, ὅταν πιστεύωμεν εἰς αὐτόν, σεβῶμεθα καὶ λατρεύωμεν αὐτόν καὶ εὐγνωμονῶμεν καὶ προσευχώμεθα πρὸς αὐτόν.

8. Κείμενον καὶ ἐρμηνεία τοῦ Δεκαλόγου

Ὁ **Δεκάλογος** στηρίζεται εἰς τὴν δευτέραν θεμελιώδη Χριστιανικὴν ἀρετὴν, ἡ ὁποία εἶνε ἡ **ἀγάπη**· ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ δέκα ἐντολάς, ἀπὸ τὰς ὁποίας αἱ μὲν τέσσαρες πρῶται περιλαμβάνουσι τὰ καθήκοντα ἡμῶν πρὸς τὸν

Θεόν, αἱ δὲ ὑπόλοιποι ἔξ τὰ καθήκοντα ἡμῶν πρὸς τὸν πλησίον.

ΕΝΤΟΛΗ α'. *Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὁ ἐξαγαγὼν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας. Οὐκ ἔσονται σοι Θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.* — Δηλ. Ἐγὼ εἰμαι Κύριος ὁ Θεός σου, ὁ ὁποῖος σὲ ἠλευθέρωσα ἀπὸ τὴν δουλείαν τῆς Αἰγύπτου· δὲν θὰ ἔχῃς ἄλλους Θεοὺς ἐκτὸς ἐμοῦ.

Ὁ Θεὸς ἐνθυμίζει εἰς τοὺς Ἑβραίους, ὅτι τοὺς ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τὴν δουλείαν τοῦ Φαραὼ καὶ διδάσκει εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς ἡμᾶς, ὅτι ὑπάρχει εἰς καὶ μόνος ἀληθινὸς Θεός.

Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουνσι καὶ ἁμαρτάνουσι οἱ ἄθεοι, δηλ. ὅσοι δὲν παραδέχονται ὅτι ὑπάρχει Θεός, οἱ εἰδωλολάτραι, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν εἰς πολλοὺς Θεοὺς καὶ προσκυνοῦν τὰ εἰδωλα αὐτῶν, οἱ μάγοι, οἱ αἰρετικοὶ, οἱ δεισιδαίμονες καὶ ὅσοι ἄλλοι δὲν παραδέχονται τὸν Θεὸν ὡς ἀνώτατον καὶ τέλειον Ὄν.

ΕΝΤΟΛΗ β'. — *Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς.* — Δηλ. Δὲν θὰ κάμῃς κανὲν εἰδωλον ὅμοιον πρὸς τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ ὑπόγεια κτίσματα, οὔτε θὰ προσκυνήσῃς αὐτά, οὔτε θὰ λατρεύσῃς ὡς Θεοὺς.

Ἡ δευτέρα ἐντολὴ μᾶς διδάσκει, ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσκυνῶμεν καὶ νὰ λατρεύωμεν τὰ εἰδωλα δηλ. τὰ ὁμοιώματα τῶν ψευδῶν Θεῶν.

Ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων δὲν ἀπαγορεύεται διότι δὲν εἶνε λατρεία,—ἡ ὁποία ἀποδίδεται μόνον εἰς τὸν Θεόν,— ἀλλὰ προσκύνησις καὶ τιμὴ, τὴν ὁποῖαν ἀπονέμομεν ὄχι εἰς τὰ ξύλα καὶ εἰς τὴν βαφήν, ἀλλ' εἰς τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα τῶν ὁποίων πρέπει νὰ μιμῶμεθα τὸν ἐνάρετον καὶ ἅγιον βίον.

Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουνσι καὶ ἁμαρτάνουσιν οἱ εἰδωολάτραι, οἱ θεοποιούνητες τὰς εἰκόνας, οἱ ὑποκρινόμενοι τὸν εὐσεβῆ Χριστιανὸν καὶ ἐν γένει ὅσοι ἐργάζονται διὰ τὰ ὑλικά ἀγαθά.

ΕΝΤΟΛΗ γ'.—*Ὁὐ λήψει τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ.*—Δηλ. Δὲν θὰ μεταχειρισθῆς ἀνευλαβῶς τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου.

Ἡ τρίτη ἐντολὴ μᾶς διδάσκει ὅτι δὲν πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα εἰς τὰς ὁμιλίας μας τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, οὔτε νὰ ἐκρηκίζώμεθα ψευδῶς εἰς τὸ ὄνομά του.

Ὁρκος λέγεται ἢ πρᾶξις ἐκείνη κατὰ τὴν ὁποίαν, διὰ νὰ βεβαιώσωμεν τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων μας προσκαλοῦμεν τὸν Θεὸν ὡς μάρτυρα μὲν τοῦ ὅτι λέγομεν τὴν ἀλήθειαν, ὡς τιμωρὸν δέ, ἐὰν λέγωμεν ψεῦδος.

Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουνσι καὶ ἁμαρτάνουσιν ὅσοι ψευδορκοῦσιν, οἱ ἐπιорκοὶ δηλ. ὅσοι ὑποσχεθέντες τι ἐνόρκως μετὰ ταῦτα παραβαίνουνσι αὐτό, οἱ βλάσφημοι καὶ ὑβρισταὶ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, οἱ ἐμπαίζοντες τὰ θεῖα καὶ ἐν γένει ὅσοι παραβαίνουνσι τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, τὴν ὁποίαν εἶτε οἱ ἴδιοι ἀμέσως εἶτε διὰ τῶν ἀναδόχων τῶν ἐμμέσως ἔδωκαν πρὸς τὸν Θεόν.

Ἡ ψευδορκία καὶ ἡ ἐπιορκία εἶνε μέγα καὶ φοβερὸν ἁμάρτημα, τὸ ὁποῖον καταστρέφει καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν γενεὰν τοῦ ψευδορκοῦντος καὶ ἐπιορκοῦντος.

ΕΝΤΟΛΗ δ'.—*Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἀγιάζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἐργᾶ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ, Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου.*—Δηλ. Ἐνθυμοῦ νὰ ἀγιάξης τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου. Ἐξ ἡμέρας θὰ ἐργάζησαι καὶ θὰ κάμῃς ὅλα τὰ ἔργα σου, τὴν δὲ ἑβδόμην ἡμέραν θὰ ἀναπαύησαι διὰ Κύριον τὸν Θεόν σου.

Ἡ τετάρτη ἐντολὴ μᾶς διδάσκει, ὅτι πρέπει νὰ ἐργαζώ-

μεθα τιμίως ἕξ ἡμέρας τὴν ἑβδομάδα, τὴν δὲ ἑβδόμην ἡμέραν νὰ ἀφιερώνωμεν εἰς τὸν Θεόν, δηλ. νὰ πηγαίνωμεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, νὰ προσευχώμεθα καὶ νὰ πράττωμεν ἔργα θεάρεστα καὶ ψυχοφελῆ.

Ἐβδόμη ἡμέρα διὰ μὲν τοὺς Ἑβραίους εἶνε τὸ Σάββατον, διότι κατ' αὐτὸ ὁ Θεός, ἀφοῦ ἔτελείωσε τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, ἀνεπαύθη· δι' ἡμᾶς δὲ τοὺς Χριστιανούς εἶνε ἡ Κυριακή, διότι κατ' αὐτὴν ἀνέστη ὁ Σωτὴρ. Ἡ λέξις **Σάββατον** εἶνε Ἑβραϊκὴ καὶ σημαίνει ἀνάπαυσιν.

Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουνσι καὶ ἀμαρτάνουσιν ὅσοι ἀπὸ αἰσχροκέρδειαν ἐργάζονται καὶ τὴν Κυριακὴν, ὅσοι δὲν πηγαίνουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ὅσοι δὲν καταγίνονται κατ' αὐτὴν εἰς ἔργα ψυχοφελῆ,—διότι μόνον αὐτὰ ἐπιτρέπονται.— ἀλλὰ παραδίδονται εἰς τὴν μέθην καὶ εἰς ἄλλα ἔργα ψυχοφθόρα.

ΕΝΤΟΛΗ Ε΄.—*Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς.*—Δηλ. Νὰ τιμᾶς τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, διὰ νὰ εὐτυχῆσῃς καὶ ζήσῃς πολλὰ ἔτη εἰς τὴν γῆν.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη μᾶς διδάσκει, ὅτι πρέπει νὰ τιμῶμεν, νὰ σεβώμεθα καὶ ἀγαπῶμεν τοὺς γονεῖς μας νὰ ὑπακούωμεν εἰς αὐτοὺς προθύμως καὶ νὰ τοὺς τρέφωμεν καὶ περιθάλλωμεν μέχρι τέλους τῆς ζωῆς των· διότι τότε καὶ μόνον θὰ ζήσωμεν εὐτυχεῖς, ἄλλως θὰ τιμωρηθῶμεν ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον.

Τόπον γονέων ἐπέχουσι καὶ οἱ βασιλεῖς, οἱ πνευματικοὶ ἄρχοντες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ δικασκαλοὶ ἡμῶν καὶ οἱ προστάται καὶ οἱ εὐεργέται μας, τοὺς ὁποίους ἐπίσης ὀφείλομεν νὰ σεβώμεθα καὶ νὰ ἀγαπῶμεν.

Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουνσι καὶ ἀμαρτάνουσιν ὅσοι δὲν ἀγαπῶσι καὶ δὲν τιμῶσι τοὺς γονεῖς των, ὅσοι δὲν ὑπακούουν εἰς τοὺς πολιτικοὺς καὶ πνευματικοὺς ἄρ-

χοντας καὶ ὅσοι δὲν εἶνε εὐγνώμονες εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ εὐεργέτας των·

ΕΝΤΟΛΗ σ'. **Οὐ φονεύσεις.**—Δηλ. Δὲν θὰ φονεύσης κανένα ἄνθρωπον.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη μᾶς διδάσκει, ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀφαιρῶμεν τὴν ζωὴν τοῦ ἄλλου, τὴν ὁποῖαν μόνον ὁ Θεὸς δύναται νὰ ἀφαιρέσῃ. Μᾶς ἀπαγορεύει λοιπὸν τὸν φόνον, ὁ ὁποῖος εἶνε δύο εἰδῶν: σωματικὸς καὶ ψυχικὸς. Καὶ σωματικὸς μὲν φόνος εἶνε ἡ ἀφαίρεσις τῆς ζωῆς τοῦ ἄλλου καὶ ἡ αὐτοκτονία δηλ. ἡ ἀφαίρεσις τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους· ψυχικὸς δὲ ἡ ἀφαίρεσις τῆς τιμῆς καὶ ὑπολήψεως τοῦ πλησίον * καὶ ἡ κατ' αὐτοῦ ραδιουργία καὶ σνκοφαντία.

Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουσι καὶ ἁμαρτάνουσι ὅσοι γίνονται φονεῖς ἢ παραίτιοι φόνου, ὅσοι αὐτοκτονοῦσιν ἢ καταστρέφουσι τὴν ζωὴν των ἀσώτως, ὅσοι δὲν προλαμβάνουσι τοὺς φόνους καὶ ὅσοι κατὰ διαφόρους τρόπους προσβάλλουσι τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον.

ΕΝΤΟΛΗ ζ'.—**Οὐ μοιχεύσεις.**—Δηλ. Δὲν θὰ προσβάλλῃς τὴν οἰκογενειακὴν τιμὴν τοῦ πλησίον.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη μᾶς διδάσκει, ὅτι πρέπει [νὰ σεβώμεθα τὸν γάμον καὶ τὴν συζυγικὴν πίστιν καὶ τιμὴν καὶ νὰ μὴ προσβάλλωμεν αὐτήν.

Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουσι καὶ ἁμαρτάνουσι, ὅσοι σύζυγοι δὲν εἶνε πιστοὶ καὶ τίμοι, ὅσοι προσβάλλουσι τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον καὶ διαλύουσι τὸν γάμον καὶ ὅσοι μὲ ἄσεμνα θεάματα καὶ ἀχρεῖους λόγους καὶ πράξεις διαφθείρουσι τὴν κοινωνίαν.

ΕΝΤΟΛΗ η'.—**Οὐ κλέψεις.** Δηλ. Δὲν θὰ κλέψῃς.

*) Πλησίον λέγεται κάθε ἄνθρωπος ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ θρησκείας, διότι ὅλοι εἶνε ἀδελφοί. ἰδιαίτερος δὲ πλησίον λέγεται κάθε ὁμόθρησκος καὶ πρὸ πάντων ὁμοεθνής.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη μᾶς διδάσκει, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀφαιρῶμεν εἴτε κρυφίως εἴτε φανερῶς καὶ δι' ἀπάτης ξένα πράγματα.

Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουνσι καὶ ἁμαρτάνουσιν, ὅσοι κατὰ διαφόρους τρόπους κλέπτουσιν, ὅσοι μεταχειρίζονται ἔλλιπῆ μέτρα καὶ σταθμά, οἱ κλεπταποδόχοι καὶ οἱ τοκογλύφοι, οἱ ἱερόσυλοι καὶ οἱ ἄσπλαγχοι, οἱ νοθεύοντες τὰ ἐμπορεύματα καὶ μεταχειριζόμενοι κίβδηλα νομίσματα καὶ ἐν γένει ὅσοι ἀδικοῦσι τὸν πλησίον των.

ΕΝΤΟΛΗ θ'. — *Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.* Δηλ. Δὲν θὰ κάμῃς ψευδῆ μαρτυρίαν ἐναντίον τοῦ πλησίον σου.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη μᾶς διδάσκει, ὅτι πρέπει νὰ λέγωμεν πάντοτε τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ μαρτυρῶμεν ψευδῶς, διότι τοιουτοτρόπως ἀδικοῦμεν τὸν πλησίον μας. Ἡ ψευδομαρτυρία εἶνε, ὅπως καὶ ἡ ψευδορκία, φοβερὸν ἥμαρτημα, διότι γίνεται αἰτία νὰ καλύπτεται ἡ ἀλήθεια, νὰ καταδικάζεται ὁ ἀθῶος καὶ νὰ καταστρέφεται ἡ τιμὴ, ἡ ὑπόληψις καὶ ἡ περιουσία τοῦ πλησίον.

Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουνσι καὶ ἁμαρτάνουσιν οἱ ψευδομάρτυρες, οἱ ψευδοκατήγοροι καὶ ἐν γένει ὅλοι οἱ ψεῦσται.

ΕΝΤΟΛΗ ι' *Οὐκ ἐπιθυμήσεις, ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστίν.* — Δηλ. Δὲν θὰ ἐπιθυμήσῃς ὅ,τι πρᾶγμα εἶνε τοῦ πλησίον σου.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη μᾶς διδάσκει, ὅτι ὄχι μόνον δὲν πρέπει νὰ ἀφαιρῶμεν πρᾶγμα ξένον, ἀλλ' οὔτε νὰ ἐπιθυμῶμεν κτᾶ' μᾶς ἀπαγορεύει δηλ. κάθε κακὴν ἐπιθυμίαν, ἢ ὅποια δύναται νὰ μᾶς φέρῃ εἰς τὴν ἁμαρτίαν.

Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουνσι καὶ ἁμαρτάνουσιν, ὅσοι ἔχουσιν εἰς τὴν καρδίαν των κακὰς ἐπιθυμίας καὶ με κάθε τρόπον προσπαθοῦσι νὰ προσβάλωσι καὶ νὰ ἀποκτήσωσιν ὅ, τι καλὸν ἔχει ὁ πλησίον αὐτῶν.

8. Καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον

Ὅπως τὰ πρὸς τὸν Θεόν, τοιουτοτρόπως καὶ τὰ πρὸς τὸν πλησίον καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀγάπης καὶ ἀπὸ αὐτὴν πηγάζουσι.

Πλησίον λέγεται κάθε ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἐπλάσθηκατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν πρὸς τὸν Θεόν. Ὅπως δὲ ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὡς τέκνα του, τοιουτοτρόπως καὶ οἱ ἄνθρωποι ὀφείλουσι νὰ ἀγαπῶνται ἀναμεταξύ των ὡς ἀδελφοί.

Πρέπει δὲ ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη νὰ εἶνε πραγματικὴ καὶ ἀνιδιοτελής καὶ πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ πράττωμεν πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ ὠφελήσῃ τὸν πλησίον ν' ἀποφεύγωμεν δὲ πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ τὸν βλάβῃ. Μὲ ὀλίγας λέξεις : νὰ πράττωμεν πᾶν ὅ,τι οἱ ἄλλοι ἐπιθυμοῦμεν νὰ κάμνωσι πρὸς ἡμᾶς, ν' ἀποφεύγωμεν δὲ πᾶν ὅ,τι δὲν θέλομεν νὰ μᾶς κάμνωσιν οἱ ἄλλοι.

9.8 Κείμενον καὶ ἐρμηνεία τῶν μακαρισμῶν

Ἡ ἐπὶ τοῦ ὅρους ὁμιλία τοῦ Σωτῆρος, τὴν ὁποίαν ἔκαμε κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἐνεργείας του πραγματεύεται γενικῶς περὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀρχίζει δὲ μὲ τὴν γλυκεῖαν καὶ παρηγορητικὴν λέξιν **μακάριοι**, δι' αὐτὸ καὶ μὲ μίαν λέξιν λέγεται **οἱ μακαρισμοί**.

Οἱ μακαρισμοὶ εἶνε ἑννέα, εἶνε δὲ συμπλήρωμα τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, τὸν ὁποῖον ὁ Ἰησοῦς ἤλθεν εἰς τὴν γῆν διὰ νὰ συμπληρώσῃ, καὶ μᾶς διδάσκουσι τὰ μέσα, μὲ τὰ ὅποια δυνάμεθα νὰ κληρονομήσωμεν τὴν αἰώνιον ζωὴν καὶ μακαριότητα.

ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΣ α'.—*Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.*—Δηλ. Καλότυχοι εἶνε οἱ πτωχοὶ κατὰ τὸ πνεῦμα, διότι αὐτῶν εἶνε ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Μὲ τὸν πρῶτον μακαρισμὸν καλοτυχίζει ὁ Σωτὴρ τοὺς ταπεινόφρονας, ἐκείνους δηλ. οἱ ὁποῖοι συναισθάνονται τὴν πνευματικὴν τῶν ἀδυναμίαν, καὶ ὑπόσχεται εἰς αὐτοὺς τὸν οὐράνιον παράδεισον.

ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΣ β'.—*Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.*—Δηλ. Καλότυχοι εἶνε ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι λυποῦνται (διὰ τὰς ἁμαρτίας τῶν), διότι αὐτοὶ θὰ παρηγορηθοῦν.

Μὲ τὸν δεῦτερον μακαρισμὸν καλοτυχίζει ὁ Σωτὴρ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ὑπακούοντες πάντοτε εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὑποφέρουν μὲ ὑπομονὴν καὶ χωρὶς γογγυσμὸν τὰς θλίψεις καὶ στενοχωρίας τῆς ζωῆς τῶν, καθὼς καὶ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι συναισθανόμενοι τὰς ἁμαρτίας τῶν λυποῦνται δι' αὐτάς· εἰς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς ὑπόσχεται, ὅτι θὰ παρηγορηθοῦν εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν τῆς μακαριότητος.

ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΣ γ'.—*Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.*—Δηλ. Καλότυχοι εἶνε οἱ ἀγαθοὶ καὶ ἄκακοι, διότι αὐτοὶ θὰ κληρονομήσουν τὴν γῆν.

Μὲ τὸν τρίτον μακαρισμὸν ὁ Σωτὴρ καλοτυχίζει ἐκείνους οἱ ὁποῖοι περιορίζουν τὰ πάθη τῆς ὀργῆς καὶ ἐκδικησεῶς τῶν, δὲν βλάπτουσι κανένα καὶ φαίνονται ἤρεμοι καὶ γλυκεῖς πρὸς ὅλους· αὐτοὶ, λέγει θὰ κληρονομήσουν τὴν γῆν, δηλ. καὶ εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον θὰ ζήσουν ἀγαπημένοι καὶ τιμημένοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν θὰ ἀνταμειφθοῦν ἀπὸ τὸν Θεόν.

ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΣ δ'.—*Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.*—Δηλ. Καλότυχοι εἶνε ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι πεινοῦν καὶ διψοῦν ἀπὸ δικαιοσύνην, διότι θὰ χορτάσουν (ἀπὸ αὐτὴν).

Μὲ τὸν τέταρτον μακαρισμὸν ὁ Σωτὴρ καλοτυχίζει τοὺς δικαίους, δηλ. ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐπιθυμοῦν πολὺ τὴν δικαιοσύνην, καὶ ὑπόσχεται εἰς αὐτούς, ὅτι εἰς τὴν μέλλου-

σαν ζωὴν θὰ χορτάσουν ἀπὸ δικαιοσύνην, διότι ὁ Θεὸς θὰ ἀνταμείψῃ αὐτοὺς μὲ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΣ ε΄. *Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.*—Δηλ. Καλότυχοι ἐκείνοι, οἱ ὁποῖοι ἔλθουν τοὺς ἀνθρώπους, διότι αὐτοὶ θὰ ἐλεηθοῦν (ἀπὸ τὸν Θεόν).

Μὲ τὸν πέμπτον μακαρισμὸν ὁ Σωτὴρ καλοτυχίζει ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι μὲ κάθε τρόπον βοηθοῦν εἴτε ὕλικῶς εἴτε ἠθικῶς τὸν πλησίον των εἰς τὰς ἀνάγκας του, καὶ ὑπόσχεται εἰς αὐτοὺς ὅτι καὶ ὁ Πατὴρ του θὰ εὐσπλαγχνισθῇ καὶ θὰ ἀνταμείψῃ αὐτοὺς ἀναλόγως εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν.

ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΣ στ΄.—*Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.*—Δηλ. Καλότυχοι εἶνε οἱ καθαροὶ κατὰ τὴν καρδίαν, διότι αὐτοὶ θὰ ἴδουν τὸν Θεόν.

Μὲ τὸν ἕκτον μακαρισμὸν ὁ Σωτὴρ καλοτυχίζει ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔχουν τὴν καρδίαν των καθαρὰν ἀπὸ κάθε πονηρὰν ἐπιθυμίαν καὶ ἔχουν διάθεσιν εἰς κάθε καλὸν ἔργον· ὑπόσχεται δὲ εἰς αὐτούς, ὅτι εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν θὰ ἀξιωθοῦν μὲ θάρρος νὰ ἴδουν ἐκ τοῦ πλησίον τὸν Θεόν καὶ θὰ ἀνταμειφθοῦν ἀναλόγως ἀπὸ αὐτόν.

ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΣ ζ΄.—*Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται.*—Δηλ. Καλότυχοι οἱ εἰρηνοποιοί, διότι αὐτοὶ θὰ ὀνομασθοῦν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ.

Μὲ τὸν ἕβδομον μακαρισμὸν ὁ Σωτὴρ καλοτυχίζει τοὺς εἰρηνοποιούς, δηλ. ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον ζοῦν μὲ ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην εἰς τὸν κόσμον, ἀλλὰ φροντίζουν νὰ συμβιβάζουν μὲ καλὸν τρόπον ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶνε ἐχθροὶ καὶ δυσηρεστημένοι μεταξύ των· αὐτοί, λέγει, θὰ ὀνομασθοῦν υἱοὶ τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ ὁ ἀμνησίκακος Ἰησοῦς καὶ θὰ ἀνταμειφθοῦν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν ἀπὸ τὸν Πατέρα του.

ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΣ η΄.—*Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἐνε-*

κην δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.—Δηλ. Καλότυχοι εἶνε ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι καταδιώκονται διὰ τὴν δικαιοσύνην, διότι αὐτῶν εἶναι ὁ παράδεισος.

Μὲ τὸν ὄγδοον μακαρισμὸν ὁ Σωτὴρ καλοτυχίζει ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐπιθυμοῦν ὄχι μόνον νὰ εἶνε δίκαιοι, ἀλλὰ καὶ ὑποφέρουν διὰ τὴν δικαιοσύνην, χωρὶς γογγυσμὸν, κάθε κίνδυνον καὶ καταδίωξιν· αὐτοί, λέγει, θὰ ἀπολαύσουν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν τὸν παράδεισον.

ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΣ 9'. — *Μακάριοι ἐστε, ὅταν ὄνειδίσωσιν ἡμᾶς καὶ διώξωσι καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν, ψευδόμενοι ἐνεκεν ἐμοῦ. Χαίrete καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.*—Δηλ. Καλότυχοι εἶσθε, ὅταν σᾶς ὕβρισωσι καὶ σᾶς καταδιώξωσι καὶ εἴπωσιν ἐναντίον σας ψευδόμενοι κάθε πονηρὸν λόγον ἐξ αἰτίας μου· Χαίrete καὶ ἀγάλλεσθε, διότι ἡ ἀνταμοιβή σας θὰ εἶνε μεγάλη εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

Μὲ τὸν ἕνατον καὶ τελευταῖον μακαρισμὸν ὁ Σωτὴρ καλοτυχίζει ἐκείνους, οἱ ὅποιοι μὲ χαρὰν καὶ χωρὶς γογγυσμὸν ὑποφέρουν τὰ πάντα, δηλ. καὶ συκοφαντίας καὶ ὕβρεις καὶ διωγμοὺς διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ· αὐτοί, λέγει, δὲν πρέπει διόλου νὰ λυποῦνται καὶ νὰ δειλιάζουν ἀλλὰ νὰ χαίρουν καὶ νὰ ἀγάλλωνται, διότι θὰ ἀνταμειφθοῦν πλουσίως ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὴν μέλλουσαν αἰώνιον ζωὴν καὶ μακαριότητα.

10' Καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἑαυτόν.

Ὁ ἄνθρωπος ἐκτὸς τῶν καθηκόντων αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον, ἔχει καὶ καθήκοντα πρὸς ἑαυτόν, τὰ ὅποια εἶνε : α') ἡ φροντίς αὐτοῦ πρὸς διατήρησιν τῆς ζωῆς του καὶ β') ἡ φροντίς αὐτοῦ πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματός του.

Καὶ τὴν μὲν ζωὴν αὐτοῦ διατηρεῖ ὁ ἄνθρωπος ὅταν πράττῃ ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὴν εὐεξίαν τοῦ σώματος του καὶ ἀποφεύγῃ πάλιν, ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ, ὡς ὅταν εἶνε ἐγκρατής, σώφρων, τίμιος, φίλεργος κ. τ. λ. καὶ δὲν εἶνε μαλθακός, ὀκνηρός, ἄσωτος κ. τ. λ. Κατὰ ταῦτα ἢ αὐτοκτονία, δηλ. ἢ ἀφαίρεσις τῆς ζωῆς ἑνὸς ἀνθρώπου ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, εἶνε μέγα ἁμάρτημα, διότι ὁ αὐτοκτονῶν ἐγκαντιώνεται πρὸς τὸν Θεόν, ὁ ὅποιος ἔδωκε τὸ ἀγαθὸν τῆς ζωῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Τὸ δὲ πνεῦμα αὐτοῦ ἀναπτύσσει ὁ ἄνθρωπος, ὅταν φροντίξῃ νὰ ἐκπαιδευῆται ὀρθῶς, νὰ μορφώνεται μὲ τὰς ἀληθεῖς χριστιανικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς γνώσεις καὶ νὰ διαπλάττῃ τὴν καρδίαν του μὲ εὐγενῆ καὶ γενναῖα αἰσθήματα.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐκτελῇ πιστῶς τὰ πρὸς ἑαυτὸν καθήκοντά του, δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὸν ὑψηλὸν προορισμένον του καὶ νὰ ἐκτελῇ καὶ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον καθήκοντα αὐτοῦ.

11. Κείμενον καὶ ἐρμηνεία τῆς Κυριακῆς προσευχῆς.

Τρίτη θεμελιώδης Χριστιανικὴ ἀρετὴ μετὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην εἶνε ἡ ἐλπίς, δηλ. ἡ προσδοκία καλοῦ τι-
νος. Ἐλπίζει δὲ ὁ Χριστιανὸς εἰς τὸν Θεόν, ὅταν πιστεύ-
ων εἰς αὐτὸν καὶ πράττων συμφώνως πρὸς τὰς ἐντολάς του, παρακαλῇ τὸν Πλάστην καὶ Δημιουργὸν διὰ τῆς προσευ-
χῆς του, ἵνα μὴ παύσῃ φροντίζων περὶ αὐτοῦ.

Ἡ προσευχὴ εἶνε συνομιλία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ δέησις πρὸς αὐτόν, ἢ ὁποία πρέπει νὰ γίνεταί μὲ καρδίαν καθαρὰν καὶ θερμὴν καὶ μὲ σταθερὰν πεποίθησιν.

Μὲ τὴν προσευχὴν ὁ ἄνθρωπος δοξολογεῖ τὸ μεγαλεῖον

τοῦ Θεοῦ, εὐχαριστεῖ τὴν καλωσύνην Αὐτοῦ καὶ παρακαλεῖ Αὐτὸν διὰ τὴν συντήρησιν καὶ σωτηρίαν του.

Παράδειγμα πλήρους καὶ τελείας προσευχῆς εἶνε ἡ λεγομένη Κυριακὴ προσευχή, ἡ ὁποία ὠνομάσθη τοιοῦτοτρόπως, διότι ἐδόθη εἰς ἡμᾶς διὰ τῶν Ἀποστόλων ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰ. Χριστοῦ· ἡ προσευχὴ αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ 8 μέρη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ μὲν πρῶτον εἶναι *προσφώνησις* πρὸς τὸν Θεόν, τὰ ἕξ δευτέρα *παράκλησις* πρὸς Αὐτὸν καὶ τὸ ὄγδοον καὶ τελευταῖον ἐπίλογος τῆς προσευχῆς μας καὶ δοξολογία πρὸς Αὐτόν.

α') *Πάτερ ἡμῶν ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*, δηλ. Πατέρα μας ὃ ὁποῖος εὐρίσκεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς— Τὸ μέρος τοῦτο εἶνε ἡ προσφώνησις ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον ὀνομάζομεν Πατέρα μας, διότι ὡς δημιουργὸς εἶνε Πατὴρ ὅλων τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ ἀγαπῶνται ὡς ἀδελφοὶ καὶ τέκνα τοῦ ἰδίου πατρός. Ἡ φράσις ἐν τοῖς οὐρανοῖς δὲν φανερώνει, ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε μόνον εἰς τοὺς οὐρανοὺς,—διότι οὗτος εἶνε πανταχοῦ παρών,—ἀλλ' ὅτι ὑψηλὰ εἰς τοὺς οὐρανοὺς εὐχαριστεῖται πρὸ πάντων νὰ μένη ὁ Θεός.

β') *Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά Σου*, δηλ. ἄς ἀγιασθῇ (δοξασθῇ) τὸ ὄνομά Σου.—Ἀπ' ἐδῶ ἀρχίζουσιν αἱ παρακλήσεις. Τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶνε ἅγιον καὶ πανάγιον· ἡμεῖς ὁμῶς παρακαλοῦμεν Αὐτόν νὰ μᾶς ὀδηγῇ εἰς τὸ καλόν, διὰ νὰ δοξάζηται τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τὸ ὄνομα τοῦ οὐρανίου ἡμῶν Πατρός.

γ') *Ἐλθέτω ἡ βασιλεία Σου*, δηλ. ἄς ἔλθῃ ἡ βασιλεία σου μεταξὺ μας.

Μὲ τὴν φράσιν αὐτὴν παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς ὀδηγῇ εἰς καλὰ καὶ θεάρεστα ἔργα, διὰ νὰ γίνωμεν καὶ ἡμεῖς, ὅπως οἱ ἄγγελοι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἄξιοι πολῖται τῆς ἐπιγείου βασιλείας του, ἡ ὁποία εἶνε ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

δ') *Γενηθήτω τὸ θέλημά Σου*, δηλ. ὡς γίνῃ τὸ θέλημά Σου.

Μὲ τὴν φράσιν αὐτὴν παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, νὰ μᾶς ὀδηγῇ νὰ πράττωμεν τὸ θεῖον Αὐτοῦ θέλημα ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπως πράττουσιν αὐτὸ οἱ ἄγγελοι εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

ε') *Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον*, δηλ. δώσε εἰς ἡμᾶς τὴν καθημερινὴν τροφήν μας.

Μὲ τὴν φράσιν αὐτὴν παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, ὅπως μᾶς δώσῃ τὴν καθημερινὴν τροφήν μας, καθὼς καὶ κάθε ἄλλο τὸ ὁποῖον θεωρεῖ καλὸν πρὸς συντήρησίν μας.

ς') *Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν*, δηλ. καὶ συγχώρησον τὰ σφάλματά μας, ὅπως καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν ἐκεῖνους, οἱ ὁποῖοι σφάλλουν εἰς ἡμᾶς.

Μὲ τὴν φράσιν αὐτὴν παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, ὅπως ὡς φιλόανθρωπος συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας μας, καθὼς καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν τὰ πρὸς ἡμᾶς πταίσματα τῶν ἄλλων. Κατὰ ταῦτα δὲν δυνάμεθα νὰ προσενηθῶμεν ἐὰν προηγουμένως δὲν συγχωρήσωμεν τὰ σφάλματα τῶν ἀδελφῶν μας.

ζ') *Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῥῆσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*, δηλ. καὶ μὴ μᾶς ἀφήσῃς εἰς τὸν πειρασμόν, ἀλλὰ σῶσέ μας ἀπὸ τὸν διάβολον.

Μὲ τὴν φράσιν αὐτὴν παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, ὅπως μὲ τὴν θεῖαν δύναμίν του μᾶς προφυλάξῃ ἀπὸ τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ κακοὺς πειρασμούς· ἐὰν δὲ ὡς ἄνθρωποι ὑποπέσωμεν εἰς αὐτούς, μᾶς βοηθήσῃ νὰ ἐλευθερωθῶμεν ἀπὸ τὰ πονηρὰ ἔργα τοῦ διαβόλου.

η') *Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν*, διότι σὺ εἶσαι ὁ δυνατὸς καὶ δοξασμένος βασιλεὺς εἰς τοὺς αἰῶνας.

Μὲ τὴν τελευταίαν αὐτὴν φράσιν, ἡ ὁποία εἶνε ὁ ἐπίλογος τῆς Κυριακῆς προσευχῆς, τιμῶμεν καὶ δοξολογοῦμεν τὸν πανάγαθον καὶ παντοδύναμον Θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον στηρίζομεν τὰς ἐλπίδας μας, διότι εἰς Αὐτὸν εὐρίσκονται καὶ καὶ ἀπὸ Αὐτὸν ἐξαρτῶνται τὰ πάντα.

ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗΣ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

Α΄ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. *Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Λειτουργικὴ* λέγεται τὸ θρησκευτικὸν ἐκεῖνο μάθημα, τὸ ὁποῖον μᾶς διδάσκει τὸν Χριστιανικὸν ναόν, τὰ ἐν αὐτῷ ἱερὰ ἀντικείμενα, τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας καὶ τὰ ἱερωμένα πρόσωπα τῆς Ἐκκλησίας.

Χριστιανικὸς ναὸς ἢ *Χριστιανικὴ Ἐκκλησία* λέγεται τὸ οἰκοδόμημα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον καθαγιαζεται προηγουμένως διὰ τῆς τελετῆς τῶν ἐγκαινίων καὶ εἰς τὸ ὁποῖον συνέρχονται οἱ Χριστιανοὶ καὶ προσεύχονται ἀπὸ κοινοῦ καὶ δημοσίᾳ εἰς τὸν Θεόν.

Ὁ ναὸς εἶνε ἐστραμμένος πρὸς Ἀνατολάς, διότι ἐξ Ἀνατολῶν ἀνατέλλει ὁ ἥλιος καὶ ἐξ Ἀνατολῶν ἀνέτειλεν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου· ἔχει δὲ ἄλλοτε μὲν σχῆμα πλοίου, τὸ ὁποῖον σημαίνει τὴν διὰ τῆς προσευχῆς σωτηρίαν, ἄλλοτε δὲ σχῆμα σταυροῦ, ὁ ὁποῖος εἶνε τὸ θεμέλιον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ σύμβολον τῆς σωτηρίας τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ ναὸς διαιρεῖται εἰς τρία μέρη: α΄) εἰς τὸ *Ἅγιον Βῆμα*, β΄) εἰς τὸν *Κυρίως ναὸν* καὶ γ΄) εἰς τὸν *Νάρθηκα*.

Β'. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΗΜΑΤΟΣ

2. Ἄγιον Βῆμα ἢ Ἱερὸν λέγεται τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ναοῦ, τὸ ὁποῖον σημαίνει τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ καὶ περιέχει: τὴν Ἄγιαν Τράπεζαν, τὴν Ἄγιαν Πρόθεσιν, τὸ Σύνθρονον καὶ τὸ Σκευοφυλάκιον.

3. Ἡ Ἄγια Τράπεζα καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς ἱερὰ ἀντικείμενα. Ἄγια Τράπεζα λέγεται, ἡ Τράπεζα ἐκεῖνη, ἣ ὁποία κεῖται εἰς τὸ μέσον τοῦ Ἱεροῦ, χρησιμεύει, διὰ τὰ τελῆ ἐπ' αὐτῆς ὁ Ἱερεὺς τὴν θείαν Εὐχαριστίαν, ἔχει σχῆμα τετράγωνον, — διὰ τὰ δεῖξῃ ὅτι ἡ χάρις τοῦ Κυρίου διευθύνεται εἰς τὰ τέσσαρα πέρατα τῆς Οἰκουμένης, — καὶ στηρίζεται ἄλλοτε μὲν εἰς ἓνα στῦλον, ὁ ὁποῖος ἐξεικονίζει τὸν Χριστόν, ἢ ἐπάνω εἰς τέσσαρας στύλους, οἱ ὁποῖοι ἐξεικονίζουν τοὺς τέσσαρας Εὐαγγελιστάς.

Ἡ Ἄγια Τράπεζα ἐξεικονίζει τὴν τράπεζαν τοῦ μυστικοῦ δείπνου, τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος, τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ὄρος, ὅπου μετεμορφώθη ὁ Χριστός· καλύπτεται δὲ μὲ δύο καλύμματα, τὸ ἐν λευκόν, τὸ ὁποῖον λέγεται **κατασάρκιον** καὶ ἐξεικονίζει τὴν λευκὴν σινδόνα, μὲ τὴν ὁποίαν ἐτυλίχθη καὶ ἐτάφη ὁ Χριστός, τὸ δὲ ἄλλο λαμπρότερον, τὸ ὁποῖον λέγεται **ἐνδυτὸν** καὶ ἐξεικονίζει τὰ φορέματα τοῦ Ἰησοῦ, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν μεταμόρφωσίν του ἔγιναν λευκὰ καὶ ἔλαμπον ὡς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου.

Ἐπάνω εἰς τὴν Ἄγιαν Τράπεζαν ὑπάρχουσι: α') τὸ **εἰλητὸν**, τὸ ὁποῖον εἶνε τετράγωνον ὕφασμα καὶ ἐξεικονίζει τὸ **σουδάριον**, μὲ τὸ ὁποῖον ἐκάλυψαν κατὰ τὸν ἐνταφιασμὸν τὴν κεφαλὴν τοῦ Σωτῆρος· β') τὸ **Ἀντιμήγσιον**, ἱερὸν ἐκ λινοῦ ἢ μεταξωτοῦ ὕφασματος ἄμφιον, τὸ ὁποῖον φέρει ἐξωγραφισμένα τὰ πάθη, τὴν σταύρωσιν καὶ τὴν ταφήν τοῦ Σωτῆρος καὶ χρησιμεύει, διὰ τὰ τελῆται ἐπ' αὐτοῦ ἡ θεία Εὐχαριστία καὶ εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εἰς τὰ πολεμικὰ

πλοῖα καὶ τὰ στρατόπεδα· γ') τὸ **Εὐαγγέλιον**, τὸ ὁποῖον ἔξεικονίζει τὸν Ἰ. Χριστὸν καὶ τὸν ἐπὶ γῆς βίον αὐτοῦ· δ') τὸν **Σταυρόν**, ὁ ὁποῖος φανερώνει τὰ σεπτὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ· καὶ ε') τὸ **Ἄρτοφόριον**, τὸ ὁποῖον ἔξεικονίζει τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ καὶ μέσα εἰς τὸ ὁποῖον φυλάττονται τὰ ἄχραντα μυστήρια, διὰ νὰ μεταλαμβάνουν ἐν ἀνάγκῃ τачέως οἱ πάσχοντες Χριστιανοί.

4. **Ἡ Ἁγία Πρόθεσις καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς ἱερὰ ἀντικείμενα.** Ἡ Ἁγία Πρόθεσις εἶνε μικρὰ τράπεζα πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, κατεσκευασμένη ἐντὸς τοῦ τοίχου καὶ χρησιμεύει διὰ νὰ τελῆ ἐπάνω εἰς αὐτὴν ὁ ἱερεὺς τὴν **Προσκομιδὴν**, δηλ. τὴν προετοιμασίαν τῶν τιμίων δώρων, διὰ τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας· ἔξεικονίζει δὲ τὴν Βηθλεὲμ καὶ τὸ σπήλαιον, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς καὶ τὸν Γολγοθᾶν, ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον ἔσταυρώθη.

Ἐπάνω εἰς τὴν Ἁγίαν Πρόθεσιν εὐρίσκονται: α') τὸ **Ἅγιον Ποτήριον**, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον χύνει ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν Προσκομιδὴν οἶνον καὶ ὕδωρ καὶ τὸ ὁποῖον ἔξεικονίζει τὸ ποτήριον τοῦ μυστικοῦ δείπνου καὶ τὴν λογχευθεῖσαν πλευρὰν τοῦ Σωτῆρος· β') ὁ **Δίσκος**, ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον θέτει ὁ ἱερεὺς τὰς μερίδας, τὰς ὁποίας ἐξάγει ἀπὸ τὴν προσφορὰν καὶ ὁ ὁποῖος ἔξεικονίζει τὴν φάτιν τῆς σπηλαίου, ὅπου ἐτέθη ὁ νεογέννητος Ἰησοῦς· γ') ὁ **Ἄστερ**, ὁ ὁποῖος τίθεται ἐπάνω εἰς τὸν δίσκον καὶ σημαίνει τὸν ἀστέρα, ὁ ὁποῖος ἐστάθη ἐπάνω εἰς τὸ σπήλαιον τῆς Βηθλεὲμ, δ') ἡ **Δόγχη**, μὲ τὴν ὁποίαν ἐξάγει ὁ ἱερεὺς μερίδας ἀπὸ τὴν προσφορὰν, καὶ ἡ ὁποία ἔξεικονίζει τὴν λόγχην, μὲ τὴν ὁποίαν ἐκεντήθη ἡ πλευρὰ τοῦ ἑσταυρωμένου Ἰησοῦ. ε') ὁ **σπόγγος**, μὲ τὸν ὁποῖον καθαρίζει ὁ ἱερεὺς τὸ ἑσωτερικὸν τοῦ Ἁγίου Ποτηρίου καὶ φανερώνει τὸν σπόγγον ἐκεῖνον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐποτίσθη ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ χολὴν καὶ ὄξος· ς') ἡ **λαβίς**, δηλ. τὸ κοχλιάριον,

μὲ τὸ ὁποῖον μεταλαμβάνουν οἱ Χριστιανοὶ καὶ τὸ ὁποῖον ἐξεικονίζει τὴν λαβίδα ἐκείνην, μὲ τὴν ὁποίαν εἰς ἄγγελος, ἀφοῦ ἔλαβεν ἀνθρακα ἀπὸ τὸ θυσιαστήριον, ἤγγισε τὰ χεῖλη τοῦ προφήτου Ἡσαΐου καὶ ἐκαθάρισεν αὐτὸν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας του· ζ') τὸ **ξέον**, μικρὸν μετάλλινον δοχεῖον, μὲ τὸ ὁποῖον χύνει ὁ ἱερεὺς θερμὸν ὕδωρ ἐντὸς τοῦ ἁγίου Ποτηρίου καὶ τὸ ὁποῖον ἐξεικονίζει τὴν θερμὴν πίστιν καὶ εὐλάβειαν, μὲ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ προσευχώμεθα διὰ νὰ μεταλάβωμεν· η') **δύο μικρὰ καλύμματα**, μὲ τὸ ἐν ἀπὸ τὰ ὁποῖα σκεπάζεται ὁ δίσκος καὶ φανερώνει τὰ σπάργανα τοῦ Ἰησοῦ καὶ μὲ τὸ ἄλλο σκεπάζεται τὸ Ἅγιον Ποτήριον καὶ σημαίνει τὰ ὀνόματα τοῦ ἔνταφιασθέντος Σωτῆρος· θ') ὁ **ἀήρ**, μεγαλύτερον κάλυμμα, μὲ τὸ ὁποῖον καλύπτονται ὁμοῦ τὸ ἅγιον Ποτήριον καὶ ὁ δίσκος καὶ ἐξεικονίζει τὴν σινδόνην μὲ τὴν ὁποίαν ἐτυλίχθη τὸ ἐνταφιασθὲν σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὸν μέγαν λίθον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐσκεπάσθη ὁ τάφος τοῦ Σωτῆρος.

5. **Τὸ Σύνθρονον** εἶνε θρόνος, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται ὀπισθεν τῆς ἁγίας Τραπέξης καὶ χρησιμεύει διὰ νὰ κάθηται εἰς ὠρισμένην ὥραν τῆς λειτουργίας ὁ λειτουργὸς ἀρχιερεὺς· ἐξεικονίζει δὲ τὸν οὐράνιον θρόνον τοῦ Χριστοῦ.

6. **Τὸ Σκευοφυλάκιον**, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐρμάριον ἢ κιβώτιον, ἐντὸς τοῦ ἁγίου Βήματος, μέσα εἰς τὸ ὁποῖον φυλάττονται τὰ ἱερὰ σκεύη καὶ ἄμφια καὶ τὰ ἄλλα κοσμήματα τῆς Ἐκκλησίας.

Γ' ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΥΡΙΩΣ ΝΑΟΥ

7. **Κυρίως ναὸς** λέγεται τὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον χωρίζεται ἀπὸ τὸ ἱερὸν διὰ τοῦ **Εἰκονοστασίου**, φθάνει ἕως εἰς τὸν νάρθηκα καὶ χρησιμεύει διὰ νὰ ἴστανται κατὰ

τάς ἀκολουθίας οἱ χριστιανοί. Ὁ κυρίως Ναὸς περιλαμβάνει: τὸ *Εἰκονοστάσιον*, τὸ *Προσκυνητᾶριον*, τὸν *Σωλέαν*, τοὺς *Χορούς*, τὸν *Ἀρχιερατικὸν Θρόνον*, τὸν *Ἄμβωνα*, τὰ *Στασίδια* καὶ τὸν *Γυναικωνίτην*.

8. Τὸ *Εἰκονοστάσιον* εἶνε διάφραγμα (χώρισμα), τὸ ὁποῖον χωρίζει τὸ Ἱερόν ἀπὸ τὸν κυρίως Ναὸν καὶ ἔχει σειρὰς εἰκόνων καὶ τρεῖς θύρας, μίαν εἰς τὸ μέσον, ἡ ὁποία λέγεται *Βασιλική* ἢ *Ὠραία Πύλη*, ἄλλην εἰς τὰ δεξιὰ, ἡ ὁποία ὀνομάζεται *Διακονικὴ Πύλη* καὶ ἄλλην εἰς τὰ ἀριστερά, ἡ ὁποία λέγεται *Πύλη τῶν Κανδηλαπτῶν*. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ εἰκονοστασίου ὑπάρχει ὁ σταυρὸς μὲ τὰς εἰκόνας τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου· εἰς τὸ ἄνω δὲ μέρος τῆς Ὠραίας Πύλης ὑπάρχει καταπέτασμα, τὸ ὁποῖον ἐξεικονίζει τὸ καταπέτασμα τῆς Σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου.

9. *Σωλέας* εἶνε τὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται ἔμπροσθεν τοῦ εἰκονοστασίου καὶ εἶνε κατὰ τι ὑψηλότερον ἀπὸ τὸ ἔδαφος τοῦ κυρίως Ναοῦ. Σωλέας θεωρεῖται καὶ τὸ μέρος τοῦ Δεσποτικοῦ μέρους τοῦ Ναοῦ.

Χοροὶ ἢ *κλήροι* λέγονται τὰ μέρη ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα ἴστανται οἱ ψάλται, οἱ ἀναγνώσται καὶ οἱ κανονάρχαι, οἱ ὁποῖοι, ὅταν ψάλλουν, ἐξεικονίζουσιν τοὺς χορούς τῶν Ἀγγέλων, οἱ ὁποῖοι εἰς τοὺς οὐρανοὺς δοξολογοῦν τὸν Θεόν.

10. *Ἀρχιερατικὸς θρόνος* λέγεται ὁ κάτωθεν τοῦ δεξιοῦ χοροῦ ὑψηλὸς θρόνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἴσταται ὁ ἀρχιερεὺς, ὁ ὁποῖος τότε ἐξεικονίζει τὴν ἔλευσιν καὶ τὴν συναναστροφὴν τοῦ Σωτῆρος μετὰ τῶν ἀνθρώπων.

11. *Ἄμβων* λέγεται τὸ κάτωθεν τοῦ ἀριστεροῦ χοροῦ καὶ σχεδὸν ἀπέναντι τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου ὑψηλὸν μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὁ διάκονος (καὶ ὁ ἱερεὺς ἐνίοτε) ἀναγινώσκουσι τὸ Εὐαγγέλιον ἢ κηρύττουσι τὸν θεῖον λόγον· ἐξεικονίζει δὲ ὁ ἄμβων, τὸν λίθον, τὸν ὁποῖον ἀπεκύλισεν

ἀπὸ τὸ μνημεῖον ὁ ἄγγελος καὶ ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον ἐκάθητο κηρύξας εἰς τὰς μυροφόρους τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος.

12. **Στασιδία** λέγονται τὰ ἐντὸς καὶ πέραν τοῦ ναοῦ εὐρισκόμενα καθίσματα.

13. **Γυναικωνίτης** εἶνε τὸ ἰδιαίτερον ἐκεῖνο μέρος, τὸ ὁποῖον κεῖται ἄνωθεν τοῦ νάρθηκος καὶ χρησιμεύει διὰ νὰ ἴστανται αἱ γυναῖκες κατὰ τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας.

Δ'. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΑΡΘΗΚΟΣ

14. Ὁ **Νάρθηξ** εἶνε τὸ δυτικώτερον μέρος τοῦ ναοῦ, τὸ ὁποῖον κεῖται εἰς τὴν εἴσοδον αὐτοῦ· ἐχρησίμευε δὲ κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν, διὰ νὰ ἴστανται οἱ κοπηγούμενοι καὶ οἱ μετανοοῦντες χριστιανοί.

Ὁ Νάρθηξ μετὰ τὸν νηπιοβαπτισμὸν καὶ τὴν μυστικὴν ἔξομολόγησιν ἢ δὲν ὑπάρχει εἰς μερικὰς Ἐκκλησίας ἢ καί, εἰν ὑπάρχῃ, χρησιμεύει δι' ἄλλας ἀνάγκας.

Ε' ἌΛΛΑ ΙΕΡΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

15. Ἄλλα ἱερὰ ἀντικείμενα τοῦ ναοῦ εἶνε τὰ ἑξῆς:
 α') Ὁ **Σταυρός**, ὁ ὁποῖος εἶνε τὸ σύμβολον τῆς σωτηρίας μας. δι' αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ τὸν φέρῃ κάθε χριστιανὸς ἐπάνω του πρὸς προφύλαξιν του ἀπὸ κάθε κακόν. Ἡ συνήθεια τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ εἶνε ἀρχαιοτάτη· καὶ ἡ μὲν ἔνωσις τῶν τριῶν δακτύλων, σημαίνει τὴν Ἁγίαν Τριάδα, ἢ ἐπίθεσις αὐτῶν ἐπὶ τοῦ μετώπου τὸν φωτισμὸν τοῦ νοῦ, ἐπὶ τοῦ στήθους τὸν ἁγιασμὸν τῆς ψυχῆς καὶ ἐπὶ τῶν

ώμων τὸν ἁγιασμὸν κάθε πράξεως ἡμῶν· β') Αἱ *εἰκόνες*, αἱ ὁποῖαι παριστάνουν τὰς μορφὰς τοῦ Σωτῆρος, τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Ἀγίων καὶ μᾶς ὑπενθυμίζουν, ὅταν τὰς προσκυνῶμεν, τὰς ἐναρέτους πράξεις ἐκείνων. Ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων εἶνε ἄσπασμὸς καὶ τιμὴ, ὅχι δὲ καὶ λατρεία· γ') Ὁ *ἐπιτάφιος*, λαμπρὰ εἰκὼν, ἡ ὁποία παριστάνει τὸν Σωτῆρα νεκρὸν καὶ τυλιγμένον ἐντὸς καθαρᾶς σινδόνης· ἡ ἐκφορὰ τοῦ ἐπιταφίου γίνεται τὸν ἑσπερινὸν τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, ἡ δὲ περιφορὰ αὐτοῦ τὸν ὄρθρον τοῦ Μεγάλου Σαββάτου· δ') Τὰ *ἐξαπτέρυγα*, λαμπραὶ σφαιροειδεῖς εἰκόνες, αἱ ὁποῖαι παριστάνουν τὰ ἀγγελικὰ τάγματα τῶν Σεραφεῖμ καὶ χρησιμεύουσι διὰ νὰ προηγῶνται εἰς πᾶσαν ἱερὰν τελετὴν· ε') αἱ *λυχνίαι*, δηλ. αἱ κανδηλαί, οἱ πολυέλαιοι, τὰ μανουάλια καὶ τὰ κηροπήγια, τὰ ὁποῖα μὲ τὸ φῶς τῶν λαμπρύνουν τὸν ναὸν κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας· παριστάνουσι δὲ τοὺς Ἁγίους καὶ τοὺς Μάρτυρας καθὼς καὶ τοὺς ἀστέρας τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἔχουσι διαφόρους σημασίας ἀναλόγως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φώτων τῶν καὶ τοῦ μέρους εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκονται, ὡς ἡ ἔμπροσθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης *ἀκοίμητος λυχνία*, ἡ ὁποία παριστάνει τὸ ἀληθινὸν φῶς τοῦ Σωτῆρος κτλ. Καίομεν δὲ ἔλαιον καὶ κηρὸν εἰς τοὺς ναοὺς, διότι εἶνε αἱ πλέον καθαραὶ καυστικαὶ ὕλαι, αἱ ὁποῖαι σημαίνουσι τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν καθαριότητα καὶ μετάνοιαν τῆς ψυχῆς μας· ς') Τὸ *θυμιατήριον*, μὲ τὸ ὁποῖον θυμῆ ὁ ἱερεὺς τοὺς πιστοὺς καὶ τοῦ ὁποίου τὸ μὲν μέταλλον ἐξεικονίζει τὴν Παναγίαν, οἱ ἄνθρακες τὸν Χριστόν, αἱ ἀλυσσίδες τοὺς Εὐαγγελιστάς, οἱ κωδωνίσκοι τὰ κηρύγματα τῶν Ἀποστόλων καὶ τὸ θυμίαμα τὰ δῶρα τῶν Μάγων καὶ τὴν ἀνάβασιν τῆς θερμῆς καὶ εὐώδους ἡμῶν προσευχῆς εἰς τοὺς οὐρανοὺς· ζ') Τὰ *δίπτυχα*, δύο πίνακες, ἐπάνω εἰς τοὺς ὁποίους γράφονται τὰ ὀνόματα τῶν χριστιανῶν, κτιόρων,

εὐεργετῶν, ἰδρυτῶν κλπ. πρὸς μνημόνευσιν κατὰ τὴν προσκομιδὴν· η) Ἡ **Κολυμβήθρα**, ἡ ὁποία χρησιμεύει διὰ τὰ βαπτίζονται ἐντὸς αὐτῆς οἱ παῖδες τῶν χριστιανῶν καὶ ἐξεικονίζει τὸν Ἰορδάνην ποταμόν, ὅπου ἐβαπτίσθη ὁ Σωτὴρ· θ) Οἱ **στέφανοι**, δύο ἐκ μετάλλου ἢ ἐξ ἀνθέων στέφανα, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸ μυστήριον τοῦ γάμου τίθενται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν νυμφίων καὶ παριστάνουσι τὸν ἱερὸν δεσμὸν τοῦ γάμου καὶ τὴν ἐν τῷ οἴκῳ βασιλείαν τῶν συζύγων· ι) Οἱ **κώδωνες** καὶ τὰ **σήμαντρα**, μὲ τὰ ὁποῖα προσκαλοῦνται οἱ χριστιανοὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· σημαίνουσι δὲ τὸ κήρυγμα τῶν Προφητῶν καὶ Ἀποστόλων καὶ τὸν ἦχον τῆς σάλπιγγος τῶν ἀγγέλων κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Σωτῆρος· ια) Τὰ **κόλλυβα**, τὰ ὁποῖα φέρομεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἢ πρὸς τιμὴν ἁγίων ἢ πρὸς μνημόσυνον ἀποθανόντων ἀδελφῶν μας· ἐξεικονίζουσι δὲ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν καὶ τὴν γλυκύτητα τῆς μελλούσης ζωῆς τῶν δικαίων· ιβ) Ἡ **ἄρτοκλασία**, δηλ. οἱ πέντε ἄρτοι, τοὺς ὁποίους προσφέρομεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μὲ ὀλίγον σίτον, οἶνον καὶ ἔλαιον καὶ οἱ ὁποῖοι σημαίνουσι τοὺς πέντε ἄρτους, μὲ τοὺς ὁποίους ὁ Σωτὴρ ἐχόρτασεν εἰς τὴν ἔρημον πέντε χιλιάδας ἀνδρας· ιγ) Τὸ **μυροφόριον** ἢ **μυροδοχεῖον**, σκεῦος ἐκ μετάλλου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου φθλάττεται τὸ ἅγιον Μύρον, πρὸς μύρωσιν τῶν βαπτιζομένων χριστιανῶν· ιδ) Τὸ **δισκέλιον**, τὸ ὁποῖον εἶνε ὑψηλὸν καὶ πρὸς τὰ ἔμπροσθεν ἐπικλινὲς τραπέζιον, ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον τίθεται τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον καὶ αἱ εἰκόνες πρὸς ἀσπασμὸν καὶ προσκύνησιν· ιε) Ἡ **Προσφορά**, δηλ. ὁ ἐκ καθαροῦ σίτου ἔνζυμος καὶ ἐνσφράγιστος ἐκεῖνος ἄρτος, ὁ ὁποῖος χρησιμεύει πρὸς τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Γ'. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

16. *Τὰ ἱερὰ πρόσωπα* τῆς Ἐκκλησίας εἶνε ὁ **Ἐπίσκοπος** ἢ **Ἀρχιερεύς**, ὁ **Πρεσβύτερος** ἢ **Ἱερεὺς** καὶ ὁ **Διάκονος**, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦσι τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς Ἱερωσύνης καὶ οἱ ὅποιοι μὲ μίαν λέξιν λέγονται **κλήρος**: διακρίνονται δὲ ἀναμεταξύ των ἀπὸ τὰ ὀνόματα καὶ ἀξιώματα αὐτῶν, ἀπὸ τὰ καθήκοντα, τὰ ὅποια ἔχουσι καὶ ἀπὸ τὴν στολὴν, τὴν ὁποίαν φοροῦσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

17. Ὁ **Ἐπίσκοπος** ἔχει τὴν ἀνωτάτην πνευματικὴν ἐξουσίαν, ἐκλέγεται ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ ὑφ' ὅλων τῶν ἄλλων ἐπισκόπων καὶ χειροτονεῖται ὑπὸ τριῶν ἐπισκόπων μετὰ τὸν τρισάγιον ὕμνον, διὰ νὰ εὐλογήσῃ τὸν λαὸν μὲ τὸ «**Εἰρήνη πᾶσι**». Ὁ ἐπίσκοπος ἀναλόγως τῆς τιμητικῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν κατέχει, λέγεται καὶ **Ἀρχιερεύς**, **Ἀρχιεπίσκοπος**, **Μητροπολίτης** καὶ τέλος **Πατριάρχης**, ὅταν ἐκλέγεται ὑφ' ὅλου τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ.

18. Ὁ **Ἱερεὺς** ἢ **Πρεσβύτερος** εἶνε τὸ δεύτερον κληρικὸν πρόσωπον τῆς Ἱερωσύνης, τὸ ὁποῖον ἐκλέγεται ὑπὸ τῆς κοινότητος καὶ χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου μετὰ τὸ Χερουβικόν, διότι τὸ κυριώτερον καθήκον του εἶνε ἡ τέλεσις τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Ὁ πρεσβύτερος θεωρεῖται ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἐπισκόπου, εἰς τὴν ἐνορίαν του καὶ ἔχει τὰ ἐξῆς καθήκοντα: Τελεῖ ὅλα τὰ μυστήρια, καὶ τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας,—ἐκτὸς τοῦ μυστηρίου τῆς χειροτονίας, τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ Μύρου καὶ ἐγκαινιασμοῦ τῶν ἱερῶν ναῶν,—ἐξομολογεῖ, συγχωρεῖ καὶ μεταλαμβάνει τοὺς χριστιανούς, κηρύττει τὸν θεῖον λόγον καὶ ὁδηγεῖ τοὺς χριστιανούς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀρετῆς.

19 Ὁ **Διάκονος** εἶνε τὸ τρίτον ἱερὸν πρόσωπον, τὸ ὁποῖον χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου μετὰ τὸ «**ἄξιόν ἐστιν**»,

ἔχει δὲ καθήκοντα νὰ συλλειτουργῇ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ ἱερέως, νὰ ἀπαγγέλλῃ διαφόρους εὐχὰς καὶ δεήσεις, νὰ ἀναγινώσκῃ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον καὶ νὰ κηρύττῃ μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ ἐπισκόπου τὸν θεῖον λόγον. Μόνος του ὁ διάκονος δὲν δύναται νὰ τελέσῃ οὐδεμίαν ἱερὰν τελετὴν.

Ζ. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΑΤΙΚΩΝ ΣΤΟΛΩΝ

20. Ἡ *λειτουργικὴ ἱερὰ στολὴ* τοῦ ἐπισκόπου περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς ἄμφια καὶ ἱερὰ ἀντικείμενα: α') τὸ *στιχάριον*, τὸ λαμπρὸν εἰς σχῆμα ὑποκαμίσου ἱερὸν ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον ἐξεικονίζει τὴν ἀπαστράπτουσαν στολὴν τοῦ ἀγγέλου, ὁ ὁποῖος ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἐκ τοῦ μνημείου τοῦ Σωτῆρος, τὴν χλαμύδα, μὲ τὴν ὁποίαν ἐνέδυσαν τὸν Ἰησοῦν, καὶ τὴν πνευματικὴν καθαριότητα καὶ τὴν ἀμόλυντον συμπεριφορὰν τῶν κληρικῶν· β') τὸ *ἐπιτραχήλιον*, τὸ στενὸν καὶ ἐπίμηκες ἱερὸν ἄμφιον, τὸ ὁποῖον περὶ ὃ ἐπίσκοπος καὶ ὁ ἱερεὺς εἰς τὸν λαιμόν των καὶ ἐξαπλοῦται ἕως κάτω μὲ κροσσούς (φουῦντες), ἐξεικονίζει δὲ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν ὁποίαν ἔχουν οἱ κληρικοί· γ') τὸν *σταυρόν*, ὁ ὁποῖος ἐξεικονίζει τὸν σταυρόν, τὸν ὁποῖον ἔφερον ὁ Ἰησοῦς εἰς τοὺς ὄμους του καὶ τὸν πνευματικὸν ζυγὸν τῆς ἰερωσύνης· δ') τὴν *ζώνην*, μὲ τὴν ὁποίαν περιζωννύει τὴν ὀσφύν του ὁ ἀρχιερεὺς καὶ ὁ ἱερεὺς καὶ ἐξεικονίζει τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν δύναμιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τὴν σωφροσύνην καὶ καθαριότητα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τῶν κληρικῶν· ε') τὰ *ἐπιμάνικα*, τὰ ὁποῖα περιβάλλουσι τὰ μετακάρπια τῶν χειρῶν τῶν κληρικῶν καὶ ἐξεικονίζουσι τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ δεσμά, μὲ τὰ ὁποῖα ἐδέθησαν αἱ χεῖρες τοῦ Σωτῆρος ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων· ς') τὸν *σάκκον*, ἰδιαίτερον

κοντόν καὶ μὲ μικρότερα μανίκια λαμπρὸν ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον κομβώνεται εἰς τὰ πλάγια μὲ ἀργυροῦς ἢ χρυσοῦς κωδωνίσκους, ἐξεικονίζει δὲ τὴν κόκκινην γλαμύδα τοῦ Σωτῆρος, οἱ δὲ κωδωνίσκοι τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ κάμνωσιν οἱ κληρικοί· ζ') τὸ **ὠμοφόριον**, (μικρὸν καὶ μέγα), στενὸν καὶ ἐπίμηκες χρυσοῦφαντον ἄμφιον, τὸ ὁποῖον φέρει ἐπ' ὤμου ὁ ἐπίσκοπος καὶ ἐξεικονίζει τὴν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἀποπλανηθεῖσαν ἀνθρωπότητα, τὴν ὁποίαν ὁ Σωτὴρ ἔσωσε καὶ ἠλευθέρωσε, (ὅπως ὁ καλὸς ποιμὴν εὐρῶν θέτει εἰς τοὺς ὄμους του καὶ σώζει τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον), τὸν σταυρὸν, τὸν ὁποῖον ἔφερεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τοὺς ὄμους του καὶ τοὺς διωγμοὺς καὶ τὰς ἄλλας κακοπαθείας, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ὑποφέρωσι μὲ ὑπομονὴν οἱ κληρικοὶ τῆς Ἐκκλησίας· η') τὸ **ἐπιγονάτιον**, τετράγωνον ἱερὸν ἄμφιον, τὸ ὁποῖον κρέμαται ἀπὸ τὴν ζώνην ἐπὶ τοῦ μηροῦ καὶ φέρει διαφόρους εἰκόνας· ἐξεικονίζει δὲ τὴν νίκην τοῦ Σωτῆρος κατὰ τοῦ θανάτου, τὸ λέντιον (πεστιμάλι), μὲ τὸ ὁποῖον ἐσπόγγισε ὁ Ἰησοῦς τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν του, καὶ τὴν δίστομον μάχαιραν τοῦ θείου λόγου, μὲ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ πολεμοῦν οἱ λειτουργοὶ τοῦ ὑψίστου τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἐκκλησίας· θ') τὸν **σταυρὸν**, τὸν ὁποῖον φέρει εἰς τὸ στήθος ὁ ἐπίσκοπος καὶ σημαίνει, ὅτι πρέπει νὰ φυλάττη πιστῶς τὰς ἐντολάς τοῦ Σωτῆρος· ι') τὸ **ἐγκόλπιον**, μικρὸν ὠσειδὲς εἰκόνημα τοῦ Χριστοῦ ἢ τῆς Παναγίας, τὸ ὁποῖον ἐπίσης φέρει ἐπὶ τοῦ στήθους ὁ ἐπίσκοπος καὶ σημαίνει, ὅτι πρέπει νὰ τιμᾶ καὶ σέβηται τὸν Σωτῆρα καὶ τὴν Θεοτόκον· ια') τὴν **μίτραν**, χρυσοῦν καὶ ἀδαμαντοκόλλητον κορῶνιαν, τὴν ὁποίαν φέρει εἰς τὴν κεφαλὴν του ὁ ἐπίσκοπος καὶ ἡ ὁποία ἐξεικονίζει τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐπισκόπου καὶ τὸν ἀκάνθινον στέφανον τοῦ Ἰησοῦ· ιβ') τὴν **ποιμαντικὴν** ἢ **ποιμαντορικὴν ῥάβδον**, τὴν χρυσοῦν δηλ. ἢ ἀργυροῦν πατερίτσαν,

ἥτις ἐξεικονίζει τὸ βασιλικὸν σκῆπτρον, τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ράβδον τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος, μὲ τὴν ὁποίαν πρέπει ὁ ἐπίσκοπος νὰ προφυλάττῃ τὸ ποίμνιόν του. γ') τὸ **δικήριον** καὶ **τρικήριον**, μὲ τὰ ὁποῖα εὐλογεῖ ὁ ἐπίσκοπος τὸν λαὸν καὶ σημαίνουν τὸ μὲν δικήριον τὴν θεϊαν καὶ ἀνθρώπινον φύσιν τοῦ Χριστοῦ, τὸ δὲ τρικήριον τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος. ιδ') τὸν **μανδύαν**, μακρὸν καὶ λαμπρὸν ἱερὸν ἄμφιον μὲ κωδωνίσκους, τὸν ὁποῖον φορεῖ, ὅταν χοροστατῇ ὁ ἐπίσκοπος, καὶ σημαίνει τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐπισκόπου, οἱ δὲ κώδωνες τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου· ιε') τὸ **ἐπανωκαλύμμαυχον**, τὸ ὁποῖον σημαίνει τὴν περικεφαλαίαν, δηλ. τὴν ἐλπίδα, τὴν ὁποίαν ἔχομεν εἰς τὸν Χριστὸν περὶ τῆς σωτηρίας μας.

21. Ὁ **πρεσβύτερος** φέρει: **στιχάριον**, **ἐπιτραχήλιον**, **ζώνην**, **ἐπιμάνικα**, **ἐπιγονάτιον** (ὅταν ἔχη κανὲν ὄφρικιον δηλ. κανένα ἰδιαίτερον τίτλον Ἄρχιμανδρίτου, Πρωτοσυγκέλλου, Οἰκονόμου, Σακελλαρίου κτλ.) καὶ **φαιλόνιον** ἢ **φαινόλιον**, τὸ ὁποῖον φέρει ἄνωθεν τῶν ἀμφίων ὁ πρεσβύτερος καὶ σημαίνει τὴν γλαμύδα τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

22. Τὸ **ὠράριον** τοῦ Διακόνου, δηλ. τὸ στενὸν καὶ ἐπίμηκες ἐκεῖνο ἄμφιον, τὸ ὁποῖον φέρει ἄνωθεν τοῦ στιχαρίου καὶ σημαίνει τὰς πτέρυγας τῶν οὐρανίων ἀγγέλων.

Η'. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

23. Ἰερὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας εἶνε: τὸ ἱερὸν **Εὐαγγέλιον**, ὁ Ἀπόστολος, τὰ ὁποῖα ἀναγινώσκονται εἰς κάθε λειτουργίαν, τὸ **Ὁρολόγιον**, τὰ δώδεκα **Μηναια** καὶ ἡ **Παρακλητικὴ**, τὰ ὁποῖα ἀναγινώσκονται εἰς κάθε λειτουργίαν, τὸ **Τριώδιον**, τὸ ὁποῖον ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Κυ-

ριακήν τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου καὶ διαρκεῖ καθ' ὄλην τὴν Μ. Τεσσαρακοστήν, τὸ **Πεντηηκοστάριον**, τὸ ὅποτον ἀρχίζει ἀπὸ τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα καὶ διαρκεῖ ἐπὶ πενήτην ἡμέρας, τὸ **Εὐχολόγιον**, τὸ ὅποτον περιέχει διαφόρους εὐχάς, καὶ τὸ **Τυπικόν**, τὸ ὅποτον κανονίζει τὴν τάξιν, κατὰ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ τελεῖται πᾶσα ἱερὰ ἀκολουθία.

Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσι καὶ μερικὰ ἄλλα μουσικὰ βιβλία, ὅπως τὸ **Ἀναστασιματάριον**, τὸ **Δοξαστάριον**, τὸ **Εἰρημολόγιον** κτλ. τὰ ὅποια περιέχουν διαφόρους μελοποιημένους, δηλ. τονισμένους εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν ὕμνους.

Θ'. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ

24. Αἱ ἱεραὶ **χριστιανικαὶ ἀκολουθίαι** εἶνε αἱ ἐξῆς τακτικαί: ὁ **ὄρθρος**, ἡ **πρώτη**, ἡ **τρίτη**, ἡ **ἔκτη ὥρα**, αἱ ὅποια ἀναγινώσκονται τὴν πρωΐαν, ἡ **ἐνάτη ὥρα**, ὁ **ἐσπερινός** καὶ τὸ **ἀπόδειπνον**, αἱ ὅποια ἀναγινώσκονται τὸ ἐσπέρας· καὶ αἱ ἑκτακτοί: ἡ **λεiturγία**, τὰ **μυστήρια**, ὁ **ἀγιασμός**, ἡ **παράκλησις**, τὰ **νεκρώσιμα** κτλ.

Τὸ **μεσονυκτικόν** ἐξεικονίζει τὴν ἀκατάπαυστον δοξολογίαν τῶν ἀγγέλων, τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν δευτέραν παρουσίαν· ὁ **ὄρθρος** σημαίνει τὴν νύκτα, κατὰ τὴν ὁποίαν συνελήφθη ὁ Ἰησοῦς, καὶ ὠδηγήθη δέσμιος ἀπὸ τὴνοικίαν τοῦ Ἄννα καὶ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸν Πιλάτον. ἡ **τρίτη ὥρα** σημαίνει τὴν τρίτην πρωινήν ὥραν τῆς Μ. Παρασκευῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν κατεδικάσθη ὁ Ἰησοῦς εἰς θάνατον*, τὴν τρίτην ὥραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγένεν ἡ ἐπι-

(*) Αἱ ἀνωτέρω ὥραι δὲν λαμβάνονται Εὐρωπαϊστὶ

φοίτησις τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ τὰ τρία πρόσωπα τῆς ἁγ. Τριάδος· ἡ **ἕκτη ὥρα** σημαίνει τὴν ἕκτην ὥραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐσταυρώθη ὁ Σωτὴρ· καὶ ἡ **ἐνάτη ὥρα** σημαίνει τὴν ἐνάτην ὥραν τῆς Μεγ. Παρασκευῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξέπνευσεν ὁ Ἰησοῦς· ὁ **ἐσπερινός** σημαίνει τὴν ἀποκαθήλωσιν τοῦ Σωτῆρος· καὶ τὸ **ἀπόδειπνον** τὸν ἐνταφιασμόν Αὐτοῦ. Μετὸν **ἐσπερινόν** εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν, διότι μᾶς ἤξιωσε νὰ διέλθωμεν ὑγιεῖς ὄλην τὴν ἡμέραν· καὶ μετὸ **ἀπόδειπνον** παρακαλοῦμεν Αὐτὸν νὰ μᾶς διαφυλάξῃ ὄλην τὴν νύκτα ἀπὸ κάθε πειρασμόν καὶ κακόν.

Ἡ Ἐκκλησία πρὸς εὐκολίαν τῶν Χριστιανῶν ὥρισεν, ὅπως ὅλαι αἱ ἀνωτέρω ἱεραὶ ἀκολουθίαι ἀναγινώσκονται αἱ μὲν πέντε πρῶται τὴν πρωίαν, αἱ δὲ ἄλλαι τρεῖς τὴν ἑσπέραν.

Γ'. Η ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ.

25. **Θεία καὶ ἱερὰ λειτουργία** γίνεται διὰ τὸ μυστήριον τῆς Θείας εὐχαριστίας· ὑπάρχουσι δὲ τέσσαρες λειτουργίαι· ἡ τοῦ Ἰακώβου, ἡ τοῦ **Μ. Βασιλείου**, ἡ τοῦ Ἱ. Χρυσόστομου, καὶ ἡ **Προηγιασμένη**. Ἀπὸ αὐτὰς ἡ μὲν πρώτη, ἐπειδὴ εἶνε πολὺ ἐκτενής, δὲν τελεῖται πλέον· ἡ δὲ δευτέρα, ἡ ὁποία εἶνε σύντομος περίληψις τῆς πρώτης, τελεῖται μόνον περὶ τὰς δέκα φοράς τὸ ἔτος· ἡ τρίτη ὅλας τὰς ἄλλας ἑορτὰς καὶ ἡ τετάρτη τὴν Τετάρτην καὶ Παρασκευὴν τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς.

Ἡ Θεία λειτουργία διαιρεῖται εἰς τρία μέρη : εἰς τὴν **Προσκομιδὴν**, τὴν **λειτουργίαν τῶν Κατηγουμένων** καὶ τὴν **λειτουργίαν τῶν πιστῶν**.

26. **Η ΠΡΟΣΚΟΜΙΔΗ**.—**Προσκομιδὴ** εἶνε ἡ προετοι-

μασία τῶν τιμίων δώρων ἐκ τῶν προσκομιζομένων ἄρτου καὶ οἴνου· ἀρχίζει δὲ ἀπὸ τὰς **Καταβασίας** καὶ φθάνει μέχρι τοῦ «**εὐλογημένη ἡ Βασιλεία τοῦ Πατρὸς** κτλ.». Κατ' αὐτὴν ὁ ἱερεὺς ἱστάμενος πρὸ τῆς ἱερᾶς προθέσεως ἐξάγει διὰ τῆς λόγχης ἐκ τῆς προσφορᾶς τὸ μεσαῖον τετραγώνον μέρος τῆς σφραγίδος, τὸ ὁποῖον λέγεται **ἀμνός** καὶ ἄλλας μερίδας, τὰς ὁποίας θέτει ἐπὶ τοῦ δισκαρίου, καὶ χύνει οἶνον καὶ ὕδωρ ἐντὸς τοῦ ἁγίου Ποτηρίου· κατόπιν σπεπάζει μὲ τὰ ἱερὰ καλύμματα τὰ τίμια δῶρα καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ ἀγιάσῃ αὐτά.

27. **Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ.**—Αὕτη ἀρχίζει ἀπὸ τὸ: «**εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς** κτλ.» καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἐκφωνήσεως: «**ὄσοι κατηχούμενοι προσέλθετε**»· διότι ἕως αὐτὸ τὸ σημεῖον ἐπετρέπετο εἰς τοὺς κατηχουμένους νὰ ἴστανται ἐντὸς τοῦ Ναοῦ· κατόπιν δὲ ἐξήρχοντο εἰς τὸν Νάρθηκα.

Κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν Κατηχουμένων γίνεται ἡ **μικρὰ** λεγομένη **εἴσοδος** μὲ τὸ Εὐαγγέλιον, ἡ ὁποία ἐξεικονίζει τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν κόσμον καὶ τὴν ἔναρξιν τῆς διδασκαλίας Αὐτοῦ. Αἱ προηγούμεναι λαμπάδες σημαίνουσι τοὺς Προφῆτας καὶ Ἀποστόλους· αἱ δὲ λέξεις «**Σοφία ὄρθοι**» σημαίνουσιν, ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον εἶνε ἡ ἀληθινὴ σοφία τοῦ Σωτῆρος, τὴν ὁποίαν οἱ Χριστιανοὶ πρέπει νὰ ὑποδεχθοῦν ὄρθοι καὶ μὲ καρδίαν καθαράν ἀπὸ κάθε ματαιότητα. Κατόπιν ψάλλονται τὰ **ἀπολυτίκια**, ὁ **τρισάγιος ὕμνος**, ἀναγινώσκεται ὁ **Ἀπόστολος** καὶ τὸ **Εὐαγγέλιον** καὶ ψάλλεται τὸ **Χερουβικόν**.

28. **Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΠΙΣΤΩΝ.**—Αὕτη ἀρχίζει ἀπὸ τὸν **χερουβικὸν ὕμνον** καὶ φθάνει μέχρι τέλους· κατ' αὐτὴν γίνεται ἡ **μεγάλῃ εἴσοδος** μὲ τὰ τίμια δῶρα, ἡ ὁποία ἐξεικονίζει τὴν ἀποκαθήλωσιν καὶ τὸν ἐνταφιασμόν τοῦ Σωτῆρος. Εἶνε ἱερὰ ἐκεῖνη ἡ στιγμή, δι' αὐτὸ καὶ κάθε

Χριστιανὸς ὀφείλει νὰ προσεύχηται λέγων «**Μνήσθητι μου, Κύριε, διὰν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ Σου**». Κατόπιν κλείεται ἡ ὥρα **Πύλη** διὰ τοῦ **καταπετάσματος**, τὸ ὁποῖον σημαίνει τὴν σφράγισιν καὶ φρούρησιν τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος, ἀναγινώσκονται διάφοροι εὐχαὶ καὶ δεήσεις, ἀπαγγέλλεται τὸ **Σύμβολον τῆς πίστεως**, ἐκφωνεῖται ὑπὸ τοῦ ἱερέως τὸ «**ἐξαιρέτως κτλ.**», ὁπότε ψάλλουσιν οἱ ψάλται τὸ «**Ἄξιόν ἐστιν κτλ.**» γίνονται αἱ ἐκφωνήσεις «**Σιῶμεν καλῶς κτλ**» καὶ **Πρόσχωμεν τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις** (δηλ. τὰ ἅγια προσφέρονται εἰς τοὺς ἁγίους) καὶ ψάλλεται τὸ **Κοινωνικόν**, μετὰ τὸ τέλος τοῦ ὁποῖου οἱ ἱερεῖς λαμβάνουν τὰ τίμια δῶρα εἰς τὰς χεῖρας του, προσκαλεῖ ἀπὸ τῆς Ὁραίας Πύλης τοὺς πιστοὺς εἰς μετάληψιν λέγων: «**Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε κτλ.**», ὁπότε οἱ ψάλται ψάλλουσι τὸ «**Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν κτλ.**». Κατόπιν, ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει ἐνώπιον τῆς εἰκόνης τοῦ Χριστοῦ τὴν λεγομένην **ὀπισθάμβωνον εὐχὴν**, κάμνει τὴν ἀπόλυσιν καὶ μοιράζει εἰς τοὺς χριστιανοὺς τὸ **ἀντίδωρον**, τὸ ὁποῖον σημαίνει τὰς ἀγάπας, δηλ. τὰ κοινὰ τραπέζια, εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔτρωγον ἀπὸ κοινοῦ ὅλοι οἱ Χριστιανοί.

Ἡ μετουσίωσις τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Σωτῆρος γίνεται, μετὰ τὴν ἐκφώνησιν «**Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν κτλ.**», οἱ δὲ ψάλται ψάλλουσιν «**Σὲ ὑμνοῦμεν, Σὲ εὐλογοῦμεν κτλ.**» Αὕτη εἶνε ἡ ἱερωτέρα στιγμή τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, διότι κατ' αὐτὴν κατέρχεται ἀοράτως τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπὶ τῶν τιμίων δῶρων, τὰ ὁποῖα μεταβάλλει εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Σώματος.

29. **Ἡ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΗΓΙΑΣΜΕΝΩΝ.**— Ἡ προηγιασμένη λειτουργία ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ τοὺς

Στοιχειώδης Ἑκκλ. Κατήχησις

4

Ἀποστόλους· ὠνομάσθη δὲ οὕτω διότι τὰ τίμια δῶρα εἶνε προητοιμασμένα ἀπὸ τὸ προηγούμενον Σάββατον ἢ τὴν Κυριακὴν. Κατ' αὐτὴν ἀναγινώσκονται αἱ ὠραι καὶ τὰ τροπάρια τοῦ ἑσπερινοῦ, ψάλλεται τὸ: «**Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου κτλ.**» καὶ ἀντὶ μὲν τοῦ Χερουβικοῦ ψάλλεται ὁ ὕμνος: «**Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν κτλ.**», ὁπότε γίνεται ἡ μεγάλη εἴσοδος, ἀντὶ δὲ τοῦ Κοινωνικοῦ τὸ «**Γεύσασθε καὶ ἴδετε κτλ.**», καὶ ἀντὶ τοῦ «**εἶδομεν τὸ φῶς**» τὸ «**εὐλογήσω τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ κτλ.**», καὶ τοιοῦτοτρόπως γίνεται ἡ ἀπόλυσις.

III

ΕΠΙΤΟΜΟΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Α'. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Περιληπτική βιογραφία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Παιδική και νεανική ηλικία τοῦ Ἰησοῦ.— Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός εἶνε ὁ ἐνσαρκωθεὶς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ *Μαρίας τῆς Παρθένου* εἰς τὴν Βηθλεέμ τῆς Ἰουδαίας τὸ ἔτος 794 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης.

Ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἔμεινε ἡ *Μαρία* εἰς τὴν Βηθλεέμ· κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα ἔγινε καὶ ἡ προσκύνησις τῶν σοφῶν μάγων τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὴν τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ἡ *Ἑπαπαντὴ* τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὴν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τοῦ δικαίου *Συμεῶν*.

Διὰ τὴν μὴ φονευθῆναι τὸ Παιδίον ἀπὸ τὸν θηριώδη Ἑρῴδην ὁ ἐνάρετος γέρον μνηστήρ τῆς *Μαρίας Ἰωσήφ* ἀνεχώρησε μετ' αὐτὴν καὶ τὸ παιδίον εἰς τὴν πόλιν τῆς Αἰγύπτου *Ματαρίαν*, ὅπουθεν ἐπέστρεψαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἑρῴδου καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν *Ναζαρέτ* τῆς Γαλιλαίας. Ὁ Ἰησοῦς λοιπὸν ἐγεννήθη εἰς τὴν Βηθλεέμ καὶ

ἐμεγάλωσεν εἰς τὴν Ναζαρέτ, διὰ τοῦτο ἐλέγετο Ναζωραῖος ἢ **Ναζαρηνός**.

Ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ μέχρι τοῦ τριακοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας τοῦ Ἰησοῦ πολὺ ὀλίγα γνωρίζομεν περὶ αὐτοῦ.

Οἱ Εὐαγγελισταὶ ἱστοροῦν, ὅτι «τὸ παιδίον ηὔξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πληροῦμενον σοφίας καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτό». Ἐν τῇ μεταξὺ εἰργάζετο ὡς ἀθῆρον καὶ φρόνιμον παιδίον εἰς τὴν τέχνην τοῦ πατρὸς του Ἰωσήφ, μετέβαινε τακτικῶς εἰς τὴν Συναγωγὴν καὶ ἤκουε τὴν θείαν Γραφὴν καί, χωρὶς νὰ διδαχθῇ γράμματα,—διότι ὡς Θεὸς δὲν εἶχεν ἀνάγκην σπουδῆς—ἦτο κάτοχος πάσης σοφίας καὶ γνώσεως.

Εἰς ἡλικίαν δώδεκα ἐτῶν ὁ Ἰησοῦς ἀνέπτυξε καὶ ἠβμήνευσεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ ἐν μέσῳ τῶν σοφῶν διδασκάλων τοῦ Νόμου τὰς Γραφάς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν τῶν Νομομαθῶν καὶ τῶν γονέων του.

Τριάκοντα ἔτη ἔζησεν ἀθροῦβως ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Ναζαρέτ ὑποτασσόμενος εἰς τοὺς γονεῖς του, χωρὶς νὰ λάβῃ κανεὶς ἰδέαν, ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ Μεσσίας, τὸν ὁποῖον προανήγγειλαν οἱ προφῆται καὶ ἐναγωνίως περιέμενε ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός.

Τέλος κατὰ τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του ἀφῆκε τὸν πενιχρὸν οἶκον τῶν γονέων του καὶ ἐξῆλθε διὰ νὰ προπαρασκευασθῇ εἰς τὸ μέγα ἔργον του. Ἐβαπτίσθη λοιπὸν εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν ἀπὸ τὸν πρόδρομον Ἰωάννην καὶ τοιοῦτοτρόπως κατήργησε τὴν περιτομήν. Μετὰ ταῦτα ἐνήστευσεν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας εἰς τὴν ἔρημον, ὅπου ἐνίκησε τὸν Σατανᾶν.

Τὰ ἔτη τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἰησοῦ.— Μετὰ τὴν βάπτισίν του καὶ τὴν τεσσαρακονθήμερον νηστείαν του ὁ Ἰησοῦς ἐξῆλθε πλέον εἰς τὴν δημοσιότητα καὶ ἤρχισε τὴν ἐκτέ-

λεσιν τοῦ ἔργου τῆς μεγάλης ἀποστολῆς του. Τὸ ἔργον τοῦτο διήρκεσε τρία μόνον ἔτη· κατὰ τὸ μικρὸν δὲ τοῦτο διάστημα ἐτελέσθη ἡ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητος τῆς πασχούσης καὶ ἀμαρτωλῆς.

Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ὁ Ἰησοῦς ἔγινε γνωστὸς εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Ἰωάννου, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ κατόπιν Εὐαγγελιστῆς **Ἰωάννης** καὶ ὁ **Ἀνδρέας** ἠκολούθησαν τὸν Ἰησοῦν, διότι ἐγνώρισαν καλῶς, ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ Μεσσίας καὶ λυτρωτῆς τοῦ κόσμου. Κατόπιν ἔγινεν ἡ πρόσκλησις τῶν ἄλλων μαθητῶν δηλ. τοῦ **Σίμωνος** υἱοῦ τοῦ Ἰωνᾶ καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀνδρέου, τὸν ὁποῖον ὁ Ἰησοῦς ὠνόμασε **Κηφᾶν** δηλ. Πέτρον, καὶ τοῦ **Φιλίππου**, ὁ ὁποῖος μὲ μίαν λέξιν τοῦ Ἰησοῦ: **ἀκολούθει μοι** ἔγινεν ἀμέσως μαθητῆς του· διὰ τοῦ Φιλίππου ἐγνώρισεν τὸν Ἰησοῦν καὶ ὁ φίλος του **Ναθαναὴλ**, τὸν ὁποῖον ὁ Ἰησοῦς ἐχαρακτήρισεν ὡς τὸν **ἀληθῆ Ἰσραηλίτην, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι**. Συγχρόνως ἤρχισε νὰ περιέρχεται τὰς πόλεις καὶ τὰ κώμας διδάσκων τὴν ἀληθεστάτην θεογνωσίαν, θεραπεύων τοὺς ἀσθενεῖς καὶ θαυματουργῶν.

Τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἰησοῦ ἔγινεν ἡ κλήσις καὶ τῶν λοιπῶν μαθητῶν. Καὶ κατὰ πρῶτον ἐκάλεσε τὸν τελώνην **Ματθαῖον** μὲ μόνην τὴν λέξιν **ἀκολούθει μοι**· μετὰ ταῦτα δὲ ἐξέλεξεν ἐκ τοῦ πλήθους καὶ ἑπτὰ ἄλλους μαθητὰς, τὸν **Φίλιππον** καὶ **Βαρθολομαῖον** (Ναθαναὴλ) τὸν **Θωμᾶν**, **Ἰάκωβον** τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλφαίου, **Σίμωνα** τὸν Ζηλωτὴν, **Ἰούδαν** τὸν υἱὸν τοῦ Ἰακώβου καὶ **Ἰούδαν** τὸν Ἰσκαριώτην.

Τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον ἔτος τῆς ἐνεργείας τοῦ ὁ Ἰησοῦς βλέπων ὅτι τὸ ἔργον του ἐτελείωσεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐσκέφθη, ὅτι ἔπρεπε νὰ μεταβῆ εἰς Ἱερουσαλήμ, ὅπου ἔμελλε νὰ συμβῆ τὸ πάθος καὶ ἡ θάνατος αὐτοῦ διότι δὲν ἔπρεπε νὰ ἀποθάνῃ προφήτης ἐκτὸς τῆς Ἱερου-

σαλήμ. Ἐξηκολούθει ὅμως τὸ θεῖον ἔργον τῆς διδασκαλίας καὶ σωτηρίας τοῦ κόσμου, ὅταν ἔμαθεν, ὅτι εἰς τὸ χωρίον Βηθανία ὁ φίλος του **Λάζαρος** ἀπέθανεν. Μετέβη λοιπὸν ἀμέσως μετὰ τοὺς μαθητὰς του πλησίον εἰς τὴν φιλικὴν του οἰκογένειαν τοῦ Λαζάρου καὶ τῶν ἀδελφῶν του Μάρθας καὶ Μαρίας, ὅπου πολλάκις ἐφιλοξενεῖτο, καὶ ἀνέστησεν ἐκ τοῦ τάφου τετραήμερον τὸν Λάζαρον. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἀνεχώρησε μετὰ τοὺς μαθητὰς του διὰ τὴν Ἱερουσαλήμ, καθήμενος ἐπὶ πώλου ὄνου καὶ εἰσηλθὼν εἰς τὴν πόλιν Ἰεριαμβευτικῶς, ἐνῶ ὁ λαὸς καὶ τὰ παῖδια ἔστρωνον μετὰ κλάδους καὶ ἐνδύματα τὰς ἑδοὺς καὶ ἐπευφήμιον αὐτὸν ὡς βασιλέα διὰ τοῦ «**Ωσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυὶδ**».

Τὴν ἑσπέραν ὁ Ἰησοῦς ἐπέστρεφεν εἰς τὴν Βηθανίαν, τὴν δὲ ἐπομένην Δευτέραν ἀνέβη καὶ πάλιν μετὰ τοὺς μαθητὰς του εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ διηυθύνθη ἀμέσως πρὸς τὸν ναὸν διδασκῶν καὶ θεραπεύων. Οἱ Φαρισαῖοι, Σαδουκαῖοι, Ἑρωδιανοί, Ἀρχιερεῖς καὶ Γραμματεῖς ἠνώθησαν ὅλοι, ὅπως ἀπὸ κοινοῦ ἐνεργήσωσι κατὰ τοῦ Ἰησοῦ.

Τότε ἐπετέθη κατ' αὐτῶν ἀπροκαλύπτως καὶ ἐξέφρασε σφοδρὰν κατάκρισιν κατὰ τῆς ὑποκριτικῆς αὐτῶν διαγωγῆς. Εἶπε φοβερὸς ὁ κεραυνοβόλος ἐκεῖνος ταλανισμός, τὸν ὅποιον διηύθυνε κατ' αὐτῶν μετὰ τὰ ἀλλεπάλληλα ἐκεῖνα ὀκτῶ «**Οὐαὶ**», μετὰ τὰ ὅποια παρέστησε τὴν διεφθαρμένην καὶ σατανικὴν ψυχὴν των.

Κατ' ἐκάστην ἑσπέραν τῆς Δευτέρας καὶ Τρίτης ἡμέρας ἐπέστρεφεν ὁ Ἰησοῦς εἰς Βηθανίαν καὶ διήρχετο τὰς νύκτας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ὑπαίθρῳ.

Ἐν τῇ μεταξὺ τὸ συνέδριον τῶν Ἀρχιερέων καὶ Γραμματέων συσκεφθὲν περὶ τοῦ τρόπου τῆς συλλήψεως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ ἀπεφάσισε νὰ μὴ ἐνεργήσῃ κατὰ τὴν ἑορτὴν, ἵνα μὴ θόρυβος γένηται τῷ λαῷ, ἀλλὰ πρὸ αὐτῆς ὡς ὄργανον δὲ τῆς ἐκτελέσεως τῆς μαιφόνου ἀποφάσεως

εἶρε τὸν παράνομον μαθητὴν τοῦ Ἰησοῦ Ἰούδαν τὸν Ἰσκαριώτην, ὁ ἑποῖος συνεφώνησε μὲ τοὺς Ἀρχιερεῖς ἐντὶ τριάκοντα ἀργυρίων νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸν Ἰησοῦν.

Σύλληψις, διαδικασία καὶ καταδίκη τοῦ Ἰησοῦ. — Δ' ἴο ἡμέρας πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, δηλ. τὴν Πέμπτην, ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς δύο ἀπὸ τοὺς μαθητάς του εἰς ὠρισμένην οἰκίαν διὰ νὰ ἐτοιμάσουν τὸ Πάσχα, τὸ ὅποιον παρά τοῖς Ἑβραίοις εἶνε ἀνάμνησις τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἀπὸ τὴν δουλείαν τῆς Αἰγύπτου. Περὶ τὴν δείλην ἦλθε καὶ ὁ Ἰησοῦς καὶ ἀφ' οὗ ἐνιψε πρῶτον τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, ἐκάθισαν ὅλοι εἰς τὸ δεῖπνον. Τότε ὁ Ἰησοῦς λέγει: **εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με.** Ἐνῶ δὲ ὁ καθεὶς ἀπὸ τοὺς μαθητάς μὲ συντετριμμένην καρδίαν ἠρώτα: **μήπως ἐγὼ εἰμὶ Κύριε;** ὁ Ἰούδας ἐξῆλθε διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν μαιφόνον πράξιν του.

Ἐν τῇ μεταξὺ ὁ Ἰησοῦς μετέδωκεν εἰς τοὺς ἕνδεκα μαθητάς ἐκ τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου καὶ τοιοῦτοτρόπως συνέστησε τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ λατρείας.

Μετὰ τὸ δεῖπνον τοῦ Πάσχα, ὅπερ ἔφαγεν ὁ Ἰησοῦς σχεδὸν δύο ἡμέρας προηγουμένως, κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν πόλιν μὲ τοὺς μαθητάς του καὶ εἰσῆλθε κατὰ τὴν συνήθειάν του εἰς τὸν παρά τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν κῆπον τῆς Γεθσημανῆ, ἔπου παρεδόθη εἰς τὴν προσευχὴν. Ἐκεῖ ἐφθάσε μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Ἰούδας συνοδευόμενος ὑπὸ στρατιωτῶν καὶ ὠπλισμένων ὑπηρετῶν καὶ δι' ἑνὸς φιλήματος καὶ τοῦ χαιρετισμοῦ «**χαῖρε Ραββί**» παρέδωκε τὸν θετὸν Διδάσκαλον. Ἐν τῇ μεταξὺ οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ ἐκ φόβου δισκορπίσθησαν [καὶ ἔφυγον. Οἱ στρατιῶται ἔφερον τὸν Ἰησοῦν κατὰ πρῶτον ἐνώπιον τοῦ ἀρχιε-

ρέως Ἄννα· κατόπιν πρὸς τὸν ἀρχιερέα **Καϊάφαν**, ὁ ὁποῖος ἦτο πρόεδρος τοῦ Ἑβραϊκοῦ συνεδρίου κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο. Τὸ συνέδριον συνεκροτήθη πολὺ ἐσπευσμένως, ἐνῶ ἀκόμη ἦτο νύξ· ἔλα τὰ τῆς καταδίκης εἶχον προπαρασκευασθῆ· ἡ διαδικασία ἤρχισε καὶ ἐτελείωσε ταχέως. Οἱ ἀποτελοῦντες τὸ συνέδριον ἐκήρυξαν τὸν Ἰησοῦν ἔνοχον θανάτου, διότι ἐβλασφήμησεν ὁμολογήσας ἑαυτὸν Ἰσὸν τοῦ Θεοῦ. Τὴν διαδικασίαν ταύτην ἠκολούθησε μακρόθεν καὶ ὁ Πέτρος καὶ τότε συνέβη τὸ γνωστὸν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπηρετῶν ἐπεισόδιον, κατὰ τὸ ὁποῖον τρεῖς ἠρνήθη τὸν Ἰησοῦν· εἰς τὴν πρώτην ὁμως φωνὴν τοῦ ἀλέκτορος συναισθανθεὶς ἀμέσως τὸ ἀμάρτημά του μετενόησε καὶ ἔκλαυσε πικρῶς.

Τὴν Πρωΐαν τῆς Παρασκευῆς, ἅμα ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος· συνήλθε καὶ πάλιν τὸ συνέδριον, διὰ νὰ δώσῃ κῆρος εἰς τὴν ἀπόφασιν, τὴν ὁποίαν ἔλαβε τὴν παρελθούσαν νύκτα. Ἐπειδὴ ὁμως τὸ συνέδριον δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκτελῇ θανατικὰς ποινὰς, περὶ τὴν ἐβδόμην ὥραν τῆς πρωΐας ἔφερον τὸν Ἰησοῦν δέσμιον πρὸς τὸν Ῥωμαῖον ἡγεμόνα Πόντιον Πιλάτον.

Τὸ δικαστήριον συνεκροτήθη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἀρχηγείου τοῦ Πιλάτου, διότι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσέλθωρυν εἰς τὸ Πραιτώριον (ἀρχηγεῖον, δικαστήριον) **ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα.**

Ὁ Πιλάτος ἐγνώριζεν, ὅτι τὸ Ἑβραϊκὸν συνέδριον ἐκ φθόνου κατεδίκασε τὸν Ἰησοῦν καὶ ἐπέισθη ἐκ τῶν ἀνακρίσεων τοῦ Σωτῆρος, ὅτι ἦτο ἐντελῶς ἀθῶος. Ἐν τούτοις μολονάτι ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὸν Ἰησοῦν, φοβηθεὶς ὁμως τὴν λύσσαν τοῦ ὄχλου, ὁ ὁποῖος ἐκραύγαζεν· **«ἐὰν τοῦτον ἀπολύσῃς, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος»**, παρέδωκεν αὐτόν, ἵνα σταυρωθῇ.

Πρὸ τούτου ὁμως νύψας τὰς χεῖράς του ἐνώπιον τοῦ

λαοῦ εἶπεν : «*ἄθῳός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου*», νομίσας, ὅτι τοιουτοτρόπως ἀπηλλάγη τῆς εὐθύνης διὰ τὴν ἀσυνείδητον πράξιν του.

Οἱ Ἰουδαῖοι θριαμβεύσαντες πλέον ἐφώναξαν : «*Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν*» καὶ μετ' ὀλίγον, ὅτε ὁ Πιλάτος ἠρώτησεν αὐτοὺς : *τὸν βασιλέα ἡμῶν σταυρώσω ;* ἐκεῖνοι ἀπεκρίθησαν : «*οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα*». Ἡ ὁμολογία αὕτη τῶν Ἰουδαίων ἦτο ἡ ἐθνικὴ των αὐτοκτονία, διότι ἐκήρυξαν δημοσίᾳ, ὅτι παραιτοῦνται πάσης ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Ἀληθῶς ἔκτοτε δὲν ἔλαβον πλέον ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν, διότι τὸ αἷμα τοῦ ἀθῳοῦ Ναζωραίου κυνηγεῖ αὐτοὺς ὡς ἐπαράτους καὶ θεοκτόνους.

Σταύρωσις, ταφή καὶ ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ.—Περὶ τὴν δεκάτην ὥραν πρὸ μεσημβρίας οἱ στρατιῶται ἔφερον τὸν Ἰησοῦν ἐπάνω εἰς τὸν λόφον Γολγοθᾶν, ἔπου τὸν ἐσταύρωσαν μεταξὺ δύο ληστῶν. Ἡ σταύρωσις ἦτο φρικῶδης θανατικὴ ποινή, εἰς τὴν ὁποίαν κατεδικάζοντο οἱ δοῦλοι, οἱ στασιασταὶ καὶ οἱ πολιτικοὶ κατάδικοι. Συνήθως ὁ ἐσταυρωμένος ἐκρέματο βασανιζόμενος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐπὶ δύο, τρεῖς ἢ καὶ ἕξ ἡμέρας, ἕως ὅτου οἱ φρικτοὶ πόνοι, ἡ πείνα, ἡ δίψα, ἡ παρεμπόδισις τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος καὶ ὁ πυρετὸς ἐπέφερον βραδέως τὸν θάνατον.

Εἰς αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ ἀπαισίου φρικτοῦ θανάτου κατεδικάσθη καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Χριστός· καὶ ὅμως τοιαῦτα πάσχων ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἦλθεν εἰς τὴν γῆν νὰ εὐεργετήσῃ, ὅχι μόνον δὲν ἐμνησικακεῖ, ἀλλὰ καὶ παρεκάλει ἀπὸ τὸν σταυρὸν δι' αὐτοὺς τὴν Θεὸν λέγων : **Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασιν τί ποιοῦσι.**

Τόσον μεγάλη τόσον ἄπειρος εἶνε ἡ εὐσπλαγχνία καὶ ἀγάπη τοῦ Σωτῆρός μας Χριστοῦ. Ὁ Ἰησοῦς ἔμεινεν

ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐπὶ πέντε περίπου ὥρας· περὶ δὲ τὴν ἐνάτην ὥραν, δηλ. περὶ τὴν τρίτην μετὰ μεσημβρίαν, ἀφοῦ ἔκλινε τὴν θείαν κεφαλὴν του παρέδωκε τὸ Πνεῦμα.

Οἱ Ῥωμαῖοι συνήθιζον νὰ ἀφήνουν τοὺς ἐσταυρωμένους ἐκτεθειμένους ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὡς βορὰν τῶν σκολήκων καὶ τῶν Ὀρνέων. Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως εἶχαν θρησκευτικοὺς λόγους, κατὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἔπρεπε νὰ μείνη εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ κανεὶς ἄταφος τὴν νύκτα, διότι θὰ ἐπῆρχετο κατάρρα καὶ δυστυχία εἰς τὸν τόπον· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐπομένη ἡμέρα ἦτο τὸ μέγα Σάββατον τοῦ Πάσχα, ὑπῆρχε μεγαλυτέρα ἀνάγκη νὰ ταφοῦν οἱ σταυρωθέντες.

Διὰ νὰ ἐπέλθῃ λοιπὸν ὁ θάνατος καὶ τοιοιτοτρόπως ἐνταφιασθοῦν πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, τῶν μὲν κακούργων, ἐπειδὴ ἔζων ἀκόμη, ἐθραύσθησαν τὰ σκέλη, τὴν δὲ Ἰησοῦν, ἐπειδὴ εὔρον αὐτὸν νεκρόν, δὲν τὸν ἤγγισαν·μόνον εἰς ἀπὸ τοὺς στρατιώτας διετρύπησε μὲ λόγχην τὴν πλευρὰν του καὶ ἀπὸ τὴν πληγὴν ἐξῆλθε παρευθεὶς αἷμα καὶ ὕδωρ. Ὅταν ἐφθάσεν ἡ ἑσπέρα, Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας καὶ ὁ Νικόδημος, κρύφιοι ὁπαδοὶ καὶ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ, παρέλαβον μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ Πιλάτου τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸ ἐνεταφίασαν εὐλαβῶς εἰς μνημεῖον νέον τοῦ Ἰωσήφ, τὸ ὁποῖον εὐρίσκετο μέσα εἰς ἓνα κῆπον καὶ ἐκλείσαν μὲ λίθον μέγαν τὴν θύραν τοῦ μνημείου.

Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τοῦ Σαββάτου, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Πιλάτον νὰ σφραγισθῇ ὁ τάφος καὶ νὰ τεθῇ περίξ αὐτοῦ στρατιωτικὴ φρουρά, ἕως ὅτου παρέλθῃ ἡ τρίτη ἡμέρα, διότι ἐφοβοῦντο μήπως τὴν νύκτα κλέψωσιν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ του καὶ κατόπιν εἴπωσιν, ὅτι ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν. Ἦτο καὶ τὸ μέτρον τοῦτο μία περισσοτέρα ἀπόδειξις, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀληθῶς ἀπέθανε καὶ ἐτάφη.

Ὁ Ἰησοῦς ἔμεινεν εἰς τὸν τάφον τρεῖς ἡμέρας, αἱ ὁποῖαι

υπολογίζονται ὡς ἐξῆς : Ἀπὸ τὴν ἑσπέραν τῆς Παρασκευῆς μέχρι τοῦ Σαββάτου **μία** ἡμέρα, τὸ Σάββατον **δύο** καὶ ἡ ἑσπέρα τοῦ Σαββάτου μέχρι τῆς Κυριακῆς **τρεῖς** ἡμέραι. **Οἱ Ἐδωγγελισταὶ** δὲν ἀναφέρουν ἀκριβῶς τὴν ὥραν κατὰ τὴν βόρειαν ἀνέστη ὁ Ἰησοῦς, εἰ μὴ μόνον, **Ὁπὲρ Σαββάτων** (δηλ. τὴν Κυριακὴν περὶ τὸ λυκαυγές, ἐνῶ ἀκόμη ἦτο ὄρθρος βαθύς), ἦλθον γυναῖκες, Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ, Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου, ἡ Σαλώμη καὶ ἄλλαι εἰς τὸ μνημεῖον φέρουσαι ἀρώματα, διὰ νὰ ἀλείψουν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Ὅταν ὁμως ἔφθασαν ἐκεῖ, εὔρον τὸν λίθον ἀποκεκλισμένον, τὸν τάφον κενὸν καὶ τὰ σάβανα κατὰ μέρος ἐκεῖ κείμενα, διότι ὁ Ἰησοῦς εἶχεν ἀναστηθῆ πρὸ ὀλίγου ἐκ νεκρῶν.

Οἱ Ἀρχιερεῖς τῶν Ἰουδαίων μαθόντες τὰ συμβάντα ἐδωροδόκησαν τοὺς φύλακας στρατιώτας καὶ συνεβούλευσαν αὐτοὺς νὰ εἴπωσιν εἰς τὸν λαόν, ὅτι, ἐνῶ αὐτοὶ ἐκοιμῶντο, ἦλθον οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸν ἔκλεψαν νεκρόν. Οὔτε ἕμως ἢ αἰσχρὰ αὕτη συκοφαντία τῶν Ἀρχιερέων, οὔτε ὁ σφοδρὸς πόλεμος, μὲ τὴν ὁποῖον ἐπολέμησαν τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος οἱ ἐχθροὶ τοῦ θαύματος, εἶνε δυνατὸν νὰ καλύψουν τὴν ἀλήθειαν τῆς ἐνδόξου ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, ἢ ὁποία εἶνε τὰ μέγιστον τῶν θαυμάτων Αὐτοῦ.

Ἡ ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ εἶνε γεγονός ἱστορικόν, τὸ ὁποῖον ἐβεβαιώθη ὑπὸ τῶν γυναικῶν καὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν οἱ ὁποῖοι εἶδον τὸν Ἰησοῦν μετὰ τὴν ἀνάστασιν του καὶ ἐπιστεύθη καὶ πιστεύεται ὑπὸ ὀλοκλήρου τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου.

Ἡ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ γῆς διαμονὴ τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἡ ἀνάληψις Αὐτοῦ.—Μετὰ τὴν Ἀνάστασιν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διέμεινεν ἐπὶ τῆς γῆς τεσσαράκοντα ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας πολλάκις ἐνεφανίσθη εἰς τοὺς μαθητάς του καὶ

ἐβεβαίωσεν αὐτούς, ὅτι ἀληθῶς ἀνέστη, ὡς προεῖπεν αὐτοῖς.

Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ὁ Ἰησοῦς ἐφανερώθη α') τὴν πρωτὴν τῆς Κυριακῆς εἰς τὴν Μαγδαληνὴν Μαρίαν, ἣ ὁποία κατ' ἀρχὰς ἐξέλαβεν αὐτὸν ὡς κηπουρόν· β') εἰς τὰς ἀπὸ τὸ μνημεῖον ἐπιστρεφούσας ἄλλας μυροφόρους γυναικας εἰς τὰς ὁποίας συνέστησε νὰ εἴπωσι εἰς τοὺς μαθητάς του νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ὅπως αὐτοπροσώπως θέλουσιν ἴδῃ αὐτόν· γ') εἰς τὸν Σίμωνα Πέτρον· δ') εἰς τοὺς δύο μαθητάς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ εἰς ὠνομάζετο Κλεώπας, ἐνῶ περὶ τὴν δαίλῃν τῆς Κυριακῆς μετέβαινον εἰς τὸ χωρίον Ἐμμαούς· ε') τὴν ἑσπέραν τῆς Κυριακῆς εἰς τοὺς μαθητάς—πλὴν τοῦ Θωμᾶ—εἰς τὴν οἶκον, ἔπου ἔμενον κεκλεισμένων τῶν θυρῶν καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς **εἰρήνη ὑμῖν** καὶ πρὸς περισσοτέραν βεβαίωσιν ἐζήτησε φαγητὸν καὶ ἔφαγε ἔμπροσθεν αὐτῶν μέρος ὀπτοῦ ἰχθύος καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίου· στ') τὴν ὀγδόην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἀναστάσεώς του παρόντος καὶ τοῦ Θωμᾶ, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδειξε τοὺς τύπους τῶν ἡλῶν τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν αὐτοῦ καὶ τὴν λογχευθεῖσαν πλευρὰν του· ζ') μίαν πρωτὴν εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος· εἰς ἑπτὰ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, τοὺς ὁποίους διέταξε νὰ βάλωσιν εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ πλοίου τὸ δίχτυον, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σύρωσιν ἔξω ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἰχθύων· η') εἰς τὸν Ἰάκωβον· θ') εἰς τοὺς ἑνδεκα μαθητάς ἐπάνω εἰς τοὺς ὁποίους ἐφανερώσε τὴν θεῖαν αὐτοῦ δύναμιν καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἔνδοξον αὐτοῦ ἀνάστασιν.

Τέλος μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἀναστάσεώς του, ἀφοῦ ἐξετέλεσε τὸ ἔργον του ἐπὶ τῆς γῆς συνήθρῃσε τοὺς μαθητάς του εἰς Βηθανίαν καὶ ἐκεῖθεν ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν· ἐκεῖ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἐξουσίαν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτούς,

ὅτι θὰ ἀποστείλῃ, ὅπως καὶ ἀπέστειλε, τὸ ἅγιον Πνεῦμα διὰ νὰ τοὺς φωτίσῃ καὶ τοὺς ἐνδυναμίωσῃ νὰ κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτὰ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐπειτα τοὺς ἠυλόγησε καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὅπου ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ἐπόθεν πάλιν θὰ ἔλθῃ μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροῦς. Διὰ τῆς ἀναλήψεως τοῦ σώματος αὐτοῦ ὁ Ἰησοῦς ἀπέδειξε τὸν θρόνον αὐτοῦ κατὰ τοῦ θανάτου καὶ τοῦ Ἄδου καὶ ἐξεπλήρωσεν οὕτω τελείως πάσας τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας.

Ὁ βίος καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ.— Ὁ βίος τοῦ Σωτήρος εἶνε ἄφθαστον πρότυπον πραγματικῆς εὐσεβείας καὶ ἠθικῆς· ἡ δὲ διδασκαλία αὐτοῦ εἶνε ἐξόχως ὑψηλὴ καὶ τελεία. Ὁ Ἰησοῦς ἀνύψωσε τὴν Μωσαϊκὴν θρησκείαν, ἐξήπλωσε τὴν ἀληθεστάτην θεογνωσίαν, ἐθεράπευσεν ἀσθενεῖς, κωφοὺς ἔκαμε νὰ ἀκούωσι, τυφλοὺς νὰ βλέπωσι, λεπροὺς νὰ καθαρισθῶσι, χωλοὺς νὰ περιπατῶσι, νεκροὺς νὰ ἀνίστανται καὶ ἄλλα ὅμοια θαύματα ἔκαμε, τὰ ὅποια ἐξέπληξαν τὸν κόσμον.

Περὶ Θεοῦ ἐδίδασκεν, ὅτι εἶνε πατὴρ τῶν ἀνθρώπων τοῦ κόσμου, *περὶ πίστεως*, ὅτι πρέπει νὰ εἶνε βεβαία καὶ σταθερά, *περὶ λατρείας*, ὅτι πρέπει νὰ εἶνε πνευματικὴ, *περὶ ἀγάπης*, ὅτι πρέπει νὰ εἶνε ἀληθὴς καὶ πραγματικὴ, ἐκτεινομένη πρὸς πάντας καὶ πρὸς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐχθροὺς μας, *περὶ προσευχῆς*, ὅτι πρέπει νὰ γίνηται ἀπὸ καρδίας καὶ ὄχι κατὰ τύπον, *περὶ ἐλεημοσύνης*, ὅτι πρέπει νὰ γίνηται μυστικῶς καὶ ὄχι πρὸς ἐπίδειξιν, *περὶ μετανοίας*, ἡ ὅποια εἶνε ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι πρέπει νὰ εἶνε εἰλικρινὴς καὶ πραγματικὴ καὶ τέλος *περὶ μετάνοιας*, ὅτι αὕτη θὰ γίνῃ πρὸς ἀμειβὴν κάθε ἀνθρώπου, ἀναλόγως τῶν ἔργων αὐτοῦ.

Κατὰ ταῦτα ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διδαχθεῖσα θρησκεία δύναται νὰ ὀρισθῇ ὡς ἡ παγκόσμιος μονοθεϊστικὴ θρησκεία τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀγάπης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὑψηλοτέρα καὶ τελειότερα δὲν ἐδόθη ποτὲ εἰς τὸν κόσμον.

2. Ἡ κατάστασις τοῦ κόσμου πρὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἦλθεν ὁ Χριστός, σχεδὸν ὅλος ὁ τότε γνωστός κόσμος ἦτο ὑποτεταγμένος εἰς τοὺς Ῥωμαίους καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐσχημάτιζεν ἓν μέγα καὶ ἀπέραντον Ῥωμαϊκὸν κράτος, εἰς τὸ ὅποιον, μολονότι ἐπίσημος ἐθεωρεῖτο ἡ Ῥωμαϊκὴ, ὠμιλεῖτο ὅμως πρὸ πάντων ἡ Ἑλληνικὴ, ἡ ὁποία ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἶχε διαδοθῆ παντοῦ. Ἡ Ῥωμαϊκὴ λοιπὸν ὑπηκόοτης καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦσαν αἱ δύο πρῶται ἐνόητες σχεδὸν ὅλου τοῦ κόσμου.

Ἡ θρησκευτικὴ ὅμως καὶ ἡ ἠθικὴ κατάστασις ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος ἦτο ἐλλεινὴ καὶ ἀξιοδάκρυτος. Ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς γῆς—ἐκτὸς τῶν Ἑβραίων—ἐλέγοντο ἐθνικοί, δηλ. εἰδωλολάτραι, λατρεύοντες τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, δηλ. τὴν κτίσιν ἀντὶ τοῦ κτίσαντος αὐτὴν Θεοῦ. Ἀνάλογος πρὸς τὴν θρησκευτικὴν ἦτο καὶ ἡ ἠθικὴ κατάστασις τῆς ἀνθρωπότητος· ὅλος ὁ κόσμος ἦτο ἄσωτος καὶ διεφθαρμένος, ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ ἤθελε καὶ ἔκαμνε ὅτι τὸ καλόν, τὸ ὅποιον θέλει Ἐκεῖνος, ἀλλὰ τὸ κακόν, τὸ ὅποιον θέλει ὁ διάβολος.

Ἡ γυνὴ ἐθεωρεῖτο ὡς δούλη τοῦ ἀνδρός, οἱ ἀγοραζόμενοι δούλοι ἐθεωροῦντο ὡς κτήνη τῶν κυρίων αὐτῶν, ἡ δὲ ἀπιστία καὶ ἡ διαφθορά· ἡ ἀκολασία καὶ ἡ ἐξαχρείωσις

ἐβασίλευεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ μονοθεῖσταὶ Ἰουδαῖοι δὲν εὐρίσκοντο εἰς καλυτέραν κατάστασιν, διότι αἱ αἰρέσεις τῶν Φαρισαίων (κεχωρισμένων καὶ ἀφιερωμένων εἰς τὰ τῆς θρησκείας), τῶν Σαδδουκαίων (δικαίων) καὶ Ἑσσαίων (ἀγίων), εἶχον ἀποπλανήσει αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου.

Τοιαύτη ἦτο ἡ ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάστασις τῶν Ἑθνικῶν καὶ Ἰουδαίων κατὰ τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὅποιαν ὁ φιλεύσπλαγχνος Θεὸς λυπηθεὶς τοὺς ἀνθρώπους ἠθέλησε νὰ σώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν φοβερὰν καταστροφὴν, εἰς τὴν ὅποιαν ἐβάδιζον. Τότε λοιπὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων Αὐγούστου Καίσαρος ἐνεφανίσθη συμφώνως πρὸς τὰς προφητείας τῶν προφητῶν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου Χριστός.

3. Τί λέγεται Ἐκκλησία καὶ τί Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία.

Ἡ λέξις Ἐκκλησία εἶνε ἀρχαία Ἑλληνικὴ· σημαίνει δὲ κυρίως συνάθροισιν ἀνθρώπων εἰς ἓνα τόπον.

Χριστιανικῆ ὁμως Ἐκκλησία λέγεται τὸ ἄθροισμα ὅλων τῶν χριστιανῶν, ὅσοι πιστεύουσιν εἰς τὸν Χριστὸν ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς σωτῆρα τοῦ κόσμου.

Σήμερον Ἐκκλησία λέγεται κοινῶς τὸ ἱερὸν οἰκοδόμημα, εἰς τὸ ὅποιον συνέρχονται κάθε Κυριακὴν καὶ κάθε ἑορτὴν οἱ χριστιανοί, διὰ νὰ προσευχηθῶσιν ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὸν Θεόν.

Τὸ ἱερὸν τοῦτο οἰκοδόμημα λέγεται κυρίως ναός, δηλ. κατοικία τοῦ Θεοῦ· ὅταν δὲ ὑπάρχωσιν ἐντὸς αὐτοῦ καὶ χριστιανοί, τότε δύναται νὰ ὀνομασθῇ συγχρόνως ναός καὶ ἐκκλησία· ἐπεκράτησεν ὁμως νὰ λέγηται μόνον Ἐκκλησία.

Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία λέγεται ἡ γνῶσις καὶ ἀφήγησις τοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας, δηλ. ἡ ἐκθεσις καὶ περιγραφή τῆς ἰδρύσεως τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ἐξαπλώσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ὅλων τῶν σπουδαίων καὶ ἀξιολόγων γεγονότων, τὰ ὅποια συνέβησαν εἰς αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι σήμερον.

Κάθε χριστιανὸς ἔχει καθήκον, ἕπως μανθάνει τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους του, νὰ μανθάνῃ καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας του, ἀπὸ τὴν ὅποιαν διδάσκεται καὶ ὠφελεῖται.

4. Διαίρεσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία διαιρεῖται εἰς τέσσαρας μεγάλας περιόδους ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ Α' ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ **Χριστοῦ** δηλ. ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐκκλησίας καὶ φθάνει μέχρι τοῦ **Μεγάλου Κωνσταντίνου** (1—313 μ. Χ.) ἡ Β' ἀπὸ τοῦ **Μ. Κωνσταντίνου** μέχρι τοῦ **Φωτίου** (313—860) ἡ Γ' ἀπὸ τοῦ **Φωτίου** μέχρι τῆς **ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως** (860—1453) καὶ ἡ Δ' ἀπὸ τῆς **ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως** μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμερῶν (1453—1920). Κάθε δὲ μία ὑποδιαιρεῖται εἰς ἄλλας μικροτέρας ἐποχάς.

Ὡς σταθμὸς τῆς πρώτης περιόδου λαμβάνεται ὁ **Μ. Κωνσταντῖνος**, διότι ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἔπαυσαν οἱ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας διωγμοὶ καὶ ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐπροστατεύθη ὑπὸ τοῦ κράτους ἡ χριστιανικὴ θρησκεία· ὡς σταθμὸς τῆς δευτέρας περιόδου λαμβάνεται ὁ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως **Φώτιος** ὁ ἱερός, διότι ἐπὶ τῆς πατριαρχείας του ἤρχισε τὸ σχίσμα τῆς Δυτικῆς ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν· καὶ ὡς σταθμὸς τῆς τρίτης περιόδου λαμβάνεται ἡ **ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως** διότι αὕτη ἐπέφερε τὴν κατάλυσιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὁπότε ἡ ὀρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία περιήλθεν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Β'. ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ (1—313)

5. Ἰδρυσις τῆς Ἐκκλησίας
καὶ ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ἵδρυσεν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅταν ἐκάλεσε τοὺς μαθητὰς καὶ ἀποστόλους του, δι' αὐτὸ καὶ θεωρεῖται καὶ εἶνε ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ πρώτη ὁμοῦς χριστιανικὴ Ἐκκλησία συνέστη τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν μετὰ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὠμίλησεν ὁ ἀπόστολος Πέτρος πρὸς τὸν λαὸν τῆς Ἱερουσαλήμ. Τότε διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Πέτρου, τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἰακώβου ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστὸν χιλιάδες ἀνθρώπων καὶ τοιοῦτοτρόπως ἰδρύθη εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἡ πρώτη χριστιανικὴ Ἐκκλησία, τῆς ὁποίας Ἐπίσκοπος διωρίσθη ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος.

Μετὰ ταῦτα οἱ ἀπόστολοι* ἐκήρυξαν τὸν χριστιανισμὸν καὶ εἰς ἄλλα μέρη καὶ τοιοῦτοτρόπως διεδόθη ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία καὶ ἀλλαχοῦ.

*) Ἀπόστολος σημαίνει ἀπεσταλμένος. Ἦσαν δὲ οἱ Ἀπόστολοι ὁῶδεκα: Ἀνδρέας καὶ Πέτρος, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, Ματθαῖος, Θωμᾶς, Φίλιππος, Βαρθολομαῖος, Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαιού, Ἰούδας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, Σίμων ὁ Ζηλωτῆς καὶ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης. Μετὰ τὴν αὐτοκτονίαν τοῦ Ἰούδα ἐξελέγη διὰ κλήρου ὁ Ματθίας· ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα προστέθη εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ Παῦλος.

Οἱ Ἀπόστολοι ἦσαν ὀλίγοι καὶ ἄσημοι, πτωχοὶ καὶ ἀγράμματοι, ἀλλ' ἐργατικοὶ καὶ τίμοι, εὐσεβεῖς καὶ ἐνάρτεοι ἄνθρωποι. Ἐξέλεξε δὲ ὁ Σωτὴρ τοιοῦτους διὰ νὰ μὴ λέγεται, ὅτι διὰ τοῦ πλεύτου καὶ τῆς ἐπιβολῆς, ἢ διὰ τῆς τέχνης καὶ τῆς πολυμαθείας διεδόθη ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὸν κόσμον.

Ὁ **Πέτρος** ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ὅπου τὸ πρῶτον οἱ ὄπαδοι τοῦ Χριστοῦ ἐκλήθησαν χριστιανοί, ὠνομάσθη δὲ διὰ τὸν μέγαν ζῆλόν του κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων καὶ ἐμαρτύρησεν, ὡς λέγεται, εἰς τὴν Ρώμην. (64 μ. Χ.).

Ὁ **Ἰωάννης**, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου *υἱὸς τῆς βροντῆς*, ἐδίδαξεν εἰς τὴν Ἐφεσον, ὁπόθεν διηύθυνε τὰς ἐκκλησίας τῆς Μ. Ἀσίας, ἐξωρίσθη εἰς τὴν νῆσον Πάτμον καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν Ἐφεσον εἰς βαθύτατον γῆρας (100 μ. Χ.).

Ὁ **Ἰάκωβος** ὁ πρεσβύτερος ἐδίδαξεν εἰς Ἱερουσαλήμ, ὅπου ἐμαρτύρησεν ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἰουδαίας Ἡρώδου τοῦ Ἀγρίππα.

Ὁ **Ἰάκωβος** ὁ νεώτερος, ὁ ἐπίσκοπος Ἱερουσαλήμ, ἐδίδαξεν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ὅπου καὶ ὑπέστη τὸν διὰ λιθοβολισμοῦ θάνατον (66 μ. Χ.).

Ὁ **Ἀνδρέας** ὁ πρωτόκλητος, ὁ ὁποῖος ἐδίδαξεν εἰς τὴν Θράκην, Ἀχαΐαν καὶ Σκυθίαν, ἐμαρτύρησε κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν εἰς τὰς Πάτρας.

Ὁ **Φίλιππος** ἐδίδαξεν εἰς τὴν Φρυγίαν. Ὁ **Θωμᾶς** εἰς τὴν Περσίαν. Ὁ **Βαρθολομαῖος** εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Ἀραβίαν. Ὁ **Ματθαῖος** εἰς τὴν Αἰθιοπίαν. Οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστὸν ποῦ ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον· οἱ περισσότεροι ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς κηρύττοντες τὸν χριστιανισμὸν ἔλαβον μαρτυρικὸν θάνατον.

Ὁ **Ἀπόστολος Παῦλος**. — Εἰς τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους προστεθῆ καὶ ὁ εὐπαιδευτος Παῦλος, ὁ ὁποῖος προηγουμένως ὠνομάζετο Σαῦλος. Ὁ Παῦλος ἦτο φανατικὸς Φαρισαῖος καὶ ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν Χριστιανῶν, τοὺς ὁποίους μετέβη νὰ καταδιώξῃ καὶ εἰς τὴν Δαμασκόν. Καθ' ὁδὸν ὅμως οὐράνιον φῶς ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς του, ἐνῶ φωνὴ ἄνωθεν ἐρχομένη διέτασεν αὐτὸν νὰ παύσῃ ἀπὸ τὸ

νά καταδιώκη τὸν Κύριον. Πιστεύσας τότε εἰς τὸν Χριστόν, ἔβαπτίσθη καὶ ἀνέβλεψεν. Ἐκτοτε ἔγινεν ἔνθερμος ὀπαδὸς τοῦ Κυρίου καὶ ἤρχισε νὰ κηρύττῃ πανταχοῦ ἀτρομήτως τὸ Εὐαγγέλιον. Ὡς κέντρον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ εἶχε τὴν Ἀντιόχειαν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπεχείρησε πολλὰς ἀποστολικὰς περιοδοίας πρὸς διάδοσιν καὶ ἐξάπλωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Κύπρον, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἐπεσκέφθη δὲ καὶ τὰς Ἀθήνας, ὅπου λαβὼν ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν θεοσέβειαν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀπὸ τὸν βωμόν, τὸν ὁποῖον εἶχον ἀφιερωμένον οὗτοι εἰς τὸν ἄγνωστον Θεόν, ἐκήρυξεν εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἵδρυσεν τὴν πρώτην ἐν Ἀθήναις χριστιανικὴν ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας ἐπίσκοπος ἔγινε **Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης**. Ἡ δημηγορία τοῦ Παύλου ἐν Ἀθήναις ἐκλόνισεν ἐκ θεμελίων τὴν εἰδωλολατρείαν, ἣ ὁποία ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἤρχισε νὰ καταλίπη, ἕως ὅτου τὴν πολιοῦχον παρθένον Ἀθηναῖαν διεδέχθη καθ' ὀλοκληρίαν ἡ πόλιουχος Παρθένος Μαριάμ.

Ὁ Παῦλος ἐδίδαξεν καὶ εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἐμαρτύρησε κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Νέρωνος διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν· ὠνομάσθη δὲ ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος **κορυφαῖος** τῶν Ἀποστόλων καὶ ἀπόστολος τῶν **ἐθνῶν**, διότι ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τοὺς ἐθνικοὺς (εἰς τοὺς εἰδωλολάτρους). Τὸ ἔργον τῶν Ἀποστόλων ἐξηκολούθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτῶν· τοιοῦτοτρόπως δὲ ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος ἐξηπλώθη ὁ χριστιανισμὸς εἰς ὅλον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον.

6. Τὰ ἱερὰ συγγράμματα τῶν Ἀποστόλων.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δαπανήσας τρία ἔτη πρὸς διάδοσιν τῆς θείας διδασκαλίας του οὐδεμίαν πραγματείαν ἢ παραγγελίαν ἢ ὁδηγίαν ἀφήκεν. Ἄλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ Ἀπό-

στολοι φωτισθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος συνέγραψαν διάφορα ἱερά βιβλία, τὰ ὁποῖα πραγματεύονται περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ. Ἡ συλλογὴ ὄλων αὐτῶν τῶν βιβλίων ἀποτελεῖ τὴν λεγομένην *Καινὴν Διαθήκην*, ἣ ὁποῖα ἐγράφη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ὅλα τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης δὲν ἐγράφησαν ὑπὸ τῶν ἰδίων μαθητῶν καὶ Ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν μαθητῶν αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐφωτίζοντο καὶ ὠδηγοῦντο ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὅλα τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶνε 27 τὰ ἑξῆς: α') τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, β') αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων εἰς ἓν βιβλίον, γ') αἱ 21 ἐπιστολαὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ δ') ἡ Ἀποκάλυψις Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου εἰς ἓν βιβλίον.

Τὰ ἱερά Εὐαγγέλια.—Ἡ λέξις *εὐαγγέλιον* σημαίνει εὐ-χάριστον ἀγγελίαν δηλ. καλὴν εἴδησιν· εἰς δὲ τὴν Καινὴν Διαθήκην σημαίνει τὴν ἀγαθὴν ἀγγελίαν περὶ τῆς εἰς τὸν κόσμον ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ ὡς Σωτῆρος τῆς ἀνθρωπότητος καὶ περιέχει τὴν ἐνέργειαν καὶ διδασκαλίαν τοῦ Θεανθρώπου.

Πολλὰ εὐαγγέλια συνεγράφησαν· τέσσαρα ὅμως ἐγένοντο πικραδεκτά, δηλ. α') τὸ κατὰ *Ματθαῖον*, τὸ ὁποῖον συνέγραψεν Ἑβραῖστὶ ὁ ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ Ματθαῖος, ὁ λεγόμενος καὶ Λευῖς, μεταφράσας αὐτὸ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν· τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο προωρίζετο διὰ τοὺς ἕξ Ἰουδαίων Χριστιανούς, β') τὸ κατὰ *Μάρκον*, τὸ ὁποῖον συνέγραψεν ὁ ἐκ τῶν μαθητῶν τῶν Ἀποστόλων *Μάρκος*, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου· γ') τὸ κατὰ *Λουκᾶν*, τὸ ὁποῖον συνέγραψεν ὁ ἐκ τῶν μαθητῶν τῶν Ἀποστόλων *Λουκᾶς*, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀκόλουθος καὶ συνοδοιπόρος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου κατὰ τὰς δύο περιουδεῖας του· δ') τὸ κατὰ *Ἰωάννην*, τὸ ὁποῖον συνέγραψεν ὁ ἡγαπημένος καὶ ἐπιστήμιος φίλος καὶ μαθητῆς τοῦ Ἰησοῦ

Ἰωάννης ὁ Θεολόγος. Οἱ συγγραφαί τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων λέγονται *Εὐαγγελισταί*.

Αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων.—Τὸ βιβλίον τοῦτο συνέγραψεν ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς. Ἀρχεται δὲ ἀπὸ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ καὶ περιλαμβάνει τὴν ἐνέργειαν τῶν Ἀποστόλων καὶ μάλιστα τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου πρὸς διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου.

Αἱ ἐπιστολαὶ τῶν Ἀποστόλων.—Εἰς αὐτὰς ἀναπτύσσεται πλατύτερον ἢ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ καὶ δεικνύεται εἰς τὰς διαφόρους χριστιανικὰς ἐκκλησίας, πρὸς τὰς ὁποίας ἀπεστάλησαν, ἡ ὀρθὴ πίστις, ἡ ἀληθινὴ ἀγάπη καὶ ἡ σταθερὰ ἐλπίς. Ὅσαι αἱ ἐπιστολαὶ εἶνε 21, ἔξ αὐτῶν 14 εἶνε τοῦ **Παύλου**, μία καθολικὴ ἐπιστολὴ τοῦ **Ἰανώβου**, δύο καθολικαὶ τοῦ **Πέτρου**, τρεῖς καθολικαὶ τοῦ **Ἰωάννου** καὶ μία καθολικὴ τοῦ **Ἰούδα**. Αἱ τελευταῖαι ἑπτὰ ἐπιστολαὶ ὠνομάσθησαν *καθολικαί*, διότι δὲν ἀπευθύνονται εἰς ὀρισμένα πρόσωπα ἀλλ' εἰς ὅλους ἐν γένει τοὺς Χριστιανούς.

Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου.—Συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τούτου εἶνε ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης· εἰς αὐτὸ πρόλεγεται πῶς διὰ μέσου δυσχερῶν ἀγώνων θὰ διαδοθῇ ὁ Χριστιανισμὸς καὶ πῶς θὰ πληρωθῇ τελείως ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

7. Πρὸς τίνας δυσχερείας ἠγωνίσθη ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ

Ἀπὸ τὴν πρώτην ἐμφάνισίν του ὁ χριστιανισμὸς ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς ὅλον τὸν κόσμον, ἐκ μέρους τοῦ ὁποίου ἀπῆντησε μεγάλα καὶ φοβερὰ προσκόμματα. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε φοβερὸς κατ' αὐτοῦ διωγμὸς ἀπὸ ὅλας τὰς τάξεις καὶ τῶν ἐθνικῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων. Οἱ *αὐτοκράτορες*

καὶ λοιποὶ ἄρχοντες τῶν Ῥωμαίων κατεδίωκον τοὺς χριστιανούς, διότι ὑπώπτεον αὐτοὺς ὡς ἐχθροὺς τοῦ κράτους καὶ τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας. Οἱ *φιλόσοφοι* περιεφρόνουν τὸν χριστιανισμόν, διότι δὲν κατεδέχοντο νὰ ἀφήσωσι τὴν ἀρχαίαν ἐθνικὴν σοφίαν καὶ νὰ δώσωσι προσοχὴν εἰς τὴν *νέαν σοφίαν*, ὅπως ὠνόμαζόν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, τὴν ὁποίαν ἐδίδαξεν εἰς ἄσημος Ἰουδαῖος *ιερεῖς* ἐπολέμουν τὸν χριστιανισμόν, διότι προσεβάλλοντο δι' αὐτοῦ τὰ συμφέροντά των. Οἱ *Ἰουδαῖοι* τέλος κατεδίωκον τοὺς χριστιανούς, διότι ἐθεώρουν αὐτοὺς ὡς ἀποστάτας καὶ παραβάτας τῆς Μωσαϊκῆς θρησκείας· ἐκτὸς δὲ τούτου οἱ Ἰουδαῖοι ἄλλως πως ἐφαντάζοντο τὸν ἀναμενόμενον Μεσσίαν. Αὐτοὶ ἐζήτησαν Σωτήρα πολεμιστὴν, ὁ ὁποῖος θὰ ἐνίκα καὶ θὰ ὑπέτασεν εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν ὅλον τὸν κόσμον. Ἄντ' αὐτοῦ ὅμως ἦλθε Μεσσίας, ὁ ὁποῖος ἐκήρυτε τὴν εἰρήνην καὶ ἐφρόντιζε διὰ τὴν ψυχικὴν σωτηρίαν ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ διάψευσις λοιπὸν τῶν ἐλπίδων τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ἔφερε τὴν ἀντιπίθειαν καὶ τὸν πόλεμον ἐκ μέρους αὐτοῦ κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ. Εἰς μόνην τὴν Παλαιστίνην ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ὑπέστη τρεῖς διωγμούς· κατὰ τὸν πρῶτον ἐφονεύθη διὰ λιθοβολισμοῦ ὁ διάκονος καὶ πρωτομάρτυς *Στέφανος*, κατὰ τὸν δευτέρον ἐμαρτύρησεν ὁ Ἀπόστολος *Ἰάκωβος* ὁ τοῦ Ζεβεδδαίου καὶ κατὰ τὸν τρίτον *Ἰάκωβος* ὁ ἀδελφóθεος. Καὶ ὅμως ἐναντίον ὅλων αὐτῶν τῶν προσκομιμάτων ἠγωνίσθη καὶ ἐθριάμβευσεν ὁ χριστιανισμός, διότι εἶχε θεῖαν εὐλογίαν καὶ δύναμιν.

8. Οἱ δέκα κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμοί.

Οἱ ἐναντίον τοῦ χριστιανισμοῦ διωγμοὶ διήρκεσαν ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο πολὺ φεβρωτέροι διωγμοὶ ἦσαν οἱ ἐκ μέρους τῶν ἐθνικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐθεώ-

ρουν τοὺς χριστιανούς ὡς ἀσεβεῖς, ἀπέδιδον εἰς αὐτοὺς ὅλα τὰ κοινὰ δυστυχήματα, δηλ. σεισμὸς, λιμούς, λοιμούς καὶ τὰ τοιαῦτα καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐξεγείροντο ἀγρίως κατ' αὐτῶν.

Οἱ σφοδρότεροι καὶ ἀπηνέστεροι διωγμοὶ συνέβησαν ἐπὶ τῶν ἐξῆς αὐτοκρατόρων :

α) *Ἐπὶ Νέρωνος* (64 μ. Χ.) Ὁ ὁμοῦς οὗτος αὐτοκράτωρ ἔκαυσε διάφορα μέρη τῆς Ρώμης· διὰ τὰ ἀπαλλαγῆ δὲ κατόπιν τῆς εὐθύνης, ἀπέδωκε τὴν αἰτίαν τοῦ κακοῦ εἰς τοὺς χριστιανούς καὶ τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε σφοδρὸς κατ' αὐτῶν διωγμός, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐμαρτύρησαν πολλοὶ χριστιανοί, καθὼς καὶ οἱ κορυφαῖοι τῶν Ἀποστόλων Πέτρος καὶ Παῦλος εἰς Ρώμην. Εἶνε ἀνεκδιήγητα τὰ μαρτύρια τῶν χριστιανῶν· ἄλλοι ἐρρίπτοντο εἰς τὸν Τίβεριν ποταμόν, ἄλλοι εἰς τὰ θηρία, ἄλλοι ἠλείφοντο μὲ πίσσαν καὶ κατόπιν ἐκαίοντο καὶ ἄλλοι διαφοροτρόπως ἐβασανίζοντο.

β) *Ἐπὶ Δομιτιανοῦ* (81 μ. Χ.). Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος κατ' ἀρχὰς περιεφρόνησε τοὺς χριστιανούς, ὡς ἀνθρώπους μωροὺς καὶ ταπεινοὺς· μετὰ ταῦτα ὅμως κατ' ἐδίωξεν αὐτούς, ἀλλ' ὄχι καὶ πολὺ σφοδρῶς. Τότε ἐμαρτύρησεν ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Φλάβιου Κλήμης καὶ ἐξωρίσθη εἰς τὴν νῆσον Πάτμον ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης.

γ) *Ἐπὶ Τροϊανοῦ* (98 μ. Χ.) κατεδιώχθησαν καὶ πάλιν οἱ χριστιανοὶ σφοδρῶς ὡς παραβάται τῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι ἀπηγόρευον τὰς μυστικὰς συναθροίσεις καὶ ἐπομένως ὡς ὑποπτοὶ εἰς τὴν πολιτείαν. Τότε ἐμαρτύρησεν εἰς τὴν Ρώμην ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας· Ἰγνάτιος καὶ ὁ συγγενὴς τοῦ Σωτήρος· ὑπέργρητος Ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων Συμεών.

δ) *Ἐπὶ Ἀδριανοῦ* (117 μ. Χ.) κατεδιώχθησαν οἱ χριστιανοί, ἀλλ' οὐχὶ τόσον αὐστηρῶς. Τότε δὲν κατεδίωξεν αὐτοὺς συστηματικῶς ἡ πολιτεία, ἀλλ' ὁ λαός.

ε) *Ἐπὶ Μάρκου Ἀυρηλίου* (167 μ. Χ.). Ὁ διωγμὸς οὗτος ἦτο πολὺ τρομερότερος. Οἱ χριστιανοὶ ἀνεζητοῦντο

πανταχοῦ καὶ ἔβασανίζοντο μὲ τὰ φοβερώτερα βασανιστήρια. Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον ἔμαρτύρησεν ὁ τελευταῖος μαθητὴς τῶν Ἀποστόλων γέρον ἐπίσκοπος Σμύρνης Πολύκαρπος, ριφθεὶς εἰς τὴν πυράν, ὁ φιλόσοφος καὶ ἀπολογητῆς Ἰουστίνος, ὁ Εἰρηναῖος, ἡ δούλη Βλανδίνα καὶ ἄλλοι πολλοί.

στ') *Ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου* (202 μ. Χ.) ἀπηγορεύθη ἐπὶ ποινῇ θανάτου ὁ χριστιανισμός. Τότε ἔμαρτύρησεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὁ πατὴρ τοῦ Ὁριγένους Λεωνίδας, ἡ εὐγενὴς Περπέτουα, ἡ παρθένος Ποταμίαινα μετὰ τῆς μητρὸς τῆς Μαρκέλλης καὶ ἄλλοι.

ζ') *Ἐπὶ Μαξιμίνου* (235 μ. Χ.) ἐκινήθη καὶ πάλιν διωγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ μάλιστα κατὰ τῶν ἱερέων.

η') *Ἐπὶ Δεκίου* (251 μ. Χ.) Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος νομίζων, ὅτι αἰτία τῆς πτώσεως τοῦ Ρωμαϊκοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἀρχαίας θρησκείας ἦτο ὁ χριστιανισμός, ἀπεφάσισε τὴν ἐξόντωσιν τῶν χριστιανῶν καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν ἁγίων Γραφῶν. Μετεχειρίσθη λοιπὸν ὅλα τὰ δυνατὰ μέσα καὶ τὰ φοβερώτερα βάσανα ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Κατὰ τὸν προσχεδιασμένον καὶ καταστρεπτικώτατον τοῦτον διωγμὸν ἔμαρτύρησαν πολλαὶ χιλιάδες χριστιανῶν, μετὰ τῶν ὁποίων εἶνε καὶ ἡ παρθένος Ἀπολλωνία ἡ Κβίντα, ὁ μέγας διδάσκαλος Ὁριγένης καὶ ἄλλοι.

θ') *Ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ* (253 μ. Χ.) κατεδιώχθησαν ἐπίσης πολὺ οἱ Χριστιανοί. Τότε ἔμαρτύρησεν ὁ ἅγιος Λαυρέντιος, ὁ Καρχηδόnius Κυπριανός, ὁ Ἐπίσκοπος Ρώμης Σέξτιος καὶ ἄλλοι.

ι') *Ἐπὶ Διοκλητιανοῦ* (303 μ. Χ.) Ὁ διωγμὸς οὗτος ἦτο ὁ δεινότερος ὅλων τῶν προηγουμένων. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐρεθιζόμετος καὶ ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ του Γαλερίου, διέταξε τὴν καταστροφὴν ὅλων τῶν χριστιανικῶν ναῶν, τὴν

καῦσιν τῶν ἱερῶν βιβλίων καὶ τὸν θάνατον κάθε χριστιανοῦ. Τότε ἐμαρτύρησαν ὁ τροπαιοφόρος Γεώργιος, ὁ μυροβλήτης Δημήτριος εἰς Θεσσαλονίκην, ὁ ἐπίσκοπος Νικομηδείας Ἀνθιμος, ἡ ἅγια Βαρβάρα, ἡ ἅγια Αἰκατερίνη, ὁ ἅγιος Θεόδωρος ὁ Τήρων καὶ ἄλλοι πολλοί. Ἐπίσης σφοδρῶς κατεδίωξαν τοὺς χριστιανούς καὶ οἱ Καίσαρες Μαξιμιανός, Γαλέριος καὶ Μαξιμῖνος. Ἀπειρα εἶνε τὰ θύματα τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐφρονεύθησαν καὶ ἀπέθανον εἰς τὰς φυλακὰς ἕως 800,000. Εἰς Νικομήδειαν ἔκαυσαν 26,000, εἰς Αἴγυπτον ἐφρονεύθησαν 17,000 καὶ πολλοὶ ἄλλοι εἰς διάφορα ἄλλα μέρη τῆς γῆς.

Καθ' ὅλους τοὺς διωγμοὺς οἱ χριστιανοὶ ἔδειξαν ὑπεράνθρωπον θάρρος, τὸ ὁποῖον ἐκίνει τὸν θαυμασμόν καὶ αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν. Αὐτοὶ οἱ βασανισταὶ πιστεύοντες εἰς τὸν Χριστὸν συναπέθνησκον μετὰ τοὺς μάρτυρας τῆς χριστιανισμοσύνης.

Οἱ διωγμοὶ διήρκεσαν ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας· ἔπαυσαν δὲ ἐπὶ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ὁ ὁποῖος ἀφωσιωμένος εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἐξέδωκε τῷ 313 διάταγμα περὶ θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, κατὰ τὸ ὁποῖον εἰς τοὺς χριστιανούς ἐπετραπή ἡ ἐλευθέρᾳ ἐξάσκησις τῆς λατρείας των.

9. Πνευματικοὶ ἀγῶνες τῆς Ἐκκλησίας

Αἰρέσεις καὶ σχίσματα.

Ὅς νὰ μὴ ἤρουν οἱ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου ἐκ μέρους τῶν Ἐθνικῶν διωγμοί, ἤρχισαν νὰ πολεμῶσι τὴν Ἐκκλησίαν καὶ οἱ λόγιοι Ἰουδαῖοι, καθὼς καὶ οἱ ἐθνικοὶ φιλόσοφοι διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν. Συγχρόνως ἀνεφάνησαν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας καὶ διάφοροι **αἰρέσεις** αἱ ὁποῖαι διέστρεψαν τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, καὶ

διάφορα **σχίσματα**, τὰ ὁποῖα ἐτάραττον τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας *

Οἱ ἔξ Ἰουδαίων δηλ. χριστιανοὶ συνέχεον τὸν χριστιανισμόν μὲ τὴν Μωσαϊκὴν θρησκείαν καὶ ἐθεώρουν τὸν Χριστὸν ὡς ἓνα ἀπὸ τοὺς προφῆτας· οἱ ἔξ ἐθνικῶν πάλιν χριστιανοὶ ἀνεμίγνυον μὲ τὸν χριστιανισμόν ἰδέας καὶ δοξαζίας ἐθνικὰς καὶ ἐθεώρουν τὸν Χριστὸν ὡς ἓνα ἀπὸ τοὺς οὐρανίους Θεοὺς. Τοιοῦτοι Ἰουδαῖοι καὶ Ἐθνικοὶ αἵρετικοὶ ἦσαν : οἱ **Σιμωνιακοί**, οἱ **Ἐβριωνῖται**, οἱ **Γνωστικοί**, οἱ **Μανιχαῖοι**, οἱ **Μοντανισταί**, οἱ **Ἀντιτριαδικοὶ** καὶ ἄλλοι. Ἐπισημότερα δὲ σχίσματα ἦσαν· τὸ τῶν **Νοβατιανῶν** καὶ τὸ τῶν **Μελετιανῶν**.

Ἐξῶν ἀκόμη οἱ Ἀπόστολοι, ὅτε ἀνεφάνησαν αἱ πρῶται αἵρέσεις καὶ τὰ σχίσματα. Πολλοὶ δηλ. Ἰουδαῖοι χριστιανοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐφύλαττον συγχρόνως καὶ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον· ὡς ἐκ τούτου συνεκροτήθη ἐν Ἱερουσαλὴμ ἡ **Ἀποστολικὴ Σύνοδος**, ἡ ὁποία κατεδίκασε τὴν πλάνην ταύτην. Καὶ ἐνόσω μὲν ἔξῶν οἱ Ἀπόστολοι, περιορίζοντο πολὺ οἱ αἵρετικοί, μετὰ τὸν θάνατον ὅμως ἐκείνων ἤρχισαν νὰ διαστρέφωσιν ἐντελῶς τὴν οὐσίαν τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἄλλ' ὅπως ἐκ τῶν διωγμῶν ἐξῆλθε θριαμβεύουσα ἡ Ἐκκλησία, τοιοιτοτρόπως καὶ ἐκ τῶν πνευματικῶν τούτων ἀγώνων ἐξῆλθε νικηφόρος πατάξασα τὰς πλάνας καὶ περιφρουρήσασα τὰς ἀληθείας τοῦ χριστιανισμοῦ.

Αἵρεσις λέγεται πᾶσα στρεβλὴ περὶ χριστιανισμοῦ δοξασία, ἡ ὁποία ἀντιβαίνει εἰς τὸ γράμμα καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ λόγου· ὅσοι δὲ ἔχουν τοιαύτας δοξασίας λέγονται **αἵρετικοί** καὶ ἀποκλείονται ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας. **Σχίσμα** δὲ λέγεται ἡ ἰδιαιτέρα καὶ παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας διοικήσεις μιᾶς ἐκκλησίας. Κατὰ ταῦτα ἡ μὲν αἵρεσις ἀποβλέπει εἰς τὴν δογματικὴν καὶ ἠθικὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, τὸ δὲ σχίσμα εἰς τὴν εὐταξίαν καὶ κυβέρνησιν αὐτῆς.

10. Ἀνάπτυξις τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας

Ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες
συγγραφεῖς καὶ ἀπολογηταί

Εἰς τὸν πνευματικὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Ἐθνικῶν φιλοσόφων καὶ τῶν αἵρετικῶν, ἡ Ἐκκλησία ἀντέταξε—μετὰ τοὺς Ἀποστόλους—τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς ἢ Ἀποστολικοὺς Πατέρας, τοὺς Συγγραφεῖς καὶ τοὺς Ἀπολογητάς, οἱ ὅποιοι ἀπεστόμωσαν τοὺς ἐναντίους καὶ ὑπερήσπισαν σθεναρῶς τὴν Ἐκκλησίαν.

Διὰ τὰ ὑπερασπίσωσι δὲ τὸ κῆρος τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν ἐπισημονικῶς, ἐδιδάσκοντο μετὰ τῆς θεολογίας καὶ φιλοσοφίαν καὶ ρητορικὴν· τοιοῦτοτρόπως δὲ ἤρchiσεν ἡ ἀνάπτυξις τῆς χριστιανικῆς φιλολογίας, ἡ ὁποία ἀνέδειξε μεγάλως τὸν Χριστιανισμόν.

Ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες ἐλέγοντο οἱ ἀποστολικοὶ πατέρες, δηλ. οἱ μαθηταὶ καὶ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων, οἱ ὅποιοι διὰ διαφόρων συγγραμμάτων ἀνέπτυξαν τὰ δόγματα (τὰς ἀληθείας) καὶ τὴν ἠθικὴν τοῦ Εὐαγγελίου· ἐπισημότεροι ἀπὸ αὐτοὺς εἶνε ὁ Βαρνάβας, ὁ Ρώμης Κλήμης, ὁ Ἀντιοχείας Ἰγνάτιος, ὁ Σμύρνης Πολύκαρπος, ὁ Ἀθηνῶν Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ ἄλλοι.

Ὅσοι δὲ σοφοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἄνδρες συνέγραφαν διάφορα σπουδαῖα ἐκκλησιαστικὰ καὶ θεολογικὰ συγγράμματα, οὗτοι λέγονται Ἐκκλησιαστικοὶ Συγγραφεῖς. Πολλοὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξαν συγχρόνως καὶ Συγγραφεῖς.

Ὅσοι δὲ Ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες καὶ Συγγραφεῖς ἀπελογοῦντο πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας καὶ πρὸς τὰς κατηγορίας τῶν Ἐθνικῶν δι' ἐπιστολῶν ἢ διὰ συγγραμμάτων ἐλέγοντο Ἀπολογηταί. Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν : Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς, ὁ Ἀθηναγόρας, ὁ Ἀντιοχείας Θεόφιλος, ὁ

Ειρηναῖος, Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ Ὠριγένης, ὁ Κυπριανός, ὁ Λακτάντιος Τερτυλιανός καὶ ἄλλοι.

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ. — Ὁ σοφώτατος ὅλων τῶν Ἀλεξανδρινῶν θεολόγων ὑπῆρξεν ὁ Ὠριγένης, ὁ ὁποῖος διὰ τὴν μεγάλην του φιλοπονίαν ὠνομάσθη *ἀδαμάντινος* καὶ *χαλκέντερος*. Ἦτο ἀνὴρ πνευμαθέστατος καὶ κάτοχος πάσης σοφίας καὶ γνώσεως τῆς ἐποχῆς του. Νεώτατος διωρίσθη διδίσκλος τῆς Κατηχητικῆς Σχολῆς εἰς Ἀλεξάνδρειαν· συνέγραψε δὲ τόσα πολλὰ σοφώτατα συγγράμματα (περὶ τὰς 6000) ὥστε μόλις θὰ εἶχε καιρὸν συνήθης ἄνθρωπος νὰ τὰ ἀναγνώσῃ μόνον. Μερικαὶ ὁμῶς ἰδέαι του κατεκρίθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὡς μὴ ὀρθαί. Ὁ Ὠριγένης ἀπέθανεν εἰς Τύρον κατὰ τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμὸν τὸ ἔτος 254 μ. Χ.

11. Διοικήσεις τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας Θεῖα λατρεία καὶ ἠθικὸς βίος τῶν πρώτων Χριστιανῶν.

Ὅπως κάθε κοινωνία, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἀνεκάθεν ἀνωτάτην ἐξουσίαν, ἣ ὁποία ἐπιβλέπει καὶ κυβερνᾷ αὐτήν. Τὴν ἀνωτάτην πνευματικὴν ἐξουσίαν εἶχε καὶ ἔχει ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος ἀοράτως διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος κυβερνᾷ τὴν Ἐκκλησίαν· ἀνώτατοι δὲ ἄρχοντες αὐτῆς ὑπῆρξαν καὶ ἄρχαί οἱ μαθηταὶ καὶ οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Σωτῆρος, οἱ ὁποῖοι ὡς διαδόχους των ἐξέλεξαν τοὺς *ἐπισκόπους* καὶ οὗτοι ὡς βοηθοὺς των τοὺς *πρεσβυτέρους* (ἱερεῖς) καὶ τοὺς *διακόνους*. Αἱ τρεῖς αὐταὶ τάξεις ἀπετέλουν τοὺς *κληρικοὺς* ἢ τὸν *κλήρον*, πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τοὺς *λαϊκοὺς*· ἐκτὸς τούτου ὑπῆρχον καὶ αἱ *διακόνισσαι*, οἱ *υποδιάκονοι*, οἱ *ἀναγνώσται*, οἱ *ψάλται*, οἱ *κατηχηταί*, οἱ *ἐρμηνευταί*, οἱ *ἐξορκισταί* καὶ οἱ *θυρωροί*.

Ὁ ἐπίσκοπος ἔθεωρεῖτο ὡς ἡ ἀνωτάτη ἀρχὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς ἐπαρχίας του· ἐὰν δὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπαρχίᾳ ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι ἐπίσκοποι, ὁ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης πρῶτος ἐπίσκοπος — ὁ μετὰ ταῦτα *Μητροπολίτης* ὀνομασθεῖς — ἦτο ὁ φυσικὸς αὐτῶν κυριάρχης καὶ πρόεδρος κατὰ τὰς ἐπαρχιακὰς συνόδους.

Οἱ ἐπισημότεροι Μητροπολίται ἦσαν οἱ *Ρώμης*, οἱ *Ἀντιοχείας* καὶ *Ἀλεξανδρείας* καὶ ἀπὸ αὐτῶν πρῶτος κατὰ τὴν τιμὴν ὁ Ρώμης, ὡς ἐπίσκοπος τῆς πρωτεύουσῃς τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους· οὐδέποτε ὅμως ὑπῆρξεν οὗτος πρῶτος καὶ ἀνώτατος ἄρχων τῆς Ἐκκλησίας.

Τοιοῦτοτρόπως ἐμορφώθη κατ' ἀρχὰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ὡς μόνην νομικὴν πηγὴν εἶχε τὴν *Καينὴν Διαθήκην*, τὴν *Ἱερὰν παράδοσιν*, καὶ τοὺς 85 *Ἀποστολικούς κανόνας*, οἱ ὁποῖοι περιέχουν τὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν κατὰ τοὺς Ἀποστολικούς χρόνους.

Ἡ θεία λατρεία κατὰ τοὺς Ἀποστολικούς χρόνους ἦτο ἀπλουσιᾶτη· οἱ χριστιανοὶ συνήρχοντο εἰς ἰδιωτικὸς οἴκους — εἰς καιροὺς δὲ τῶν διωγμῶν εἰς κρύπτας καὶ κατακόμβας — καὶ ἀνεγίνωσκον διάφορα τεμάχια τῆς ἁγίας Γραφῆς, εὐχὰς καὶ ὕμνους· ἔπειτα ἐτελεῖτο ἡ θεία εὐχαριστία, μετελάμβανον ὅλοι καὶ ἔτρωγον εἰς κοινὰ τραπέζας, αἱ ὁποῖαι ἐλέγοντο *ἀγάπαι*, καὶ τέλος διελύοντο μετ' ἀδελφικοῦ φιλήματος. Μόνην ἑορτὴν εἶχον τὴν Κυριακὴν.

Κατὰ τὸν Β' καὶ Γ' αἰῶνα ἤρχισαν νὰ κτίζωνται Ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι ἐστολίζοντο μὲ διάφορα σύμβολα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὁ σταυρός, ὁ ποιμὴν, ὁ ἀμνός, ἡ ναῦς, ἡ λύρα, ἡ ἄγκυρα, ὁ ἰχθύς κλπ. Ἡ θεία εὐχαριστία ἐγένετο ὄχι πλέον τὸ ἐσπέρας, ἀλλὰ τὸ πρωῖ διὰ λειτουργίας τοῦ Ἰακώβου, ἢ τοῦ Μάρκου, ἢ τοῦ Κλήμεντος καὶ ἀργότερον τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ τοῦ Ἰ. Χρυσοστόμου.

Μὲ τὸν καιρὸν εἰσῆχθησαν καὶ αἱ εἰκόνες, ηὐξήθησαν αἱ

ἐορταί διὰ τῶν ἐορτῶν τοῦ Πάσχα, τῆς Πεντηκοστῆς, τῆς Ἀναλήψεως, τῶν Θεοφανείων, τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν μαρτύρων ἐτιμᾶτο ἡ Τετάρτη καὶ ἡ Παρασκευή, ἤρχισεν ἡ νηστεία πρὸ τοῦ Πάσχα, ἠνώθη μαζὶ μὲ τὸ Βάπτισμα καὶ τὸ Χρῖσμα, ἠύλογεῖτο ὁ γάμος, καὶ ἤρχισεν ἡ σύστασις τῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ δὲ βίος τῶν πρώτων χριστιανῶν ἦτο ἠθικώτατος καὶ λίαν ἐνάρετος· ὅλοι οἱ χριστιανοὶ ἠγαπῶντο ὡς ἀδελφοί· ἡ περιουσία τοῦ καθενὸς ἦτο κοινὴ δι' ὅλους· ἡ φιλανθρωπία τῶν ἀξιοθαύμαστος, ἡ αὐταπάρνησις τῶν ἦτο μεγάλη. Ἡ δουλεία μεταξὺ αὐτῶν καταργήθη· ἡ γυνὴ ἐτιμᾶτο ὅπως καὶ ὁ ἀνὴρ· οἱ δὲ πάσχοντες ἐβοηθοῦντο ἀδελφικῶς. Πολλοί, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν μάταιον κόσμον, ἀπεσύροντο εἰς τὰς ἐρήμους καὶ ἐκεῖ ἔζων ὡς ἀσκηταί· τὰ διάφορα ἐκκλησιαστικά ζητήματα ἐλύοντο ἡσυχῶς εἰς τὰς τοπικὰς συνόδους τῶν ἐπισκόπων. Ἐν γένει ἡ ἠθικὴ κατάστασις τῶν χριστιανῶν ἦτο τοιαύτη, ὥστε παρομοίαν δὲν εἶχεν ἴδη ἀκόμη ὁ κόσμος.

Γ'

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ (313—860)

12) Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος προστάτης
τῶν χριστιανῶν

Θρίαμβος τοῦ χριστιανισμοῦ

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο υἱὸς Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς εὐσεβεστάτης Ἑλένης, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶχε κληρονομήσει πραγματικὴν εὐσέβειαν καὶ συμπάθειαν πρὸς τὸν Χριστιανισμόν· ὅταν δὲ ἐγίνε Καῖσαρ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἤρχισε νὰ δεικνύῃ τὴν μεγάλην ἀγάπην του πρὸς τοὺς χριστιανοὺς, τοὺς ὁποίους ἐξετίμα καὶ ἐπροστάτευε.

Φανερώς δὲ ἤρχισε νὰ προστατεύῃ καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν χριστιανισμόν, ἀφ' ὅτου εἶδεν εἰς τὴν οὐρανὸν τὸ φωτεινὸν σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, μετὰ τὴν δύναμιν τοῦ ὁποίου ἐνίκησε τὸν ἀντίπαλόν του Μαξέντιον εἰς τὴν Δύσιν καὶ κατόπιν τὸν Μαξιμῖνον εἰς τὴν Ἀνατολήν. * Τότε (313) ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ὑπὲρ τοῦ χριστιανισμοῦ αὐτοκρατορικὸν διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκηρύσσετο γενικὴ θρησκευτικὴ ἐλευθερία, εἰς δὲ τοὺς χριστιανοὺς ἐπετρέπετο ἡ ἐλευθερία ἐξάσκησις τῆς λατρείας των.

Τοιουτοτρόπως ἡ Ἐκκλησία ἀνέπνευσεν, ἡ ὑπαρξίς της ἐξησφαλίσθη πλέον, ἐσταμάτησε δὲ τὸ ἀφθόνως χυνόμενον αἷμα τῶν μαρτύρων. Τὸ διάταγμα ἐκεῖνο ἐπηκολούθησαν καὶ ἄλλα, διὰ τῶν ὁποίων παρεχωροῦντο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διάφορα προνόμια, πλούσια δῶρα καὶ μεγαλοπρεπῆ κτίρια. Ὁ χριστιανισμὸς ἐθεωρεῖτο πλέον ὡς ἐπίσημος θρησκεία τοῦ κράτους, οἱ χριστιανοὶ ἀνῆρχοντο εἰς ὑψηλὰς πολιτικὰς θέσεις, ὁ σταυρικὸς θάνατος κατηγορήθη, ἡ Κυριακὴ καὶ αἱ ἄλλαι χριστιανικαὶ ἑορταὶ ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ τῶν νόμων τοῦ κράτους καὶ ἐν γένει ὁ χριστιανισμὸς, ἐλεύθερος πλέον, προώδευε καὶ ἐθριάμβευε.

Διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ δὲ ὁ Κωνσταντῖνος τὸν θρίαμβον τοῦ χριστιανισμοῦ, μετέθηκε τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του ἀπὸ τὴν Ρώμην, ὅπου ἀκόμη ὑπῆρχον πολλοὶ ἐθνικοί, εἰς τὸ ἐλληνικὸν Βυζάντιον, εἰς τὸ μέσον δηλ. τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, ὅπου ὑπῆρχον πολλοὶ χριστιανοί· ἀφ' ἑτέρου ἡ μήτηρ του Ἑλένη ἐπορεύθη εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ὅπου κατόπιν ἀπὸ πολλὰς προσπαθείας, εὔρε τὸν τίμιον Σταυρὸν καὶ ἔκτισε τὸν λαμπρότατον ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ὅπως

Σχετικὰ ἐπὶ τοῦ προκειμένου βλέπε εἰς Βυζαντινὴν Ἱστορίαν Κ. Φιλάνδρου.

ὁ Κωνσταντῖνος τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Κωνσταντῖνος ὑπεστήριξε μεγάλως τὸν χριστιανισμόν, δὲν κατεδίωξεν ὁμως τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν, διότι ἐγνώριζεν, ὅτι αὕτη ὡς ψευδῆς μόνη τῆς θὰ κατέρρεεν μόνον μερικὰς ἀσέμνους τελετὰς τῶν ἐθνικῶν περιώρισε.

Τόσον δὲ πολὺ ἐνδιεφέρετο διὰ τὴν ἡσυχίαν τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε, ὅταν ἀνεφάνη ὁ αίρετικὸς Ἄρειος, συνεκάλεσε τὴν Ἀ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον εἰς τὴν Νίκαιαν, ἡ ὁποία καταδίκασεν αὐτὸν καὶ τοὺς ὁπαδούς του.

Τέλος βαπτισθεὶς ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του ἀπέθανε τὴν 21 Μαΐου τοῦ 337 εἰς Νικομήδειαν, ἀφοῦ ἐβασίλευσεν ἐνδόξως 31 ἔτη. Τὸ σῶμα τοῦ Κωνσταντίνου ἐτέθη εἰς χρυσοῦν φέρετρον καὶ ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ὁλος ὁ κόσμος καὶ πρὸ πάντων οἱ χριστιανοὶ ἔκλαυσαν καὶ ἐθρήνησαν τὸν Κωνσταντῖνον τὸν προστάτην καὶ εὐεργέτην των. Ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ μεγάλην πρὸς αὐτὸν εὐγνωμοσύνην, δι' ὅσα καλὰ ἔκαμε πρὸς τὸν χριστιανισμόν τὸν ὠνόμασεν **Ἰσαπόστολον** καὶ **Μέγαν** καὶ τὸν κατέταξε μετὰ τῆς εὐσεβεστάτης μητρὸς του εἰς τὴν τάξιν τῶν ἁγίων.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ὑπεστήριξαν μεγάλως τὸν χριστιανισμόν, μερικοὶ μάλιστα. ἀπὸ αὐτοὺς (ὁ Κωνσταντῖος, Θεοδόσιος ὁ Α', Θεοδόσιος ὁ Β' καὶ Ἰουστινιανὸς ὁ Α') κατεδίωξαν σκληρῶς τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν· δυστυχῶς τότε ὁ φανατικὸς ὄχλος κατέστρεψε πολλὰ ἀριστουργήματα τῆς τέχνης, δηλ. ναοὺς εἰδωλολατρικούς, ἀνδριάντας, ἀγάλματα κλπ.

Μόνον ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς ἠθέλησε νὰ προστατεύσῃ τὸν ἐθνισμόν· ἀλλ' αἱ προσπάθειαι του ἀπέβησαν μάταιαι, διότι ἡ ἐθνικὴ θρησκεία ἠττηθεῖσα ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ, εἶχε πλέον ἐκπνεύσει.

Μετὰ τὸν Ἰουλιανὸν ὅλοι οἱ αὐτοκράτορες ἦσαν χριστιανοὶ καὶ κατὰ συνέπειαν ἐνθουραστοὶ προστάται τοῦ χριστιανισμοῦ.

13) Ἐξάπλωσις τοῦ χριστιανισμοῦ κατὰ τὴν Β' περίοδον.

Ἐνῶς ὁ ἐθνισμὸς κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον περιορίζετο καὶ ἐχάνετο, ὁ χριστιανισμὸς ἀπεναντίας ἐξηπλώνετο καὶ προώδευεν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ Γ' αἰῶνος ὑπῆρχε πλῆθος ἐκκλησιῶν εἰς Ἀσίαν, Αἴγυπτον, Ἀφρικὴν, Θράκην, Μακεδονίαν, Ἑλλάδα, Ἰταλίαν, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν, Ἀγγλίαν καὶ Γερμανίαν· κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν κατοίκων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἦσαν χριστιανοί.

Κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος ὁ χριστιανισμὸς διεδόθη εἰς τὴν Περσίαν, τὴν Ἀρμενίαν, τὴν Γεωργίαν, τὴν Ἀραβίαν, τὴν Ἀβησσυνίαν καὶ εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Κίναν, ἀλλὰ μὲ μεγαλυτέραν δυσκολίαν, διότι οἱ Ἀσιανοὶ λαοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσωσιν εὐκόλως τὸ ὕψος καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ.

Εἰς τὴν Ἀρμενίαν ἐδίδαξε τὸν χριστιανισμὸν Γρηγόριος ὁ Φωτιστής· ἡ δὲ ἁγία Γραφή μετεφράσθη εἰς τὴν ἄρμενικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τινος Μεσρωπλου, ὁ ὁποῖος ἐφεῦρε τὸ ἄρμενικὸν ἄλφαβητάριον. Ἡ ἄρμενικὴ Ἐκκλησία ἔμεινε πιστὴ εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν· ἀκολούθως ὅμως περιέπεσεν εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν Μονοφυσιτῶν καὶ ἔκτοτε εἶνε χωρισμένη ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν μας.*

* Σχετικὰ ἐπὶ τοῦ προκειμένου βλέπε εἰς «Νέαν Ἑλλην. Ἱστορίαν». Κ. Ι. Φιλάνδρου.

14. Τὰ αἷτια τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Συνόδων.

Ἐνῶ ὁ χριστιανισμὸς ἔξωτερικῶς ἐθριάμβευεν, ἑσωτερικῶς ἤρχισε νὰ ταράσσεται ἀπὸ διαφόρους αἰρέσεις, αἱ ὁποῖαι ἀνεφάνησαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Πολλοὶ δηλ. χριστιανοὶ ἤρχισαν νὰ ἀναπτύσσουν διαλογικῶς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν καὶ νὰ συζητοῦν ἐπὶ τῆς ἀγίας Γραφῆς· εἰς τὰς λεπτὰς καὶ ὑψηλὰς αὐτὰς συζητήσεις ἀνεμιγνύοντο δυστυχῶς καὶ ἀμαθεῖς μοναχοὶ καὶ ὀφανατικὸς λαὸς καὶ ἡ πολιτεία. Κύριον δὲ ζήτημα τῶν συζητήσεων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦτο τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰ. Χριστοῦ καὶ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα τοιουτοτρόπως προῆλθον αἱ μακροχρόνιοι *θεολογικαὶ ἔριδες* καὶ αἱ *δογματικαὶ αἰρέσεις*.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν δογματικῶν παρανοήσεων τοῦ Εὐαγγελίου ὑπῆρχον καὶ ζητήματα ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ συζητηθῶσι καὶ νὰ καθορισθῶσι. Δι' ὅλα λοιπὸν αὐτὰ συνεκροτοῦντο κατὰ διαφόρους ἐποχὰς *ἐπαρχιακαὶ* ἢ καὶ *τοπικαὶ*, τελευταῖον δὲ καὶ *οἰκουμενικαὶ* σύνοδοι, αἱ ὁποῖαι συνεζήτουν καὶ καθόριζον τὰ διάφορα ζητήματα.

Ἐκκλησιαστικὴ Σύνοδος λέγεται ἡ συνάθροσις τῶν ἐπισκόπων καὶ θεολόγων εἰς ἓν μέρος πρὸς λύσιν διαφορῶν σοβαρῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων· καὶ ὅταν μὲν συνέρχονται οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ θεολόγοι μιᾶς ἐπαρχίας, λέγεται *ἐπαρχιακὴ*, ὅταν δὲ συνέρχονται οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ θεολόγοι πολλῶν ἐπαρχιῶν ἐνὸς τόπου, λέγεται *τοπικὴ* καὶ ὅταν συνέρχονται ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ἐκκλησίας, τότε λέγεται *οἰκουμενικὴ*. Ὅλαι αἱ σύνοδοι ἦσαν θεόπνευστοι· τὰ δὲ διάφορα ζητήματα ἐλύοντο ὡς ἑξῆς· εἰς μὲν τὰ δογματικὰ ἔπρεπε νὰ ἦναι σύμφωνοι ὅλοι

οἱ ἀντιπρόσωποι, οἱ δὲ ἐναντίοι ἀπεκρούοντο ὡς αἰρετικοί· εἰς δὲ τὰ μὴ δογματικὰ ἀπεφάσιζαν διὰ πλειοψηφίας, χωρὶς νὰ καταδικάζονται οἱ μειοψηφοῦντες ἀντιπρόσωποι.

15. Αἱ ἑπτὰ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι.

Τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους συνεκάλουν οἱ αὐτοκράτορες κατ' αἴτησιν πάντοτε τῶν πατριαρχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ καὶ ἄλλων ἀνωτέρων ἐπισκόπων· τοιαῦται δὲ σύνοδοι συνεκροτήθησαν μέχρι τοῦδε ἑπτὰ (κυρίως ὀκτὼ) ἐπὶ τῇ βίᾳ καὶ κατὰ τύπον τῆς Γ' συνόδου τῶν Ἀποστόλων.

Ἀποστολικαὶ σύνοδοι συνήλθον εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ τίσσαρες· καὶ εἰς μὲν τὴν Α' ἐξελέγη ὁ Ματθίας Ἀπόστολος, εἰς τὴν Β' διωρίσθησαν οἱ ἑπτὰ διάκονοι, εἰς τὴν Γ' κατηγορήθη ἡ τήρησις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου καὶ εἰς τὴν Δ' ἐπετρόπη εἰς τὸν Παῦλον νὰ τελέσῃ τὴν Ἰουδαϊκὴν τελετὴν.

Ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκροτήθη εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Βιθυνίας τὸ ἔτος 325 μ. Χ. ἐκ 318 θεοφόρων πατέρων, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ἐναντίον τοῦ αἰρετικοῦ Ἀρείου. Οὗτος ἦτο πρεσβύτερος εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὁ ὁποῖος δὲν παρεδέχετο, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶνε Θεὸς ὁμοούσιος καὶ συνάναρχος μὲ τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὅτι εἶνε τὸ πρῶτον καὶ τελειότερον τοῦ Πατρὸς κτίσμα, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐκτίσθη μετὰ ταῦτα ὅλος ὁ ἄλλος κόσμος καὶ ὅτι ἦτο καιρὸς, κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἦτο ὁ Υἱός.

Τὴν αἰρετικὴν αὐτὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀρείου ἠκολούθησαν καὶ ἄλλοι καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐγενήθη ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρειανισμοῦ.

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, διὰ νὰ μὴ ταρασσηται ἡ Ἐκκλησία συνεκάλεσε τὴν Α' Οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἣ ὁποία κατεδίκασε καὶ ἀνεθεμάτισε τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου, ἐκί-

ριξε τὸν **Θεῖον Λόγον** ὡς συνάναρχον καὶ ὁμοούσιον μετὰ τὸν Πατέρα, συνέταξε καὶ ὑπέγραψε τὰ ἑπτὰ πρῶτα ἄρθρα τοῦ **Συμβόλου τῆς Πίστεως** καὶ καθώρισεν ὅπως τὸ Πάσχα ἐορτάζεται τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πανσέληνον, ἣ ὁποία φαίνεται μετὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν (μετὰ τὴν 21 Μαρτίου)· ἐὰν δὲ ἡ ἡμέρα αὕτη συμπέσῃ καμμίαν φορὰν μετὰ τὸ Ἰουδαϊκὸν Πάσχα, νὰ ἀναβάλληται τὸ ἡμέτερον διὰ μίαν ἑβδομάδα.

Ἡ δευτέρα οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκροτήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ ἔτος 381, ἐπὶ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου κατὰ τῶν Ἀρειανῶν καὶ τῶν Πνευματομάχων, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ **Μακεδόσιος**. Οὗτος ἦτο ἐπίσκοπος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκεν, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα δὲν εἶνε Θεὸς ἀληθινός, ἀλλὰ κτῖσμα τοῦ Υἱοῦ· ἡ δευτέρα ὁμοῦ οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐπεκύρωσε τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας, ἐπάταξε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου καὶ τῶν ἄλλων πνευματομάχων ὁπαδῶν του, ὥρισεν τὴν θεότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ συνέταξε τὰ λοιπὰ πέντε ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, κηρύξασα τὸ ἅγιον Πνεῦμα *κύριον, ζωοποιόν, ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον καὶ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ.*

Ἡ τρίτη οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκροτήθη ἐν Ἐφέσῳ τὸ ἔτος 431 ἐπὶ Θεοδοσίου Β' τοῦ Μικροῦ καὶ τοῦ Νεστορίου, ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος ἐχώριζε τὴν θεϊκὴν καὶ ἀνθρωπίνην φύσιν τοῦ Χριστοῦ, παρεδέχετο διὰ τὸ Ἱ. Χριστὸς ἐγεννήθη ὡς ἀπλοῦς ἄνθρωπος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔπειτα ἠνώθη ἡ θεότης, δι' αὐτὸ καὶ ὠνόμαζε τὴν Παναγίαν **Χριστοτόκον** καὶ οὐχὶ **Θεοτόκον**. Ἡ Γ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος κατεδίκασεν τὴν αἵρετικὴν αὐτὴν διδασκαλίαν τοῦ Νεστορίου καὶ ἔδογματισεν, ὅτι ἡ τελεία ἔνωσις

τῶν δύο φύσεων ἔγινεν ἀπὸ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Κυρίου καὶ ὅτι ἡ Παναγία εἶνε πράγματι Θεοτόκος.

Ἡ τετάρτη οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκροτήθη ἐν Χαλκηδόνι τὸ ἔτος 451 ἐπὶ Πουλχερίας καὶ Μαρριανοῦ κατὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας Διοσκοῦρου καὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχιμανδρίτου Εὐτυχοῦς. Οὗτοι συνέχεον τὰς ἐν Χριστῷ δύο φύσεις, διότι δῆθεν ἡ θεία ἀπερρόφησε τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ παρεδέχοντο ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο μόνον Θεὸς καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἄνθρωπος, δι' αὐτὸ καὶ ὠνομάσθησαν **μονοφυσῖται**. Ἀλλ' ἡ ἁγία αὕτη σύνοδος κατεδίκασε τὴν ἀρεσιν ταύτην καὶ ἔδογματίσεν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος (χωρὶς ἁμαρτίαν), δηλ. **Θεάνθρωπος**.

Ἐπειδὴ οἱ Ἀρμένιοι ἐβρισχόμενοι τότε εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν πρὸς τοὺς Πέρσας, δὲν κατώρθωσαν νὰ στείλωσιν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Σύνοδον ταύτην, δὲν παρεδέχθησαν τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς, ἀλλὰ μένουσιν εἰς τὸν **μονοφυσισμὸν** τοιαῦται μονοφυσιτικαὶ Ἐκκλησίαι εἶνε καὶ ἡ τῶν Ἀβησσυνίων καὶ ἡ τῶν **Κοπτῶν**, αἱ ὁποῖαι ἔχουσι καὶ μερικὰς ἄλλας διαφορὰς ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν.

Ἡ πέμπτη οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκροτήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ ἔτος 553 ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ καὶ κατὰ τοῦ Νεστορίου καὶ Εὐτυχοῦς καὶ τῶν Νεστοριαζόντων μονοφυσιτῶν, οἱ ὅποιοι δὲν ἀνεγνώρισον τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Χαλκηδόνι Δ' Συνόδου. Τότε κατεδικάσθησαν καὶ πάλιν οἱ μονοφυσῖται, καθὼς καὶ τὰ συγγράμματα τοῦ Ὁριγένου, τὰ ὁποῖα ἐπεκαλοῦντο καὶ μερικῶν ἄλλων συγγραφέων συγγράμματα, τὰ ὁποῖα περιεῖχον μονοφυσιτικὰς δοξασίας. Νεστοριανοὶ μονοφυσῖται εἶνε καὶ οἱ χριστιανοὶ τῆς Συρίας.

Ἡ ἕκτη οἰκουμενικὴ Σύνοδος συνεκροτήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ ἔτος 681 ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πρω-

νάτου· ἡ σύνοδος αὕτη λέγεται καὶ *πρώτη ἐν Τρούλλῳ*, διότι συνεκλήθη εἰς μίαν αἶθουσαν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ παλαιῖου, ἡ ὁποία ἐλέγετο *Τρούλλος*. Αἰτία τῆς Συνόδου ταύτης ἦσαν οἱ Μονοθεῖται, οἱ ὁποῖοι ἐδίδασκον, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶχε μὲν δύο φύσεις, ἀλλὰ μίαν θέλησιν· ἡ σύνοδος κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν ταύτην τῶν Μονοθελητῶν καὶ ἔδογματίσεν, ὅτι ὁ Χριστὸς, καθὼς εἶχε δύο φύσεις, τοιοῦτοτρόπως εἶχε καὶ δύο θελήσεις καὶ ἐνεργείας, μίαν θεῖαν καὶ μίαν ἀνθρωπίνην καὶ ὅτι ἡ δευτέρα ὑπετάσσετο εἰς τὴν πρώτην*. Μονοθεῖται εἶνε οἱ τοῦ Λιβάνου τῆς Συρίας *Μαρωνῖται*.

Ἡ *ἑβδόμη οἰκουμενικὴ Σύνοδος* συνεκροτήθη ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας ἐπὶ τῆς βασιλείσης Εἰρήνης τῆς Ἀττικῆς ἢ Ἀθηναίας κατὰ τῶν *Εἰκονομάχων*, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Γ' ὁ Ἰσαυρος καὶ μετὰ ταῦτα ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου ὁ Κοπρώνυμος. Ἐπειδὴ ὁ Λέων ἔβλεπεν, ὅτι ὁ ἀμαθὴς λαὸς ἐτίμα μέχρι λατρείας τὰς ἀγίας εἰκόνας, ἐφοβήθη, ὡς ἔλεγε, μήπως οἱ χριστιανοὶ περιπέσουν εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν, καὶ διέταξε τὴν κατάργησιν τῶν εἰκόνων, τὸ κλείσιμον τῶν μοναστηρίων καὶ τῶν μοναχικῶν σχολείων καὶ βιβλιοθηκῶν. Ὡς ἐκ τούτου οἱ χριστιανοὶ διηρέθησαν εἰς δύο μερίδας, εἰς *εἰκονοφίλους* καὶ εἰς *εἰκονομάχους*, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμουν μετὰ λύσεως ἀλλήλους.

Ὁ σκοπὸς τοῦ Ἰσαύρου ἦτον ἱερός, διότι ἡ μεταρρυθμισὶς τὴν ὁποίαν ἐπεδίωκεν ἦτο θρησκευτικὴ καὶ κοινωνικὴ

*) Ἐπειδὴ αἱ Ε' καὶ ΣΤ' Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι περιορίσθησαν μόνον εἰς δογματικὰ ζητήματα, συνεκροτήθη τὸ ἔτος 692 ἡ Β' ἐν Τρούλλῳ ἢ *Πενθέκτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος*, ἡ ὁποία πρὸς συμπλήρωσιν συνέταξε διαφόρους περὶ ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας καὶ διοικήσεως κανόνας.

ἀλλὰ τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα μετῆλθεν ἦσαν ἀκατάλληλα. Διότι, ἀντὶ νὰ προσβάλλῃ ἀμέσως τὰς εἰκόνας, ἠδύνατο νὰ ἀνοίξῃ πολλὰ καλὰ λαϊκὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκπαιδευόμενος ὁ λαὸς θὰ ἠγνόει τὸ σφάλμα του καὶ θὰ διώρθωνεν αὐτό.

Ἡ εἰκονομαχία συνετάραξε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Πολιτείαν ὑπὲρ τὰ 100 ἔτη· τέλος τὸ ἔτος 787 ἡ αὐτοκράτειρα Εἰρήνη συνεκρότησε τὴν ἑβδόμην καὶ τελευταίαν οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἡ ὁποία διέταξε τὴν τιμητικὴν προσκύνησιν (ἀσπασμὸν) τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ τῶν ἱερῶν λειψάνων. Ἡ τιμὴ δὲ αὕτη δὲν ἀποδίδεται εἰς τὸ ξύλον καὶ τὴν βαφήν τῆς εἰκόνας, ἀλλὰ μεταβαίνει εἰς τὸ εἰκονιζόμενον πρόσωπον, τοῦ ὁποίου τὸν ἅγιον βίον καὶ τὰ καλὰ ἔργα πρέπει νὰ μιμώμεθα πάντοτε.

Ἐπειδὴ ὅμως καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν ταύτην οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐξηκολούθηον νὰ ὑπάρχουν ἀκόμη εἰκονομάχοι, ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα συνεκάλεσε τὸ ἔτος 842 ἐν Κωνσταντινουπόλει **Τοπικὴν Σύνοδον**, ἡ ὁποία ἀνεστήλωσεν ἅπασι διὰ παντὸς τὰς εἰκόνας. Εἰς ἀνάμνησιν τούτου ἑορτίσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἑορτὴ τῆς **Ὁρθοδοξίας**, ἡ ὁποία εἶνε ἡ πρώτη Κυριακὴ τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς.

16. Ἐπισημότεροι Ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες, Διδάσκαλοι καὶ Συγγραφεῖς τῆς Β' περιόδου.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ ἐκκλησι. φιλολογία ἔφθασεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν, ἡ δὲ θεολογικὴ ἐπιστήμη εἰς ὑψίστον βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς. Τότε ἀνεφάνησαν πολλοὶ εὐσεβεῖς καὶ ἐνάρετοι ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν νὰ ἐκπαιδεύωνται εἰς τὰς περιφήμους Θεολογικὰς Σχολὰς τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, καθὼς καὶ εἰς τὰς ρητορικὰς καὶ φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν· οὕτω δὲ κατέχοντες

πάσαν ἱερὰν καὶ κλασικὴν σοφίαν, ἀνελάμβανον εἴτε διὰ λόγου εἴτε διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν νὰ ἀποδείξουν ἔλην τὴν θεότητα τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ νὰ πολεμήσουν τοὺς ἔθνικοὺς καὶ αἰρετικοὺς ἐχθροὺς.

Οὐδεμία ἄλλη ἐποχὴ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας ἔχει τόσους πολλοὺς καὶ σπουδαίους Ἐκκλησιαστικοὺς Πατέρας, Διδασκάλους καὶ Συγγραφεῖς, ὅσον ἡ Β' αὐτῆς περίοδος διὰ τοῦτο καὶ πολὺ δικάϊως ὠνομάσθη ἡ ἐποχὴ αὕτη ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπισημῶς ἐκ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων τῆς περιόδου ταύτης εἶνε Ἕλληνας μὲν : Ἀθανάσιος ὁ Μέγας, Βασίλειος ὁ Μέγας, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος· Λατῖνοι δέ : ὁ Ἀμβρόσιος, ὁ Ἀγούστῖνος, ὁ Γρηγόριος κ. ἄ.

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ.—Ὁ Ἀθανάσιος ἦτο Ἀλεξανδρεὺς· ἐμορφώθη δὲ θεολογικῶς εἰς τὴν περίφημον Σχολὴν τῆς πατρίδος του. Οὗτος διεκρίθη διὰ τοὺς καιᾶ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν Ἀρειανῶν ἀγῶνάς του· ἦτο δὲ νεαρὸς ἀκέρμη διάκονος τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, ὅτε ἔλαβε μέρος εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον καὶ ἐπάταξε μὲ τὴν θεολογικὴν του πολυμάθειαν καὶ τὴν ρητορικὴν του δεινότητα τὸν Ἀρειον.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου ἔγινε διάδοχος αὐτοῦ ὁ Ἀθανάσιος, πατριάρχης ὑπὲρ τὰ 45 ἔτη· κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο δεκάκις ἐξωρίσθη καθ' ὑποκίνησιν τῶν Ἀρειανῶν ἐχθρῶν του καὶ ἐπὶ 20 ἔτη ἔμεινεν εἰς τὴν ἐξορίαν.

Ὁ Ἀθανάσιος συνέγραψε πολλὰ συγγράμματα καὶ ἀνεδείχθη σθεναρὸς ὑπέρμαχος τῆς Ὀρθοδοξίας· πολὺ δικάϊως λοιπὸν ὠνομάσθη μέγας καὶ στῦλος τῆς ἐκκλησίας. Τὸν

βίον τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς περιέγραψε Γρηγόριος ὁ θεολόγος ἡ μνήμη αὐτοῦ τελεῖται τὴν 18 Ἰανουαρίου.

Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ—Ὁ Βασίλειος ἐγεννήθη εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας τὸ ἔτος 330 ἡ εὐσεβῆς καὶ ἐνάρετος μήτηρ του Ἑμμελία ἀνέθρεψεν αὐτὸν καλῶς καὶ μὲ σπανίαν χριστιανικὴν εὐσέβειαν. Ὁ Βασίλειος ἐξε-
παιδεύθη κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὴν πατρίδα του, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς τὴν Κωνσταντι-
νούπολιν, ὅπου εὐήκουσε τὸν περίφημον σοφιστὴν Διβάνιον καὶ εἰς τὰς φιλοσοφικὰς καὶ ρητορικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου συνεδέθη μὲ ἀδελφικὴν καὶ ἰσόβιον φιλίαν μὲ τὸν Ναζιανζηνὸν Γρηγόριον.

Ὁ Μέγας Βασίλειος

Μετὰ τὸ τέλος τῶν σπουδῶν του ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του ἀπεσύρθη εἰς τὸν Πόντον, ὅπου ἐμόναζε μελετῶν καὶ συγγράφων· τὸ ἔτος 364 ἐχειροτονήθη ἱερεὺς καὶ μετὰ τέσσαρα ἔτη ἐπίσκοπος Καισαρείας, διακριθεὶς διὰ τὸν μέγαν ζήλόν του ὑπὲρ τῆς Ὀρθοδοξίας, πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ὁποίας ἀντέστη καὶ κατὰ τοῦ ἀρειανίζοντος αυτοκράτορος Οὐάλεντος καὶ τοῦ ἐπάρχου του Μοδέστου.

Παρθειγματικὴ εἶνε ἡ πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς πάσχοντας ἀγάπη του· χάριν αὐτῶν ἔδρευε μέγα πτωχοκομειον, τὴν Βασιλειάδα, τὸ ὁποῖον συνετήρει μὲ τὰ εἰσοδήματά του, ἐνῷ αὐτὸς ἔζη μὲ αὐστηρὰν λιτότητα καὶ ὑπερβολικὴν ἀσκησιν, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἀπέθανεν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δράσεώς του εἰς ἡλικίαν 49 ἐτῶν.

Ὁ Βασίλειος ἀφῆκε πολλὰ συγγράμματα, ἔγραψε δὲ καὶ θεϊὰν λειτουργίαν· ὁ βίος αὐτοῦ ὑπῆρξε πλήρης πίστεως, ἀγώνων καὶ αὐτκαρνήσεως· διὰ τοῦτο καὶ πολὺ δικαίως ὠνομάσθη μέγας καὶ φωστὴρ τῆς οἰκουμένης. Ἡ μνήμη αὐτοῦ τελεῖται τὴν 6 Ἰανουαρίου.

Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ—Γρηγόριος, ὁ Ναζιανζηνὸς ἐγεννήθη εἰς τὴν Ναζιανζὸν τῆς Καππαδοκίας καὶ ἔλαβε σπανίαν χριστιανικὴν ἀνατροφὴν ἀπὸ τὴν ἐνάρετον μητέρα του Νόνναν (ἀγνὴν). Ὁ Γρηγόριος ἐξεπαιδεύθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Καισάρειαν, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ τὸν σπουδαττὴν του καὶ στενῶτατον φίλον του Βασίλειον.

Τὸ ἔτος 375 προσεκλήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν πολεμουμένης Ὁρθοδοξίας· τότε ἐξεφώνησε τοὺς περιφήμους αὐτοῦ λόγους περὶ τῆς Θεότητος Λόγου καὶ τοῦ Θεοῦ, διὰ τοὺς ὁποίους μετὰ ταῦτα ἐπωνομάσθη **Θεολόγος**. Ὅταν δὲ αὐτοκράτωρ ἔγινεν ὁ Μέγας Θεοδόσιος, δι' αὐτοῦ ἔγινεν ὁ Γρηγόριος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ μετὰ ταῦτα πρόεδρος τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. ἀλλ' ἕνεκα τῶν ραδιουργιῶν τῶν ἐχθρῶν του παρητήθη τὸ ἐπόμενον ἔτος καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ναζιανζὸν, ὅπου ἀπέθανεν μετὰ 3 ἔτη εἰς ἡλικίαν 63 ἐτῶν.

Ὁ Γρηγόριος εἶνε ἐπιφανέστατος συγγραφεὺς, ἔγραψε πολλὰ θεολογικὰ συγγράμματα καὶ θρησκευτικὰ ποιήματα μὲ μεγάλην θεολογικὴν σοφίαν καὶ πολλὴν ποιητικὴν χροιάν. Ἡ μνήμη αὐτοῦ τελεῖται τὴν 25 Ἰανουαρίου.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ—Ὁ Ἰωάννης ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἔμεινε πολὺ μικρὸς ὄρφανὸς πατρός· ἡ εὐσεβὴς ἄνωγος μήτηρ του Ἀνθοῦσα ἀνέθρεψεν αὐτὸν χριστιανικῶς μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν. Ὁ Ἰωάννης

ἐσπούδασεν εἰς τὰς τότε περιφήμους θεολογικὰς καὶ φιλο-
λογικὰς σχολὰς τῆς Ἀντιοχείας· τὴν ρητορικὴν ἐδιδάχθη
ἀπὸ τὸν διάσημον σοφιστὴν **Διβάνιον**, ὁ ὁποῖος, τόσον
ἐθαύμαζεν αὐτὸν διὰ τὸ ρητορικὸν του τάλαντον, ὥστε τὸν
προώριζε διὰ διάδοχόν του, ἐὰν δὲν ἐκέρδιζον αὐτὸν οἱ
Χριστιανοί.

Μετὰ τὸ τέλος τῶν σπουδῶν του ἠσκήτευσεν ἐπὶ ἓν διά-
στημα καὶ μετὰ ταῦτα ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ ἱερεὺς
εἰς τὴν Ἀντιόχειαν· τότε ἀνέλαβε τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ
λόγου, εἰς τὸ ὁποῖον τόσον ἠὺδοκίμησεν, ὥστε ἐπωνομάσθη
διὰ τὴν εὐφράδειάν του **Χρυσόστομος**. Ἡ μεγάλη φήμη
τοῦ Ἰωάννου διεδόθη εἰς ὅλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον·
ὡς ἐκ τούτου προσεκλήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν,
ὅπου ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος καὶ μετὰ ταῦτα Πατριάρχης.

Ὡς πατριάρχης ὁ Χρυσόστομος διεκρίθη πολὺ καὶ διὰ
τὸν ζῆλόν του πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ διὰ
τὴν ἀγάπην καὶ προστασίαν του πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ
πάσχοντας καὶ ἀδυνάτους, καθὼς καὶ διὰ τὸ μέγα θάρρος,
μὲ τὸ ὁποῖον ἤλεγχε τὴν ἀμαρτίαν. Ὡς ἐκ τούτου ἀπέ-
κτησε πολλοὺς ἐχθρούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ
ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος καὶ ἡ αὐτοκράτειρα
Εὐδοξία, τὴν ὁποίαν ἤλεγχε διὰ τὴν διαφθορὰν καὶ ἀκο-
λασίαν τοῦ παλατίου τῆς.

Ἡ βασίλισσα λοιπὸν διὰ τοῦ Θεοφίλου κατώρθωσε νὰ
ἐξορισθῇ ὁ Ἰωάννης· ἐπειδὴ ὅμως συγχρόνως συνέθη σει-
σμὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ λαὸς ἐθεώρησε τοῦτο ὡς
θεομηνίαν καὶ ἐπαναστατήσας ἠνάγκασε τὴν βασιλικὴν
αὐλὴν ν' ἀνακαλέσῃ τὸν Χρυσόστομον.

Ἐθῆς ὅμως μετ' ὀλίγον κατεκερχύνωτε καὶ πάλιν τὴν
Εὐδοξίαν, διὰ τὸν θόρυβον, ὁ ὁποῖος ἐγένετο κατὰ τὴν ὥραν
τῆς λειτουργίας, κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἁγάλματός τῆς·
τότε ἐξεμάνη ἡ βασίλισσα καὶ κατώρθωσε νὰ ἐξορίσῃ ἐκ

δευτέρου τὸν Ἰωάννην εἰς τὸ Ἀρμενικὸν χωρίον *Κουκουσόν*, ἀπὸ ἐκεῖ δὲ εἰς τὴν ἔρημον πόλιν *Πιτυοῦντα*. Κεθ' ἑδὼν ὅμως ἀσθενήσας ἀπὸ τὰς κακουχίας καὶ ταλαιπωρίας ἀπέθανεν εἰς τὰ *Κόμανα*, τὸ ἔτος 431, εἰς ἡλικίαν 60 ἐτῶν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας *Θεοδοσίου τοῦ Β'*, υἱοῦ τοῦ Ἀρκαδίου καὶ τῆς *Εὐδοξίας*, μετεκομίσθησαν πανηγυρικῶς τὰ λείψανα τοῦ *Χρυσόστομου* εἰς *Κωνσταντινούπολιν*. τότε ὁ αὐτοκράτωρ πεσὼν πρηνῆς, παρεκάλει νὰ συγχωρηθοῦν οἱ γονεῖς του διὰ τὴν ἄδικον πρὸς τὸν ἀείμνηστον *Πατριάρχην* στάσιν των.

Ὁ *Χρυσόστομος* παραβάλλεται πρὸς τοὺς μεγαλυτέρους ρήτορας τοῦ κόσμου καὶ θεωρεῖται ὁ *Δημοσθένης* τῆς Ἐκκλησίας· εἶνε ὁ πολυγραφώτατος μετὰ τὸν Ὀριγένην Ἕλληνα πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας, διότι συνέγραψε πολλοὺς λόγους καὶ πλείστας ἐξηγητικὰς ὁμιλίαις, ἐπιστολάς καὶ διατριβάς. Πολὺ δικαίως λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ τὸν *Χρυσόστομον* ὡς ἓνα ἀπὸ τοὺς μεγίστους πατέρας καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μνήμη αὐτοῦ τελεῖται τὴν 13 Νοεμβρίου, ἢ δὲ ἀνακομιδῇ τῶν λειψάνων του τὴν 27 Ἰανουαρίου.

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΜΕΓΑΛΟΙ ΙΕΡΑΡΧΑΙ. — Βασίλειος ὁ Μέγας, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, θεωροῦνται ὡς οἱ τρεῖς μέγιστοι Ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες καὶ Διδάσκαλοι, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ὁποίων ἐτέθη ἡ ὀρθόδοξος Ἑλληνικὴ παιδεία· ὡς ἐκ τούτου ἐρτάζονται ἀπὸ κοινοῦ ὡς **τρεῖς Μεγάλοι Ἱεράρχαι** τὴν 30 Ἰανουαρίου, ὁπότε καὶ πανηγυρίζουν τὰ ὀρθόδοξα Ἑλληνικὰ σχολεῖα.

17. Ἡθὴ καὶ λατρεία τῶν χριστιανῶν.

Μοναχικὸς βίος.

Τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν κατὰ τὴν Β' περίοδον δὲν εἶνε τόσον ἀγνὰ καὶ καθαρὰ, ἔπω: κατὰ τὴν Α' περίοδον.

Ἀφ' οὗτου ὁ χριστιανισμὸς ἔγινεν ἐπίσημος θρησκεία τοῦ κράτους καὶ ἀνεφάνησαν αἱ αἵρέσεις καὶ τὰ σχίσματα, τὰ ἥθη τῶν χριστιανῶν ἤρχισαν νὰ διαφθείρωνται. Βεβαίως ἀπὸ τοὺς ἔθνικοὺς διέφερον κατὰ τὰ ἥθη πολὺ οἱ χριστιανοί, διότι ἡ ἀρχαία ἀπανθρωπία ἐμετριάσθη, ἡ ἀκολασία περιωρίσθη καὶ αἱ θηριομαχίαι καὶ μονομαχίαι ἐξέλιπον ἀπὸ αὐτοῦς, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἐγίνοντο χριστιανοὶ ἐκ συμφέροντος ἄλλοι μετέβαινον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πρὸς τέρψιν, διὰ νὰ χειροκροτῶσι τοὺς ρήτορας, ἄλλοι πάλιν φανατικοὶ χριστιανοὶ κατεδίωκον τοὺς ἔθνικοὺς καὶ ἄλλοι ἔξων βίον μαλθακὸν καὶ διεφθαρμένον. Ὡς ἐκ τούτου ἡ Ἐκκλησία ὥρισεν εἰδικοὺς πνευματικοὺς, πρὸς ἐξομολόγησιν καὶ ἐκκλησιαστικοὺς ρήτορας πρὸς διδασκαλίαν καὶ κατέστησεν αὐστηροτέρας τὰς παινάς πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας.

Ἡ δὲ *θεία λατρεία* ἀνεπτύχθη, ἔγινε πομπώδης καὶ ἔλαβε μεγάλην λαμπρότητα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην· ἐκτίσθησαν μεγαλοπρεπεῖς ναοί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐξέχει ὁ τῆς Ἀγίας Σοφίας, — εἰς ἐπίμηκες ἢ καὶ σταυροειδὲς σχῆμα καὶ ἐχωρίσθησαν εἰς ἱερόν, *ἡγουρας ναῶν* καὶ *νιρθηκα*, ἐκοσμήθησαν αἱ ἐκκλησίαι μὲ ὠραίας εἰκόνας, καθωρίσθη ἡ λειτουργία μὲ ὄρθρον, καθὼς καὶ ἡ προηγιασμένη, καὶ ἐν γένει αἱ τελεταὶ ἔγιναν μεγαλοπρεπέσταται.

Συγχρόνως ἀνεπτύχθη ἡ *ὕμνολογία*, διότι ἀνεφάνησαν

σπουδαῖοι Ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνογράφοι καὶ ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὴν Ὀκτώηχον ἢ Παρακλητικὴν, ὁ Κοσμάς, ὁ Ἱερὸς Φώτιος, ὁ Ἰωσήφ καὶ ἄλλοι ἤχημασεν ἡ ρητορικὴ, τὰ μουσῆρια καθωρσθήσαν ἀκριβέστερον καὶ ἔγιναν λαμπρότερα· ἀνεπτύχθη ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ ὁποία ἐμόρφωσε τὸν Βυζαντινὸν λεγόμενον ρυθμὸν καὶ ἡ μουσικὴ· ἤρχισεν εἰς τινα μέρη τῆς Ἀνατολῆς νὰ ὀρίζωνται—ἐκτὸς τῆς Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς καὶ ἄλλαι ἡμέραι νηστείας· καὶ συνεπληρώθησαν αἱ δεσποτικαὶ καὶ θεομητορικαὶ ἑορταὶ διὰ τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἑορτῶν τῆς Παναγίας, τοῦ Σταυροῦ, τοῦ Προδρόμου, τοῦ Πέτρου καὶ Παύλου, τοῦ Στεφάνου καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων καὶ ἁγίων.

Μοναχικὸς βίος. Ἀπὸ τὴν πρώτην περίοδον τῆς Ἐκκλησίας πολλοὶ χριστιανοὶ ἀπὸ ὑπερβολικὴν ἀφοσίωσιν εἰς τὰ θεῖα ἀπεσύροντο εἰς τὰς ἐρήμους καὶ ἐγίνοντο ἀσκηταὶ ἢ μοναχοί. Πρῶτος τοιοῦτος εἶνε ὁ Αἰγύπτιος Παῦλος καὶ μετὰ ταῦτα ὁ Μέγας Ἀντώνιος, τοῦ ὁποῖου οἱ μαθηταὶ ἐξῆπλωσαν τὸν μοναχικὸν βίον εἰς ὅλας τὰς ἐρήμους τῆς Αἰγύπτου.

Μὲ τὸν καιρὸν οἱ μεμονωμένοι μοναχοὶ ἠνώθησαν εἰς ἓν κοινὸν οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο **Μονὴ** ἢ **Μοναστήριον**· πρῶτος ἰδρυτὴς τοῦ μοναχικοῦ βίου εἶνε ὁ μαθητὴς τοῦ Μ. Ἀντωνίου Παχώμιος. Τὰ πρῶτα μοναστήρια ἀνεφάνησαν εἰς τὴν Αἴγυπτον· ἐκεῖθεν δὲ διεδόθη τὸ μοναστηριακὸν σύστημα εἰς τὴν Δύσιν καὶ τὴν Ἀνατολήν, αἱ χῶραι τῶν ὁποῶν ἐπληρώθησαν ἀπὸ μοναστήρια ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν.

Εἰς πολλὰ μέρη τὰ μοναστήρια ἐχρησίμευον καὶ ὡς σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐξεπαιδεύοντο πολλοί· οἱ μοναχοὶ καθὼς καὶ αἱ μοναχαὶ διέσωσαν πολλὰ κειμήλια τῆς Ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας, διέδωκαν τὰ γράμματα καὶ

ἐξήπλωσαν τὸν Χριστιανισμὸν εἰς διαφόρους βαρβάρους λαούς.

18. Πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ μόρφωσις τῆς Ἱεραρχίας.

Ἀφότου ἡ πολιτεία ἀνεγνώρισε τὸν χριστιανισμὸν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους, ἀνέλαβε καὶ τὴν προστασίαν καὶ ὑπεράσπισιν τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν **Πολιτεία** καὶ **Ἐκκλησία** ἦσαν χωριστὰ καὶ ἀνεξάρτητα σωματεία· μετὰ τὸν καιρὸν ὅμως ἤρχισαν μερικοὶ αὐτοκράτορες νὰ ἐπεμβαίνουν ὑπὲρ τὸ δέον καὶ παρανόμως εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δυσχερῆσαι τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τῆς Πολιτείας.

Ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐκυβερνατο συμφώνως πρὸς τοὺς ἀρχαίους Ἀποστολικοὺς κανόνας, πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῶν τοπικῶν καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ τοὺς κανόνας, τοὺς ὁποίους συνέταξαν αὐταί, καθὼς καὶ πρὸς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας, τοὺς ὁποίους ἐξέδιδεν ἡ Πολιτεία· ἡ συλλογὴ ὅλων τῶν κανόνων καὶ νόμων τούτων ἐλέγετο **Νομοκάνων**.

Ὡς πρὸς τὴν **μόρφωσιν** δὲ τῆς **Ἱεραρχίας** γνωρίζομεν ὅτι ἀκόμη ἀπὸ τὴν πρώτην περίοδον, οἱ ἐπίσκοποι διεκρίθησαν εἰς **Χωροεπισκόπους** (ὅσοι εἶχαν τὴν ἔδραν τῶν εἰς τὰ χωρία) καὶ εἰς **Μητροπολίτας** (ὅσοι εἶχαν τὴν ἔδραν τῶν εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν ἐπαρχιῶν)· ἀπὸ τοὺς δευτέρους δὲ διεκρίθησαν οἱ Μητροπολίται τῶν κυριωτέρων πόλεων Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας.

Ἐπὶ Μ. Κωνσταντίνου, ἐπειδὴ αἱ ἀνωτέρω τρεῖς πόλεις καθὼς καὶ ἡ Καισάρεια, ἡ Ἐφεσος, ἡ Ἡράκλεια, καὶ ἡ Θεσσαλονίκη ἔγιναν πρωτεύουσαι διοικήσεων καὶ οἱ

Μητροπολίται αὐτῶν ὠνομάσθησαν ἀρχιεπίσκοποι ἢ ἑξαρχοί, ὅταν δὲ πρωτεύουσα ἔγινεν ἡ Κωνσταντινούπολις, ἔγινε καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἴσος πρὸς τὸν τῆς Ρώμης, ὁ ὁποῖος ἔφερε προηγουμένως μόνος τὰ πρεσβεία τῆς τιμῆς.

Οἱ πέντε ἑξαρχοὶ Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων ὠνομάσθησαν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος *Πατριάρχαι*, ὁ δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως *Οἰκουμενικὸς* τοιοῦτος μόνον ὁ ἑξαρχὸς Ρώμης ἐφύλαξε τὸν παλαιὸν τίτλον τοῦ *Πάπα*, τὸν ὁποῖον ἔφερον προηγουμένως καὶ οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι, φέρει δὲ αὐτὸν μέχρι σήμερον καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας.

Κατὰ τὴν Ι' οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐκηρύχθη αὐτοκέφαλος καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς *Κύπρου*, ὁ δὲ ἐπίσκοπος αὐτῆς ἀνεγνωρίσθη ἀνεξάρτητος.

Δ'.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ (860—1453)

ΔΥΤΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

19. Τὸ πρωτεῖον καὶ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία
ἐν τῇ Ρωμαϊκῇ Ἱεραρχίᾳ.

Ἐπειδὴ ἡ Ρώμη ἦτο πρωτεύουσα τοῦ ἀπεράντου Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ κοσμοκράτειρα, ἐδόθησαν ἐξ ἀρχῆς εἰς τὸν ἐπίσκοπον αὐτῆς τὰ πρεσβεία τῆς τιμῆς, χωρὶς καμμίαν ἄλλην ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας· ἀργότερον ὁμοίως ἴσα τὰ πρωτεῖα ἐδόθησαν καὶ εἰς τὸν ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, διότι αὕτη ἔγινε νέα πρωτεύουσα, *Νέα Ρώμη*.

Ἄλλ' οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ρώμης, οἱ *Πάπαι*,—ὅπως ὠνομάσθησαν—ἀπὸ φιλαρχίαν καὶ ἀλαζονείαν ἠθέλησαν νὰ ἰδρῦσουν ἀνωτέραν ἐκκλησίαν τὴν ὀνομασθεῖσαν *Δυτικὴν*

ἢ Παπικὴν, νὰ ὑποτάξουν ὅλας τὰς ἄλλας, νὰ λάβουν τὴν ἀνωτάτην ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν καὶ νὰ γίνουν οἱ ἀπόλυτοι μονάρχαι τῆς Ἐκκλησίας· διὰ νὰ ἐπιτύχουν δὲ τοὺς φιλοδοξοὺς αὐτοὺς σκοποὺς των, ἐδίδασκον, ὅτι αὐτοὶ ἦσαν δῆθεν διάδοχοι τοῦ Πέτρου, τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων καὶ ἐπομένως ἀντιπρόσωποι τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. *

Τοιοιουτρόπως ἐδημιουργήθη τὸ *πρωτεῖον* τῆς Ρωμαϊκῆς Ἱεραρχίας, τὸ ὅποιον ἐβλάψε περισσότερον τὴν Παπικὴν ἢ Δυτικὴν Ἐκκλησίαν.

Καὶ εἰς μὲν τὴν Δύσειν ἡ Παπικὴ αὐτὴ μοναρχία κατώρθησε νὰ ἐπιβληθῆ καὶ διότι εἰς τοῦτο συνετέλεσαν διάφοροι ἐθνοϊκαὶ περιστάσεις καὶ διότι κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τοῦ Μεσαίωνος οἱ Πάπαι ἦσαν παντοδύναμοι τοιοιουτρόπως κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα σχεδὸν ὅλη ἡ Δύσις ὑπήκουσεν εἰς τὰ νεύματα τῶν Παπῶν. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν δὲμως,— ἡ ὁποία ἦτο πολὺ ἀνωτέρα κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἀπὸ τὴν Δύσειν, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀπεκρούσθησαν αἱ μοναρχικαὶ αὐταὶ ἐξιώσεις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας τῶν Παπῶν.

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν πνευματικὴν μοναρχίαν ἐπετίωξαν οἱ Πάπαι καὶ *πολιτικὴν ἢ κοσμικὴν ἐξουσίαν*, ἡ

*) Οἱ Ἀπόστολοι δὲν ἦσαν ἐπίσκοποι μιᾶς ὀρισμένης πόλεως ἄλλ' ἕλης τῆς Ἐκκλησίας· ἔλοι οἱ Ἀπόστολοι ἴσοι ἀναμεταξὺ των. Ὁ Πέτρος οὐδέποτε ὑπῆρξε πρῶτος τῶν Ἀποστόλων. Ὁ Πέτρος δὲν ὑπῆρξε πρῶτος ἐπίσκοπος τῆς Ρώμης. Ὁ Πέτρος ἐπετιμήθη ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ὡς *Σατανᾶς*, ἠρνήθη αὐτὸν καὶ ἠλέγχθη κατόπιν ὑπὸ τοῦ Παύλου. Οἱ πρὸς τὸν Πέτρον λόγοι τοῦ Ἰησοῦ, «*Σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μοι τὴν Ἐκκλησίαν . . .*» ἀπηυθύνοντο εἰς ὅλους τοὺς Ἀποστόλους, ἐκ μέρους τῶν ὁποίων ἀπήντησεν ὁ Πέτρος—καὶ σημαίνουσαν τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως τὴν ὁποίαν ἐξ ὀνόματος ὄλων τῶν Μαθητῶν προλαβὼν ὁμολόγησεν ὁ Πέτρος. Ὁ Σωτὴρ ἔδωκεν εἰς ὅλους τοὺς Ἀποστόλους ἐξουσίαν τοῦ *δεσμεῖν καὶ λύειν ἁμαρτίας*.

ὅποια ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ τὴν Η΄ αἰῶνα. Τότε ἔμην βασιλεὺς τῶν Φράγκων Πιπῖνος ἔδωκεν εἰς τὸν Πάπαν χώρας τινὰς τῆς κεντρικῆς Ἰταλίας, ὁ δὲ **Μέγας Κάρολος** παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν Σικελίαν καὶ ἄλλας τινὰς χώρας· μεγάλα κτήματα ἐλάμβανον καὶ οἱ Ἐπίσκοποι, οἱ ὅποιοι ἐξουσίαζον ὡς **Τιμάρια** τὰς ἐπαρχίας των.

Τοιουτοτρόπως ἰδρύθη τὸ **Παπικὸν Κράτος** με πρωτεύουσαν τὴν Ρώμην, τὸ ὅποσον ὑπερήσπιζον οἱ Πάπαι διὰ τακτικοῦ στρατοῦ καὶ διὰ τῶν μοναχῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν τυφλὰ ὄργανα τῆς Παπικῆς ἐξουσίας.

20. Τὸ σχίσμα τῆς Δυτικῆς ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν*

Τὰ αἷτια.—Ἐπειδὴ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία εἶχεν ἀνέκαθεν φιλαρχικὰς διαθέσεις καὶ ἠγνόει νὰ ὑποτάξῃ ἑλὰς τὰς Ἐκκλησίας τοῦ κόσμου καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ τὸν Ε΄ αἰῶνα ἤρchiσε νὰ ἐννοῆ καὶ νὰ εἰσάγῃ διαφόρους δογματικὰς **καινοτομίας** (νεωτερισμοὺς) εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐναντίον τῶν ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, εἰς τὰς ὁποίας εἶχε λάβει μέρος καὶ αὐτὴ, ἤρchiσε νὰ προπαρασκευάζεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ χωρισμὸς αὐτῆς ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἔμενε πιστὴ εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ παραδόσεις τῆς.

Διὰ νὰ ἐπέλθῃ ὀριστικῶς ὁ χωρισμὸς οὗτος ὡς ἀφορμὴ ἐθεωρήθη ὑπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἡ ἀνύψωσις τοῦ **Φωτίου** εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινου-

*) Τὸ σχίσμα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας προήλθεν ἀπὸ αἵρεσιν, ἡ ἑποία ἐπέφερε τὸν χωρισμὸν.

πόλεως, ἐνῶ αἰτία καὶ πάλιν ἦτο αὐτὴ ἡ ἀλαζονεῖα καὶ ἡ φιλαρχία τῶν Παπῶν καὶ αἱ καινοτομίαι τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἱστορία.— Τὸ ἔτος 864 Πατριάρχης μὲν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ὁ Ἰγνατίος, αὐτοκράτωρ δὲ **Μιχαὴλ ὁ Γ'**, ὁ ὁποῖος, ἐπειδὴ ἦτο ἀκόμη μικρὸς, εἶχεν ὡς ἐπίτροπόν του κατ' ἀρχὰς μὲν τὴν μητέρα του **Θεοδώραν**, μετὰ ταῦτα δὲ τὸν θεῖον του **Βάρδα**, ἄνδρα ἀκόλαστον καὶ διεφθαρμένον.

Ὁ Βάρδας δυσαρεστηθεὶς ἐναντίον τοῦ Πατριάρχου Ἰγνατίου, κατορθώνει νὰ καταβιβασθῇ οὗτος ἐκ τοῦ θρόνου, ἀντ' αὐτοῦ δὲ νὰ ἐκλεγῇ ὡς πατριάρχης ἄκων ὁ ἐκ τῶν ἀνωτέρων πολιτικῶν ὑπαλλήλων **Φώτιος**. οὗτος ἐντὶς λίγων ἡμερῶν διήλθεν ὅλους τοὺς ἱερατικοὺς βαθμοὺς καὶ ἀπὸ λαϊκὸς ἔγινεν ἀμέσως Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης πράγμα τὸ ὁποῖον οὐδεὶς κανὼν ἀπηγόρευσέ ποτε εἰς τὴν Ανατολήν.

Ἄλλ' ἡ μερὶς τοῦ πρώην Πατριάρχου Ἰγνατίου, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἦτο σύμφωνος εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου, μετὰ ταῦτα ἤρχισε νὰ μὴ ἀναγνωρίσῃ αὐτόν. Τότε ἐπειδὴ καὶ αἱ εἰκονομαχικαὶ ταραχαὶ δὲν ἐξέλιπον ἀκόμη ἐντελῶς, ὁ Φώτιος καὶ ὁ Μιχαὴλ συνεκάλεσαν μεγάλην σύνοδον, ἣν νὰ καθησυχάσωσιν ὅλοι αὐταὶ αἱ ἀντιδράσεις. Εἰς τὴν σύνοδον ταύτην προσήλθον οἱ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν Πατριαρχικῶν θρόνων καὶ αὐτοῦ τοῦ Πάπα, ὅλοι δὲ ἐπεβίβρωσαν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου.

Ἄλλ' ὁ τότε Πάπας **Νικόλαος ὁ Α'**, ἀνὴρ ἀλαζονικώτατος, ἐπειδὴ ἐνόμισε τοῦτο ὡς κατάλληλον εὐκαιρίαν διὰ νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Φώτιον, διότι ἔγινε πατριάρχης ἀπὸ λαϊκὸς καὶ χωρὶς τὴν γνώμην αὐτοῦ, ὡς ἂν νὰ ὑπῆρχε νόμος καὶ ἀνάγκη νὰ ληφθῇ ἡ ἄδειά

του—καὶ ἀφώρισε τὸν Φώτιον! Ἴδου πῶς ἀπὸ τὴν Ρώμην ἔγινε τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὸ σχίσμα.

Μετὰ ταῦτα ὁ φιλόδοξος Πάπας ἔστειλεν εἰς τοὺς τότε ὀρθοδόξους Βουλγάρους,—εἰς τοὺς ὁποίους ἐδίδαξαν τὸν χριστιανισμόν οἱ Ἑλληγες μοναχοὶ Μεθόδιος καὶ Κύριλλος—λατίνους ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι προσεπάθουν νὰ ἐνώσουν τοὺς Βουλγάρους μὲ τὴν Ρώμην καὶ ἐδίδασκον εἰς αὐτοὺς τὴν καινοτομίαν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὡς τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Γίου, τὸ καθαρτήριο πῦρ καὶ ἄλλα. Ἄλλο πάλιν βῆμα ἀπὸ τὴν Ρώμην πρὸς τὸ σχίσμα!

Τότε ὁ Φώτιος συνεκάλεσε τῇ 867 δευτέραν μεγάλην Σύνοδον, ἣ ὁποία ἀνταφώρισε τὸν Πάπαν, κατεδίκασε τὴν καινοτομίαν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκήρυξε τὸ σχίσμα μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

ΤΑ ΕΠΑΚΟΛΟΥΘΑ.—Μετὰ τὸν θάνατον Μιχαὴλ τοῦ Γ' οἱ διάδοχοι αὐτοῦ δις κατεβίβασαν τὸν Φώτιον ἀπὸ τῆς θρόνον καὶ ἐπεχείρησαν νὰ συνδιαλλάξουν τὰς δύο Ἐκκλησίας· τὸ τοιοῦτον ὁμως ὑπῆρξεν ἀδύνατον, διότι ἡ ἀλαζονικὴ φιλαρχία τῶν Παπῶν, ἐματαίωνε πάντοτε τὰ πράγματα. Τέλος ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου, ὁ ὁποῖος ἐπεχείρησε νὰ συνάψῃ ἐκκλησιαστικὰς σχέσεις μὲ τὴν Ρώμην, ὁ τότε Πατριάρχης Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάριος συνεκάλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 879 νέαν μεγάλην Σύνοδον,—ἣ ὁποία θεωρεῖται ὡς ἡ Οἰκουμενικὴ,—εἰς τὴν ὁποίαν προσήλθον καὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ Πάπα· οὗτοι ὁμως ἀντὶ νὰ συζητήσωσι ψυχραίμως τὰ διάφορα ζητήματα εἶχον ἀφήσει πρὸ ὀλίγου ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπεζῆς τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας λίβελλον ὕβριστικὸν κατὰ τὸν Πατριάρχου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐφυγαδίσθη ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τότε ἡ Σύνοδος κατέκρινε τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, ἀφώρισε τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Πάπα καὶ ἐπεκύρωσε τὸ σχίσμα τοῦ Φωτίου· τοιοῦτοτρόπως συνεπλήρωσε ἐπὶ Κηρουλαρίου τὸ σχίσμα τὸ ὁποῖον ὑφίσταται μέχρι σήμερον.

Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὁποῖον ἐστερέωσε τὸ σχίσμα περισσότερον καὶ ἠϋξήσε τὴν ἐχθρὰν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν εἶνε αἱ σταυροφορίαι τῶν Φράγκων, ἡ ὑπ' αὐτῶν ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ **κατάλυσις** τῆς Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας, τὰ **δεινοπαθήματα**, τὰ ὁποῖα ὑπέστη ὁ ὀρθόδοξος Ἑλληνισμὸς ἐπὶ λατινοκρατίας ἐκ μέρους τῶν λατίνων καὶ ὁ **καταδιωγμὸς** τὸν ὁποῖον ἐξακολούθει μέχρι σήμερον διὰ πνευματικῶν μέσων ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία κατὰ τῆς Ανατολικῆς.

ΤΑ ΠΡΟΦΕΛΗΜΑΤΑ—Τὸ σχίσμα τῆς Δυτικῆς ἀπὸ τὴν Ανατολικὴν Ἐκκλησίαν ὠφέλησε μεγάλως τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ τὸν Ὀρθόδοξον Ἑλληνισμόν καὶ συνέτελεσεν εἰς τὴν σωτηρίαν αὐτῶν· διότι καὶ μὲν τὰ αἷτια τοῦ σχίσματος ἀναφέρονται εἰς τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἶνε φρησκευτικῆς φύσεως, ἐκτὸς ὅμως τούτων ὑπῆρχον καὶ πολιτικοὶ λόγοι, οἱ ὁποῖοι προὐκάλεσαν αὐτό.

Οἱ Πάπαι ἠγγύουν νὰ ὑποτάξουν μαζί με τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν Ὀρθόδοξον Ἑλληνισμόν, εἰς τὸν ὁποῖον νὰ ἐπιβάλωσι τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ Λατινικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, μετὰ τὸν καιρὸν δὲ νὰ τὸν κάμωσι τοιοῦτοτρόπως νὰ λησιμονήσῃ τὰ φρησκευτικὰ του δόγματα, τὴν γλῶσσαν του καὶ τὸν ἐθνισμόν του.*

Ἰδοὺ ἀπὸ πόσον μέγαν κίνδυνον ἔσωσε τὸ σχίσμα τὸν Ὀρθόδοξον Ἑλληνισμόν.

* Σχετικὰ ἐπὶ τοῦ προκειμένου βλέπε εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν τοῦ Α' τεύχους τῆς Ἑλλην. Ἱστορίας Κ. Ι. Φιλάνδρου.

21. Φώτιος ὁ Ἱερὸς

Ὁ Ἱερὸς Φώτιος κατήγετο ἀπὸ μεγάλην καὶ εὐγενή οἰκογένειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἦτο συγγενῆς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου καὶ υἱὸς μαρτύρων τῆς Ὀρθοδοξίας ἐπὶ τῶν εἰκονομαχικῶν χρόνων· ἐκ φύσεως εἶχε πολλὰ σπάνια πρότεράματα, ἦτο μεγαλοφυῆς καὶ φιλομαθῆς καὶ ἔλαβε μεγάλην καὶ λαμπρὰν παιδείου. Διὰ ταῦτα καὶ ἐξετιμᾶτο μεγάλως ὑπ' ἄλλων ὡς ἔξοχος προσωπικότης καὶ ὡς ἕκτακτον παραγωγικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμμάτων ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του.

Ὁ Φώτιος διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἱκανότητα καὶ τὰς πολιτικὰς γνώσεις του προήχθη εἰς τὰ μεγάλα ἀξιώματα τοῦ πρώτου μουσικοσυμβούλου τοῦ κράτους καὶ τοῦ πρωτοσπαθαρίου (ἀξιοματικοῦ τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς) μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν δὲ τοῦ Ἰγνατίου ἔγινε Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπότε καὶ ἐκήρυξε τὸ σχίσμα τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, δι' αὐτοὺς λόγους γνωρίζομεν ἐκ τῶν προηγουμένων.

Ὁ Φώτιος εἶνε ὁ πολυμαθέστερος καὶ πολυγραφώτερος ἀνὴρ τῆς ἐποχῆς ταύτης· ἀπὸ τὰ πολλὰ συγγράμματά του κυριώτερα εἶνε: ἡ **Μυριόβιβλος**, τὰ **Ἀμφιλόγια**, τὸ **Σύνταγμα τῶν Ἱερῶν Κανόνων**, ὁ **Νομοκάνων** καὶ διάφοροι **ἐπιστολαὶ** καὶ **ὀμιλίαι**.

Ὁ Φώτιος διὰ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοὺς διωγμούς, τοὺς ὁποίους ὑπέστη ὑπὲρ αὐτῆς καὶ διὰ τὴν ἀάγιτητα τοῦ βίου του ὠνομάσθη **Ἱερὸς ὁμολογητῆς** καὶ κατατάσσεται μετὰ τῶν μεγάλων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Ἱερὸς ἀνὴρ κατεβιβάσθη ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον χωρὶς καμμίαν αἰτίαν ὑπὸ τοῦ αὐτο-

κράτορος Λέοντος τοῦ Σοφοῦ καὶ ἀπέθανεν εἰς μίαν μονήν
 οὗου ἦτο περιωρισμένος, εἰς ἡλικίαν 71 ἐτῶν. Αἰωνία καὶ
 εὐλογημένη νὰ ᾖναι ἡ μνήμη του.

22. Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάριος

Ο ΜΙΧΑΗΛ ΚΗΡΟΥΛΑΡΙΟΣ κατήγετο ἐπίσης ἀπὸ
 μεγάλην καὶ εὐγενῆ οἰκογένειαν τῆς Κωνσταντινουπό-
 λεως καὶ ἐξεπαιδεύθη καλῶς ὑπὸ τῶν γονέων του. Καὶ
 κατ' ἀρχάς μὲν ἀνεμίχθη εἰς τὰ πολιτικά καὶ ἔγινε σύμ-
 βουλος τοῦ αὐτοκράτορος· μετὰ ταῦτα ὁμως ἐφόρεσε τὸ
 μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ μετὰ τὴν θάνατον τοῦ πατριάρχου
 Ἀλεξίου τοῦ Στουδίτου ἀνήλθε τὸν πατριαρχικὸν θρόνον.

Ὁ Μιχαὴλ βαδίζων ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ Φωτίου ἠγωνίσθη
 μεγάλως ἐναντίον τῶν ὑπερφιάλων καὶ σατανικῶν ἀξιώ-
 σεων τῶν Παπῶν· ἐπειδὴ ὁμως ἔβλεπεν ὅτι ἦτο ἀδύνατον
 νὰ συνετισθῶσι καὶ νὰ ἡσυχάσωσιν οἱ Πάπαι, συνεπλήρωσε
 τὸ σχίσμα, τὸ ὁποῖον ἤρχισεν ὁ ἱερός Φώτιος καὶ τοιοῦτο-
 τρόπως ἔσωσε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Ἔθνος ἡμῶν ἀπὸ
 τὸν κίνδυνον τῆς παπικῆς δουλείας.

Ὁ Μιχαὴλ εἶνε ὁ διασημότερος καὶ σπουδαιότερος
 ἀνὴρ τῆς ἐποχῆς του. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του κατε-
 βιβάσθη ἀπὸ τὸν θρόνον καὶ μετὰ ταῦτα συκοφαντηθεὶς
 προσεκλήθη ν' ἀπολογηθῆ ἑνώπιον συνεδρίου, τὸ ὁποῖον
 ἐξήτει, ὅπως τὸν καταδικάσῃ. Ἄλλ' ὁ Μιχαὴλ χωρὶς νὰ
 ἐνοήσῃ τὸ στόμα αὐτοῦ προσευχήθη νοερῶς ὑπὲρ τῶν
 κατηγορῶν του καὶ εὐλογήσας αὐτοὺς ἔπεσε νεκρὸς κατὰ
 γῆς. Εὐλογημένον καὶ ἅγιον νὰ ᾖναι τὸ ὄνομά του.

23. Διάδοσις τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Σλαῦους

ΜΕΘΟΔΙΟΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Σλαυτικοὺς λαοὺς ἤρχισεν ἀπὸ τὴν προηγουμένην ἐποχὴν ὀριστικῶς ὅμως ἔγιναν οὗτοι χριστιανοὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.

Οἱ Βούλγαροι ἐδέχθησαν τὸν χριστιανισμὸν κατὰ τὸ ἔτος 861 ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆς βασιλείας **Μιχαήλ τοῦ Γ'** καὶ τῆς πατριαρχείας **Φωτίου τοῦ Ἱεροῦ**. Τότε ἐστάλησαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν οἱ ἐκ Θεσσαλονίκης Ἕλληνες μοναχοὶ καὶ ἀδελφοὶ **Μεθόδιος** καὶ **Κύριλλος**, οἱ ὅποιοι ἐδίδαξαν εἰς τοὺς Βουλγάρους τὸν ὀρθόδοξον χριστιανισμὸν. Οὗτοι πρῶτοι ἐπενόησαν καὶ τὸ Σλαυονικὸν ἀλφάβητον, εἰς τὸ ὅποιον μετέφρασαν κατόπιν τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Πρῶτον ἐβαπτίσθη ὁ ἡγεμὼν τῆς Βουλγαρίας **Βόγορις**, τοῦ ὁποίου ἀνάδοχος ἔγινεν ὁ αὐτοκράτωρ **Μιχαήλ ὁ Γ'**, τὸ παράδειγμα δὲ τοῦ ἡγεμόνος ἠκολούθησε κατόπιν καὶ ὁ λαός. Ὁ **Μεθόδιος** καὶ ὁ **Κύριλλος** εἶνε οἱ Ἀπόστολοι τῶν Βουλγάρων.

Καὶ οἱ **Σέρβοι**, οἱ **Μαυροβούνιοι**, οἱ **Κροάται**, οἱ **Δαλμάται** καὶ οἱ λοιποὶ Σλαῦοι ὀριστικῶς ἐξεχριστιανίσθησαν διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ **Μεθοδίου** καὶ **Κυρίλλου**, οἱ ὅποιοι διέδωκαν τὸν Χριστιανισμὸν καὶ εἰς τοὺς **Μορανοὺς** τοὺς **Ἀβάρους** καὶ τοὺς **Βοεμούς**.

Οἱ Ρῶσοι προσήλθον εἰς τὸν χριστιανισμὸν μετὰ τοὺς Βουλγάρους ἐπὶ τῆς αὐτοκρατείας αὐτῶν **Ὀλγας**, ἡ ὁποία ἐβαπτίσθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ ἔτος 955 κυρίως ὅμως οἱ Ρῶσοι ἐξεχριστιανίσθησαν ἐπὶ τοῦ ἐγγόνου τῆς Ὀλγας **Βλαδιμήρου**. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος λέγεται ὅτι ἔστειλε πρεσβείαν ἀπὸ εὐγενεῖς Ρῶσους διὰ νὰ ἐξετά-

σουν διάφορα θρησκευματα. Οὗτοι ἐλθόντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τόσον πολὺ ἐθαμβώθησαν ἀπὸ τὴν λαμπρότητα τῆς Ὁρθοδοξίας, ὥστε συνέστησαν αὐτὴν εἰς τὸν ἡγεμόνα των. Τότε ὁ Βλαδίμηρος (988) ἐβαπτίσθη χριστιανὸς καὶ ἔλαβεν ὡς σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ αυτοκράτορος Μιχαὴλ Ἄγγαν· ἀμέσως δὲ διέταξε νὰ βαπτισθῆ καὶ ὁ Ρωσικὸς λαὸς εἰς τὸν Δνείπερον ποταμὸν ὑπὸ ἱερέων, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ Ὁλγα καὶ ὁ Βλαδίμηρος θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς Ρώσους ὡς Ἰσαπόστολοι.

24. Ἡ δύναμις τοῦ Παπισμοῦ.

Ἱερὰ ἐξέτασις—Σταυροφορίαι

Ὁ Παπισμὸς ἔφθασεν εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παντοδυναμίας του κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Οἱ Πάπαι ὠφελούμενοι ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν τῆς Δύσεως καὶ ἀπὸ διάφορα ἄλλα περιστατικὰ κατώρθωσαν νὰ γίνουν πανίσχυροι ὥστε τοὺς ἔτρεμον καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς.

Ἐθεωροῦντο ἀντιπρόσωποι τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀναμάρτητοι, διώριζον μόνοι τοὺς Ἐπισκόπους καὶ συνεκάλου τὰς Συνόδους, συνεχώρουν διὰ τῶν πωλουμένων **συγχωροχαρτίων** τὰς ἀμαρτίας ὄχι μόνον τῶν ζώντων, ἀλλὰ καὶ τῶν τεθνεώτων! ἐπέβαλλον φόρους εἰς τὰς Ἐκκλησίας, ἐπεκύρουν τοὺς ἀγίους καὶ τὰ λείψανα, μετελάμβανον καθήμενοι ἐπὶ θρόνου, ἐξελέγοντο μόνον ὑπὸ τῶν **καρδινάλιων**, ἐπέβαλλον τὴν ἀγαμίαν εἰς τὸν κληρον, ἔδιδον εἰς τοὺς διοριζομένους ἐπισκόπους **δακτύλιον** καὶ **σταυρὸν** μετὰ **ράβδου** ὡς σημεῖα περιβολῆς, ἤθελον νὰ ἀναβιβάζωσι καὶ καταβιβάζωσιν αὐτοὶ τοὺς βασιλεῖς καὶ εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ καταφιλῶσι τὸν πόδα αὐτῶν ἔλοι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἄρχοντες!

Διὰ τὴν ἐννοηθῆναι καλλίτερον ἢ μεγάλη παπικὴ παντοδυναμία, ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν, ὅτι Πάπας Γρηγόριος ὁ Ζ', ἐλθὼν εἰς φιλονικίαν μὲ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Ἐρρῆκον τὸν Δ', ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ζητήσῃ ταπεινότατά συγχώρησιν, ἀφοῦ προηγουμένως ἔμεινε τρεῖς ἡμέρας νηστὶς καὶ ἀνυπόδητος πρὸ τοῦ ὄχρου παπικοῦ μεγάρου!

Πρὸ πάντων ἡ παπικὴ δύναμις ἐξεδηλώθη εἰς τὰς **Ἱερὰς ἐξετάσεις** καὶ εἰς τὰς **Σταυροφορίας**. Ἐὰν κανεὶς ἐτόλμα νὰ ἐναντιωθῆναι κατὰ τοῦ Πάπα καὶ τοῦ κλήρου ἢ νὰ ἐμφανισθῆναι ὡς αἰρετικὸς ἀμέσως συνελλαμβάνετο καὶ ἐβασανίζετο ἀπανθρώπως. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἰδρύθησαν τὸν 13ον αἰῶνα τὰ δικαστήρια τῆς **Ἱερᾶς ἐξετάσεως**, τῶν ὁποίων οἱ δικασταὶ ἦσαν μοναχοί. Διαβόητος ὑπῆρξεν ἡ ἐν Ἰσπανίᾳ Ἱερὰ ἐξέτασις, εἰς τὴν ὁποίαν διεκρίθη διὰ τὴν ὁμότητά του ὁ Ἱεροεξεταστὴς **Θωμᾶς Τορκουεμάδας**. Ἔως 350 χιλιάδες ὑπολογίζονται τὰ θύματα τῆς Ἱερᾶς ἐξετάσεως ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς μέχρι τῆς καταργήσεώς της ὑπὸ τοῦ Μ. Ναπολέοντος.

Ἄλλο ὄπλον τῶν Παπῶν ἦσαν οἱ **Ἀφορισμοί**, οἱ ὁποῖοι πολλάκις ἐκηρύσσοντο ἐναντίον ὀλοκλήρων πόλεων. Ἐπίσης ἰσχυρὸν ὄπλον τῶν Παπῶν ἦσαν καὶ αἱ **Σταυροφορίαι**, (ἱεροὶ πόλεμοι), τὰς ὁποίας ἐξαπέλευον οἱ Πάπαι κατὰ τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπεστήριζον τοὺς αἰρετικούς, καὶ κατέστρεφον αὐτούς. ὠνομαζόντο δὲ οὕτω, διότι οἱ στρατολογούμενοι ἔφερον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ὤμου, ἢ βραχίονος, σταυρόν.

Τοιαύτας σταυροφορίας ἐκίνησαν οἱ Πάπαι καὶ πρὸς ἀπελευθέρωσιν δῆθεν τῶν Ἱερῶν Τόπων τῆς Παλαιστίνης, ἐνῶ κύριος σκοπὸς αὐτῶν ἦτο ἡ καταλυσὶς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους καὶ ἡ ὑποταγὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπέτυχον δι' ὀλίγα ἔτη τὸ

δεύτερον ὁμως οὔτε ἐπέτυχον οὔτε θὰ ἐπιτύχωσι ποτέ. Οἱ Σταυροφόροι γενόμενοι κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐφέρθησαν ὡς ἄγρια θηρία, χωρὶς νὰ σεβασθῶσιν οὔτε τὰ ἱερά καὶ ἅγια· τὸ γεγονός τοῦτο ἠϋξήσε τὸ μῖσος μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν καὶ ἀπέδειξε τὸ ἀντιχριστιανικὸν πνεῦμα καὶ τὰ ἀφιλόκριντα αἰσθήματα τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

24. Ἀπόπειραι πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἐν Φλωρεντία ψευδοσύνοδος.

Μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φωτίου καὶ πρὸ πάντων τοῦ Κηρουλαρίου διεκόπη πᾶσα σχέσις τῆς Ἀνατολικῆς μετὰ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Μόνον οἱ Αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ πολιτικούς σκοποὺς ἐζήτησαν νὰ συνάψουν σχέσεις μετὰ τοὺς Πάπας τῆς Δύσεως, διὰ νὰ ἔχουν αὐτοὺς ὡς συμμάχους ἐναντίον τῶν Ἀράβων καὶ Τούρκων τῆς Ἀνατολῆς.

Πρῶτος ἠθέλησε νὰ συμβιάσῃ τὰς δύο Ἐκκλησίας ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος, ἀλλ' ἀπέτυχεν, ἢ δὲ ἀπόπειρα ἐκείνη ἐπέφερε τὴν ἐπὶ Κηρουλαρίου συμπλήρωσιν τοῦ σχίσματος. Ἀλλὰ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, οἱ Κομνηνοὶ καὶ οἱ Παλαιολόγοι, πολλάκις προσεπάθησαν διὰ πολιτικούς λόγους νὰ συμφιλιώσουν τὰς Ἐκκλησίας, πλὴν δὲν τὸ κατώρθωσαν· διότι ὁ κλῆρος καὶ ὁ λαὸς δὲν ἐπέτρεψαν νὰ θυσιασθῇ ἀσυνειδήτως καὶ τόσον αἰσχροῦς ἢ ἀνεξαρτησία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὰ δόγματα καὶ αἱ παραδόσεις αὐτῆς ἀπέναντι οὐδενὸς συμφέροντος.

Σπουδαιότερα, ἀλλὰ καὶ τελευταία ἀπόπειρα πρὸς ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν εἶνε ἡ ἐπὶ Ἰωάννου Ζ' τοῦ Παλαιολόγου· ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος βλέπων ὅτι οἱ Τούρκοι κυριεύσαντες τὸ

μεγαλύτερον μέρος τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους, ἠπεύλουν καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ, ἐνήργησε τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν μὲ τὴν ιδέαν, ὅτι θὰ εἶχε τὸν Πάπαν πολῦτιμον σύμμαχον.

Τότε (1439) ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ τοῦ Πατριάρχου Ἰωσήφ, Μάρκου τοῦ Ἐφέσου, Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, Βησσαρίωνος καὶ ἄλλων θεολόγων ἦλθον εἰς Φλωρεντίαν τῆς Ἰταλίας, ὅπου συνεκροτήθη ψευδοσύνοδος διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν· ἐκεῖ μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἐξηναγκάσθησαν οἱ περισσότεροι τῶν Ἐπισκόπων νὰ ὑπογράψουν τὴν ἔνωσιν, ἢ μᾶλλον τὴν ὑποταγὴν εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα καὶ τὰ ἔθιμα αὐτῆς. Ἄλλ' εἰς τὴν βεβιασμένην αὐτὴν ψευδοσύνοδον ἀντέστη γενναίως ὁ Ἐφέσου *Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός* μέχρι τέλους ἕως ὅτου ἀπεκρούσθη αὐτὴ ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν, οἱ ὅποιοι συνῆλθον εἰς συνόδους ἐν Ἱερουσαλῆμ (1443) καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει (1451). Τοιοῦτοτρόπως τὸ σχίσμα ἦτο πλέον συντετελεσμένον, οὐδεμία δὲ πολιτικὴ ἢ Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἦτο δυνατὸν νὰ ἄρῃ αὐτό. Ἐκτοτε αἱ δύο Ἐκκλησίαι μένουσιν διαρκῶς κεχωρισμέναι μέχρι σήμερον.

26. Αἱ κυριώτεραι διαφοραὶ τῆς Δυτικῆς πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν*

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία καὶ προηγουμένως μὲν, ἀλλὰ πρὸ πάντων μετὰ τὸν χωρισμὸν αὐτῆς ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν ὑπέστη πολλὰς μεταβολὰς καὶ *φθοράς*· αἱ κυριώτεραι δὲ διαφοραὶ αὐτῆς εἶνε αἱ ἑξῆς:

*) Περὶ τῶν διαφορῶν τούτων βλέπε καὶ εἰς τὰ Μυστήρια τῆς Ἱερᾶς Κατηχήσεως.

1) Ἐνῶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία συμφώνως πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ πρὸς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως, διδάσκει ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἡ Δυτικὴ προσέθεσεν, ὅτι ἐκπορεύεται **καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ** (*filioque*).

2) Τὸ βάπτισμα, ἐνῶ ἐτέλει ἡ Ἐκκλησία διὰ τριττῆς καταδύσεως, ἡ Δυτικὴ ἤρχισε νὰ τελῇ αὐτὸ διὰ ραντίσματος.

3) Τὴν **θειαν εὐχαριστίαν** τελεῖ δι' ἄζύμου ἀντὶ ἐνζύμου ἄρτου, τὸν ὁποῖον ἔφαγεν ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον δύο περιπυρῶν ἡμέρας πρὸ τοῦ Πάσχα.

4) Εἰς τὴν **κοινωνίαν** δὲν δίδει εἰς τὸν λαὸν ἀπὸ τὸν ἅγιον οἶνον, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τὸν ἄρτον, ἐναντίον τῆς ἐντολῆς τοῦ Κυρίου, ὅστις εἶπε: «**πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες**».

5) Ἀπὸ τὸ 1854 ὄρισεν ὡς δόγμα τὴν ἀσπυλον σύλληψιν τῆς Θεοτόκου, δηλ. ὅτι αὕτη ἐγεννήθη, ὡς ὁ Χριστός, χωρὶς ἁμαρτίαν.

6) Εἰσήγαγεν εἰς τοὺς ναοὺς τὰ **ἀγάλματα** καὶ τὴν **οργάνικὴν** μουσικὴν, ἐνῶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἔχει μόνον ζωγραφημένας **εἰκόνας** καὶ **φωνητικὴν** μουσικὴν.

7) Τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας τελεῖ εἰς τὴν νεκρὰν λατινικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐννοεῖ ὁ λαός, ἐνῶ ἡ Ἀνατολικὴ λατρεία γίνεται εἰς τὴν γλῶσσαν ἐκάστου λαοῦ.

8) Εἰς τὸν κλῆρον ἔχει ἐπιβάλλει τὴν γενικὴν ἀγαμίαν, ἐνῶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἀπαγορεύει τὸν ἔγγαμον βίον μόνον εἰς τοὺς Ἐπισκόπους.

9) Συγχωρεῖ δι' **ἀφέσεων** (συγχωροχαρτίων) τὰς ἁμαρτίας ὄχι μόνον τῶν τεθνεώτων, ἀλλὰ καὶ τῶν ζώντων **χριστιανῶν** καὶ παρέχει πλήρη ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων εἰς τὸν **χριστιανόν**, ὁ ὁποῖος μεταβαίνει εἰς τὰ ἀνά 25 ἔτη τελούμενα ἐν Ρώμῃ **Ἰωβηλαῖα** (ἔτη ἀφέσεως).

10) Παραδέχεται τὸ **καθατήριον πῦρ**, εἰς τὸ ὁποῖον μεταβαίνουν αἱ ἐλαφρῶς ἁμαρτωλαὶ ψυχαὶ καὶ ἐξαγνίζονται

ἀπὸ τὰς συγγνωστὰς ἁμαρτίας διὰ τῶν λειτουργιῶν καὶ ἔλεημοσυνηῶν τῶν ἐπιζώντων συγγειῶν των καὶ διὰ τῶν ἀφύσεων τοῦ Παπα· ἐνῶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διδάσκει ὅτι αἱ ψυχαὶ μετὰ θάνατον μένουσιν εἰς μέσην τινὰ κατάστασιν, εὐτυχῇ ἢ δυστυχῇ, ἀναλόγως τῶν πράξεών των, καὶ ἀναμένουσιν τὴν δευτέραν παρουσίαν, διὰ τὴν κριθῶν ὀριστικῶς.

Ἐπὶ τούτοις ἔτι ἄλλαι διαφοραὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, καθὼς εἰς τὰς νηστείας κτλ. ἀλλ' αὐταὶ εἶνε ὅπως δευτερεύουσαι.

27. Παιδεία, Ἡθῆ, Ἐκκλ. διοίκησις, Λατρεία καὶ Μοναχικὸς βίος τῆς Ε' περιόδου.

Ὡς πρὸς τὴν θεολογικὴν παιδείαν ἡ ἐποχὴ αὕτη δὲν ἔχει τὴν ἐπιδείξην μεγάλους διδασκάλους καὶ συγγραφεῖς· ἀφότου μάλιστα ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐκλείσθησαν αἱ φιλοσοφικαὶ Σχολαί, ἐκὰθ' ἑκάστη καὶ ἡ περίφημος ἐν Κωνσταντινουπόλει οἰκουμένη Σχολή, ἡ ὁποία εἶχε χιλιάδας τόνων, περιορίσθη πολὺ ἡ θεολογικὴ παιδεία.

Μεθ' ὅλα ταῦτα ἀνεδείχθησαν καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην σπουδαῖοι διδασκαλοὶ καὶ συγγραφεῖς ὡς ὁ Ἱερὸς Φώτιος, ὁ Ψελλός, ὁ Θεοφύλακτος, οἱ ἀδελφοὶ Ἀκομενάτου, ὁ Ἐφέσου Μάρκος ὁ Εὐγενικός, Γεννάδιος ὁ Σχολάριος ὁ Βησσαρίων καὶ ἄλλοι.

Τὰ ἠθῆ κατέλεσαν πολὺ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην· ὑποκρισία καὶ δολιότης, φανατισμὸς καὶ δεισιδαιμονία ἤρχισαν νὰ κυριεύουσιν πολλοὺς τῶν χριστιανῶν. Ἐν τούτοις δὲν ἐξέλιπον καὶ αἱ χριστιανικαὶ ἀρεταί, ἀλλ' ὑπάρχουσι κατὰ τὴν περίοδον ταύτην πρότυπα χριστιανικῆς ἠθικῆς.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις ἐξηκολούθει νὰ γίνηται, ὅπως καὶ προηγουμένως, δηλ. συμφώνως πρὸς τοὺς ἀποστο-

λικούς κανόνες, τὰς ἀποφάσεις τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς νόμους τῶν βασιλέων. Οἱ αὐτοκράτορες ἀνεμιγνύοντο, ὅσάκις εὕρισκον εὐκαιρίαν, περισσότερον εἰς τὰ Ἐκκλησιαστικὰ πράγματα· οἱ Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς ὡς ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἀράβων κατέπεσαν εἰς μεγάλην ἀδυναμίαν· τὰ δὲ Πατριαρχεῖα Ἱεροσολύμων καὶ Ἀντιοχείας ἔπαθον πολὺ ἀπὸ τοὺς Σταυροφόρους.

Ἡ λαιρεία δὲν ἔλαβεν οὐδεμίαν ἀξίαν λόγου μεταβολήν, ἀλλ' ἔμεινεν ὡς πρὸς τὰς βάσεις αὐτῆς ἢ ἰδίᾳ, ὅπως εἶχε διαμορφωθῆ κατὰ τὴν προηγουμένην ἐποχὴν· μόνον ἡ ὑμολογία ηὔξήθη καθὼς καὶ αἱ ἑορταί, ἐνῶ τοῦταντίον περιωρίσθη τὸ θεῖον κήρυγμα ἕνεκα τῆς καταπτώσεως τῆς παιδείας.

Ὁ μοναχικὸς βίος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην μετέφερε τὴν ἔδραν αὐτοῦ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εἰς τὸν Ἄθω, μολοντί καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπῆρχον πολλαὶ μοναί, τῶν ἁπλοίων οἱ μοναχοὶ κατέστησαν τόσον ἰσχυροί, ὥστε ἐπεβάλλοντο πολλάκις καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Πατριάρχας. Ἐπισημότερα μονὴ ἦτο ἡ τοῦ **Στουδίτου**.

Εἰς τὸν Ἄθω, ὅστις ἐπωνομίσθη **Ἅγιον Ὄρος**, πρῶτον μοναστήριον ἔκτισεν ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης, ὁ **Ἰωάννης Κολοβός**· ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐδώρησεν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Κολοβοῦ ὅλον τὸ ὄρος ὡς ἰδιοκτησίαν. Βραδύτερον ἐκτίσθη εἰς τὸ Ἅγιον ὄρος (τὸν Ἰ' αἰῶνα) ἡ μονὴ τῆς **Ἁγίας Λαύρας**, ὑπὸ τοῦ Ἀθανασίου καὶ μετὰ ταῦτα τὰ μοναστήρια τῶν **Ἰβήρων**, τοῦ **Βατοπεδίου**, τοῦ **Χιλιανδαρίου**, τοῦ **Ζωγράφου** καὶ ἄλλα.

Ε΄.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ (1453—1913).

28. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἐν τῷ Τουρρικῷ κράτει

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453) ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία εὐρέθη ὑπὸ ξένους *ἄρχοντας* καὶ περιήλθεν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῶν Σουλτάνων τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ κατακτητὴς Μωάμεθ ὁ Β΄, ἐπειδὴ ἐθεώρησε συμφέρον νὰ μὴ ἐξισλαμίση τοὺς Ἑλληνορθοδόξους, ἐπέτρεψεν ἐπισημῶς εἰς αὐτοὺς νὰ τελῶσιν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας τῶν ἀντὶ τοῦτου δὲ ἐπέβαλεν εἰς αὐτοὺς τὸν *κεφαλικὸν φόρον*. Διὰ νὰ ἐμπνεύσῃ δὲ περισσοτέραν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς πεφοβισμένους χριστιανούς, ἐπειδὴ ὁ Πατριαρχικὸς θρόνος ἐκήρυσσε, διέταξε νὰ ἐκλεγῆ νέος πατριάρχης καὶ ὡς τοιοῦτος ἐξελέγη ὁ πελαιδευμένος καὶ ἐνάρετος *Γεώργιος ὁ Σχολάριος*, ὁ μετονομασθεὶς *Γεννάδιος*.

Ὁ νέος Πατριάρχης ἔγινε δεκτὸς μὲ μεγάλας τιμὰς ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πολῦτιμον ποιμαντικὴν ράβδον, πλούσια βασιλικὰ δῶρα καὶ τὰ *Προνόμια* τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἰπὼν : «*Πατριάρχευ ἐν εἰρήνῃ καὶ ἔχε τὴν φιλλίαν ἡμῶν, ἀπολαμβάνων τὰ προνόμια τῶν προκατόχων σου*».

Μὲ τὰ Προνόμια ταῦτα ὁ Πατριάρχης ἐκηρύχθη ἐπίσημος ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου *Ἐθνάρχης* τῶν Ὁρθοδόξων καὶ ἀνεγνωρίσθη εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους δικαστικὴ ἐπὶ τῶν χριστιανῶν ἐξουσία, διότι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ κυβερνῶσι καὶ διεξάγωσιν ὅλας τὰς θρησκευτικὰς καὶ πολιτικὰς ὑποθέσεις τῶν ὑποταγέντων Ὁρθοδόξων. Κάθε ζήτημα καὶ κάθε διαφορὰ τῶν χριστιανῶν συνε-

ζητεῖτο ἐδικάζετο καὶ ἐξωμαλύνετο εἰς τὰ Πατριαρχεῖα καὶ εἰς τὰς Μητροπόλεις καὶ Ἐπισκοπὰς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, μόνον δὲ αἱ ποινικαὶ ὑποθέσεις ἐδικάζοντο εἰς τὰ κυβερνητικὰ δικαστήρια.

Τὰ λοιπὰ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων ἤρχοντο εἰς συνεννόησιν πρὸς τὴν Πύλην διὰ πᾶσαν ὑπόθεσιν μόνον μέσον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

29. Ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις ἐν Τουρκίᾳ.

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, διὰ τὰ διεξάγη τὰς διαφοροὺς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις εἶχε λογίους καὶ πεπαιδευμένους ὑπαλλήλους, οἱ ὅποιοι ἔφερον διαφοροὺς τίτλους, ἐνώτατος τῶν ὁποίων ἦτο ὁ τοῦ **Μεγάλου Δογοθέτου**. Ἄλλ' οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι εἶχον περὶ ἑαυτοὺς **Σύνοδον**, ἡ ὁποία εἰς τὰς ἀρχὰς ἀπετελεῖτο ἀπὸ κληρικοὺς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ τὸν μέγαν **Οἰκονόμον**, τὸν μέγαν **Σακελλάριον**, τὸν μέγαν **Σακελλίωνα**, τὸν μέγαν **Σκευοφύλακα**, τὸν **Ἐκκλησιάρχην**, καὶ ἀπὸ ἐπισήμους λαϊκοὺς, ὡς τὸν μέγαν **Δογοθέτην**, καὶ ἄλλους οἱ ὅποιοι ἀνῆκον εἰς μεγάλους καὶ ἐπισήμους οἶκους τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ Σύνοδος αὕτη ἐξέλεγε τὸν Πατριάρχην, ἐκυβέρνα μετ' αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐφρόντιζε δι' ὅλας τὰς ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν· ἐνῶ τὰ λοιπὰ Πατριαρχεῖα ἦσαν ἀνεξάρτητα εἰς τὴν διοίκησιν αὐτῶν.

Ἀπὸ τῆς Πατριαρχείας **Σαμουήλ Α'** τοῦ **Χαντσέρη** (1768) τὴν Σύνοδον ταύτην ἀντικατέστησεν ἄλλη δωδεκαμελής, ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ δώδεκα Μητροπολίτας τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, τοὺς λεγομένους **Γέροντας** (γεροντισμὸς) καὶ ἡ ὁποία ἐπώπτευε καὶ διηυθέτει τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα.

Ἐπὶ **Κυρίλλου** τοῦ **Ζ'**, τὸ ἔτος 1861, συγγήθη ἐν

Κωνσταντινουπόλει ἔθνικὴ Συνέλευσις ἀπὸ κληρικοῦς καὶ λαϊκοῦς ἀντιπροσώπων τοῦ Ἐθνους καὶ συνέταξε τοὺς Ἐθνικοὺς Κανονισμοὺς. Κατ' αὐτοὺς ἡ Σύνοδος εἶνε δωδεκαμελὴς καὶ ἐκλέγεται ἀπὸ ὅλους τοὺς Μητροπολίτας τοῦ Οἴκουμενικοῦ θρόνου· συγχρόνως ὑπάρχει καὶ τὸ **Μικτὸν Συμβούλιον**, ἀποτελούμενον ἀπὸ τέσσαρας συνοδικοῦς ἀρχιερεῖς καὶ ὀκτὼ λαϊκὰ μέλη τὸ ὁποῖον φροντίζει δι' ὅλας τὰς μὴ καθαρῶς πνευματικὰς ὑποθέσεις.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Ἐθνικῶν κανονισμῶν κυβερνοῦνται κατὰ τὸ ἀνωτέρω διοικητικὸν σύστημα τὰ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησιαστικὰ πράγματα μέχρι σήμερον*.

30. Παιδεία, λατρεία. Ἡθὴ καὶ Μοναχικὸς βίος τῆς Δ' καὶ τελευταίας περιόδου

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία μετὰ τὴν ἄλωσιν περιορίσθη διότι τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα πολὺν παρημελήθησαν ὥς ἐκ τούτου μεγάλη δυστυχῶς ἦτο ἡ ἀμάθεια τοῦ κλήρου, τὸ δὲ θεῖον κήρυγμα πολὺν σπανίως ἠκούετο. Τὸ ἔθνος ἐφρόντιζε περὶ τῆς σωτηρίας του καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ κατὰ γίνῃται εἰς πνευματικὰς ἀσχολήσεις.

Μόνον ἀπὸ τὸν ΙΗ' αἰῶνα ἤρχισαν νὰ ιδρύωνται σχολεῖα εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς, ὥς εἰς τὴν **Κωνσταντινούπολιν**, **Σμύρνην**, **Χιον**, **Κυδωνίας**, **Ἰωάννινα**, **Ἄθω**, **Βουκουρέστιον**, **Ἰάσιον** καὶ ἀλλαχοῦ. Τότε διεκρίθησαν πολλοὶ διδάσκαλοι τοῦ Γένους καὶ συγγραφεῖς, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἐπισημότεροι ἦσαν ὅσοι ἐσπούδαζον εἰς τὰ τότε ἀκμάζοντα πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας, Γαλλίας καὶ Γερμα-

*) Περὶ ἹΠρονομίων καὶ Ἐθν. Κανονισμῶν βλέπε εἰς **Παράρτημα** τοῦ β' τεύχους τῆς Ἑλλ. Βυζαντινῆς Ἱστορίας Κ. Ι. Φιλάνδρου.

νίας. Τοιοῦτοι ὑπῆρχαν *Μελέτιος ὁ Πηγᾶς*, *Κύριλλος ὁ Δούναρις*, ὁ *Μηνιάτης*, ὁ *Εὐγένιος Βούλγαρις* καὶ ἄλλοι.

Ἡ λατρεία καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἔμεινεν ἡ ἴδια, χωρὶς νὰ μεταβάλλῃ τι· ἔχασε μόνον τὴν λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν τῶν Βυζαντινῶν χρόνων.

Τὰ *χριστιανικὰ ἥθη*, τὰ ὁποῖα εἶχον χαλαρωθῆ καὶ ὁ θρησκευτικὸς ζήλος, ὁ ὁποῖος εἶχε καταλέσῃ κατὰ τὴν παρελθούσαν περίοδον, ἤρχισαν τώρα νὰ ἀναζωογονῶνται καὶ νὰ φυλάττωνται αὐστηρότερον. Ἡ δουλεία ἔκαμε τοὺς χριστιανοὺς ἠθικωτέρους καὶ εὐσεβεστέρους, μολονότι ὁ φανατισμὸς, αἱ δεισιδαιμονίαι καὶ ὁ περιορισμὸς εἰς τοὺς θρησκευτικὸς τύλους δὲν ἐξέλιπον ὀλοτελῶς ἀκόμη.

Ὁ *Μοναχικὸς βίος* καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὡς ἐστὶν αὐτοῦ ἔχει τὸν Ἄθω, ὅπου κατέφευγον πολλοὶ χριστιανοὶ καὶ ἐγένοντο μοναχοί. Εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ὑπάρχουσι μέχρι σήμερον περὶ τὰ εἴκοσι μοναστήρια μὲ ἑξ χιλιάδας μοναχούς· τὰ μοναστήρια ταῦτα διακρίνονται εἰς Ἰδιόρρυθμα, Κοινόβια καὶ Σκήτας, ὑπάρχοντα εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ δυνάμει *χρυσοβούλλων* τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ *προνομίων* τῶν Σουλτάνων ἔχουσιν ἰδιαίτεραν αὐτονομίαν καὶ ἐσωτερικὴν διοίκησιν. Ἐκαστον μοναστήριον ἔχει τὸν ἡγούμενόν του καὶ ἓνα μοναχὸν εἰς τὰς *Καρύδας* ὡς ἀντιπρόσωπόν του· οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι ἀποτελοῦσι τὴν λεγομένην Ἱερὰν Κοινότητα, ἡ ὁποία ὑπὸ τὴν προεδρίαν ἐνὸς ἑξ αὐτῶν διευθύνει τὰς μοναστηριακὰς ὑποθέσεις.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν μονῶν τοῦ Ἄθω, ὑπάρχουσι καὶ τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Τάφου, ὅπου μένει ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, καὶ τοῦ Ὄρους Σινᾶ, τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς προϊστάμενον ἐπίσκοπον. Τὰ μοναστήρια ταῦτα ἔχουσι *μετόχια* εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου μένουσιν οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν.

31. Ἡ ἐν τῇ Δύσει Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις

Κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία εἶχε διαφθορῇ πολὺ εἰς τὴν διδασκαλίαν, τὴν διοίκησιν καὶ τὴν λατρείαν αὐτῆς. Ἡ διαφθορὰ καὶ ἡ ἀκολασία τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξε μεγάλη κατὰ τοὺς χρόνους τούτους· οἱ κληρικοὶ τῆς Δύσεως ἔζων κατὰ τρόπον διόλου σύμφωνον πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐνῶ οἱ Πάπαι ἠθέλον νὰ θεωρῶνται ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ νὰ ἔχωσιν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ ποιμνίου των.

Ἐναντίον τῆς ἐλεεινῆς ταύτης καταστάσεως ἐξηγέρθησαν πολλοὶ εὐσεβεῖς λόγιοι καὶ σοφοί, οἱ ὁποῖοι ἐζήτησαν τὴν ριζικὴν μεταρρύθμισιν καὶ διόρθωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων· ἀλλ' οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς κατεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Παπῶν καὶ κατεδικάσθησαν εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον. Οἱ κυριώτεροι ἀπὸ τοὺς θρησκευτικοὺς μεταρρυθμιστὰς τῆς Δύσεως εἶνε ὁ **Οὐίλεμος**, ὁ **Οὔσος**, ὁ **Ἰερώνυμος** καὶ ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι ἐκάησαν ὡς αἱρετικοί· ἐκεῖνοι ὅμως οἱ ὁποῖοι ἐπέτυχον τὴν πραγματοποίησιν τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως εἶχε ὁ **Λούθηρος** εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ὁ **Ζβίγγλιος** καὶ **Καλβῖνος** εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Ἄλλὰ καὶ οὗτοι, ἐνῶ ἐπολέμουν τὰς καταχρήσεις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἴδρουν νέας χριστιανικὰς κοινότητας, εἰς τὰς ὁποίας ἐδίδασκον δυστυχῶς διδασκαλίαν ἐναντίας εἰς τὸ Πνεῦμα τῆς Ἀποστολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

32. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι.

Ὁ Λούθηρος καὶ ἡ μεταρρύθμισις αὐτοῦ.

Ὁ Μαρτῖνος Λούθηρος κατήγετο ἐκ Γερμανίας καὶ ἦτο καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ ἰδίως τῆς θεολογίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βυττεμβέργης. Οὗτος ἐγνώρισεν ἐκ τοῦ

πλησίον τὴν ἀκολασίαν τῆς Παπικῆς Ἱεραρχίας καὶ ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἐπέισθη περὶ τῆς διαφθορᾶς τῆς Λυτικῆς Ἐκκλησίας· ὅταν δὲ εἶδεν ὅτι ὁ μοναχὸς Τζέτζελος ἐπώλει ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Πάπα χάριν χρημάτων διὰ **συγχωροχαρτίων** τὸν παράδεισον, ἔξανέστη κατὰ τῆς φοβερᾶς αὐτῆς ἀγυρτείας καὶ τῆς ἱεροκαπηλικῆς ἀισχροκερδείας τῶν Παπῶν καὶ ἀφιερῶθη εἰς τὴν μεταρρυθμίσιν τῆς Λυτικῆς Ἐκκλησίας.

Δημοσίᾳ λοιπὸν καὶ ἀφόβως κατηγόρησε τὸν Πάπαν, προσέβαλε τὸ ἀλάθητον αὐτοῦ, ἔγραψε 95 ἐκθέσεις κατὰ τῶν **συγχωροχαρτίων** καὶ ἀπέδειξεν ὅτι αἱ ἁμαρτίαι δὲν συγχωροῦνται μὲ τὰ πωλούμενα σκανδαλώδη χαρτία, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀληθινὴν πίστιν.

Αἱ μεταρρυθμιστικαὶ ἰδέαι τοῦ Λουθήρου διεδόθησαν ταχέως εἰς τὴν Γερμανίαν, πολλοὶ δὲ χριστιανοὶ λόγιοι καὶ ἡγεμόνες ἠσπάσθησαν αὐτάς· ἀλλ' ὁ Πάπας **Λέων** ὁ 1' καὶ ὁ αὐτοκράτωρ **Κάρολος** ὁ 5', κατεδίωξαν μεγάλως τὸν Λουθήρου καὶ ἐπολέμησαν τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον του.

Τελευταῖον συνεκροτήθη **δίαιτα** (συνέλευσις), διὰ τῆς τῆς ὁποίας οἱ καθολικοὶ ἀπηγόρευσαν διὰ τῆς βίας τὴν διδασκαλίαν τοῦ Λουθήρου· ἐναντίον τῆς ἀποφάσεως ταύτης διεμαρτυρήθησαν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Λουθήρου καὶ ὡς ἐκ τούτου ὠνομάσθησαν **διαμαρτυρόμενοι** ἢ **Προτεστάνται** (ἐκ τοῦ *protesto* = διαμαρτύρομαι). Οὗτοι λέγονται καὶ **Λουθηρανοὶ** καὶ τὸ θρησκευτικὸν δόγμα των **Λουθηρανισμός**.

33. Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου καὶ αἱ Προτεσταντικαὶ διαφοραί.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου, — ἐκ τῆς ὁποίας καταφαίνονται αἱ Προτεσταντικαὶ διαφοραὶ πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, — εἶνε αἱ ἑξῆς·*

*) Περὶ τῶν διαφορῶν τούτων βλέπε καὶ εἰς τὰ **Μυστήρια** τῆς Ἱεράς Κατηχύσεως.

α') Μόνη ἡ Γραφή εἶνε γνησία πηγή τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, διὰ τοῦτο πρέπει νὰ διδάσκηται εἰς τὴν γλῶσσαν ἐκάστου λαοῦ.

β') Μόνη ἡ πίστις—ἔστω καὶ ἄνευ καλῶν ἔργων—καὶ ἡ διὰ τοῦ θανάτου ἀπολύτρωσις σφῆζει τὸν χριστιανόν.

γ') Ὁ ἄνθρωπος μόνος δὲν δύναται νὰ εὐαρεστήσῃ εἰς τὸν Θεόν καὶ σωθῆῃ ἢ δικαιωθῆῃ διὰ τῶν ἔργων του· ἐπομένως αἱ νηστεῖαι, αἱ ἀγρυπνίαι, ἡ ἐπίκλησις τῶν ἁγίων καὶ τὰ μνημόσυνα εἶνε περιττά.

δ') Οἱ Πάτριαι δὲν εἶνε ἀντιπρόσωποι τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ λοιτουργοὶ τῆς κοινότητος τῶν πιστῶν, οὐδὲ δύνανται νὰ συγχωρῶσιν ἁμαρτίας διὰ συγχωροχαρτίων.

ε') Ὅλοι οἱ κληρικοὶ πρέπει νὰ εἶνε ἔγγαμοι, διὰ νὰ περιορίζωνται αἱ καταχρήσεις.

στ') Ἡ λατρεία πρέπει νὰ εἶνε ἀπλῆ, ἡ δὲ ἀνάγνωσις τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τὸ κήρυγμα νὰ διαδοθῶσι πολὺ.

ζ') Δὲν ἐπιτρέπεται ἡ προσκύνησις τῶν ἁγίων καὶ τῶν εἰκότων καὶ καταγοῦνται αἱ ἑορταὶ αὐτῶν.

η') Μόνον τὸ **βάπτισμα** καὶ ἡ **εὐχαριστία** εἶνε μυστήρια· εἰς τὴν εὐχαριστίαν,—ἡ ὁποία τελεῖται μὲ ἄζυμον ἄρτον—δὲν μετουσιοῦται ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἰς ἀληθινὸν σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' ἀπλῶς παρίσταται· ὁ Χριστὸς εἰς τὸ μυστήριον καὶ εἰσέρχεται τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου εἰς τὰ τίμια δῶρα κατὰ τὴν μετάληψιν.

θ') Ἡ Κυριακὴ θεωρεῖται ὡς ἡμέρα ἀφιερωμένη εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

ι') Τὸ **χρῆσμα** ἢ ἡ σφραγὶς δὲν θεωρεῖται ὡς μυστήριον, τελεῖται ὅμως μετὰ μεγάλης ἐπισημότητος κατὰ τὸ 12—14 ἔτος, ὅποτε καὶ πρῶτον μεταλαμβάνουν οἱ χριόμενοι.

ια') Ὁ γάμος δὲν θεωρεῖται ὡς μυστήριον, ἀλλ' ὡς ἀπλῆ τελετὴ, ἡ ὁποία συνοδεύεται καὶ διὰ συμβολαίου (πολιτικὸς γάμος).

ιβ') Ἡ ἱερωσύνη δὲν θεωρεῖται ὡς μυστήριον οὐδὲ ὡς ἔξουσία δοθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων· διότι ὅλοι οἱ χριστιανοὶ εἶνε ἴσοι, λειτουργοὶ δὲ εἶνε οἱ κήρυκες τοῦ λόγου, οἱ ὅποιοι ἐκλεγόμενοι ἢ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἢ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως λαμβάνουν ἄνευ χειροτονίας τὴν ἔξουσίαν ταύτην.

Τοιοιουτρόπως ὁ Λούθηρος κατήργησεν ὅλας τὰς ἐορτάς, τὰς τελετὰς καὶ περιώρισεν αὐτὰς εἰς τὴν Κυριακὴν, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου· ἀλλὰ τοιοιουτρόπως ἀντετέθη καὶ πρὸς τὴν Δυτικὴν καὶ πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἣ ὁποία ἴσταται μεταξὺ καθολικισμοῦ καὶ προτεσταντισμοῦ καὶ ἀκολουθοῦσα τὴν μέσσην ὁδὸν ἀποφεύγει τὰς ἀντιθέτους ὑπερβολὰς τῶν δύο ἀνωτέρω Ἐκκλησιῶν.

34. Ὁ Ζβίγγλιος καὶ ὁ Καλβῖνος καὶ ἡ διδασκαλία αὐτῶν.

Ὅπως ὁ Λούθηρος εἰς τὴν Γερμανίαν, τοιοιουτρόπως καὶ ὁ **Ὀυλερίχος Ζβίγγλιος** καὶ ὁ **Ἰωάννης Καλβῖνος** εἰς τὴν **Ἑλβετίαν** κατεπολέμησαν τὰς καταχορήσεις τῆς Παλικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἠγωνίσθησαν διὰ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρυθμίσιν καὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λαοῦ.

Αἱ ἰδέαι αὐτῶν ἦσαν σχεδὸν αἱ ἴδιαι μὲ τὰς τοῦ Λουθήρου· μόνον οἱ Καλβινισταὶ διεφώνησαν εἰς τὴν περὶ εὐχαριστίας διδασκαλίαν,—διότι παραδέχονται ὅτι εἰκονικῶς καὶ πνευματικῶς μόνον μεταλαμβάνει ὁ πιστὸς τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Σωτῆρος—καὶ ἔμειναν κερχωρισμένοι ἀπὸ τοὺς Λουθηρανούς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζβιγγλίου ἐξηκολούθησε δραστηρίως τὸ μεταρρυθμιστικὸν ἔργον ὁ Καλβῖνος, ὁ ὁποῖος ἦτο καθηγητὴς τῆς Θεολογίας εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Γενεύης· ἀλλ' οὗτος παρεξέκλινε περισσότερον ἀπὸ τοὺς Δια-

μαρτυρομένους ἐκ τῆς καθαρότητος καὶ ὀρθότητος τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

Αἱ διδασκαλίαι τῶν Καλβινιστῶν ἐν συντόμῳ εἶνε αἱ ἑξῆς :

α') Εἰς τὸ μυστήριον τῆς εὐχαριστίας ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἶνε ἀπλᾶ σύμβολα τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου καὶ ὅτι εἰκονικῶς καὶ πνευματικῶς μεταλαμβάνει ὁ πιστὸς αὐτά.

β') Ἡ Ἐκκλησία δὲν πρέπει νὰ ἔχη κανέν ἐξωτερικὸν σύμβολον, ὡς εἰκόνας, ἱερὰ ἄμφια κτλ.

γ') Ἀνεξαρτήτως τῆς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ προορίζει ἄλλους μὲν εἰς σωτηρίαν, ἄλλους δὲ εἰς ἀπώλειαν (ἀπόλυτος περιορισμός).

35. Θρησκευτικοὶ διωγμοὶ καὶ πόλεμοι.

Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις ἀπὸ τὴν Γερμανίαν καὶ Ἑλβετίαν διεδόθη εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν βόρειον Εὐρώπην, βραδύτερον δὲ καὶ εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν ἄλλ' ἢ διάδοσις αὐτὴ ἔγινε μὲ πολλοὺς ἀγῶνας καὶ πολέμους μεταξὺ τῶν Καθολικῶν καὶ τῶν Διαμαρτυρομένων. Οἱ **θρησκευτικοὶ οὗτοι πόλεμοι** διήρκεσαν πολλὰ ἔτη καὶ αἱματοκύλισαν τὴν Εὐρώπην· μόνον εἰς μίαν νύκτα ἐσφάγησαν εἰς τοὺς Παρισίους 100 χιλιάδες Διαμαρτυρόμενοι (**Οὐγενότοι**, ὅπως ἐλέγοντο) ὑπὸ τῶν Καθολικῶν. (**Νύξ τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου.**)

Διὰ τῆς διαδόσεως ὅμως τῆς παιδείας, τῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἔπαυσαν πλέον οἱ θρησκευτικοὶ διωγμοί, σήμερον δὲ οἱ Διαμαρτυρόμενοι (Λουθηρανοὶ καὶ Καλβινισταὶ) ἀνέρχονται εἰς 90 περίπου ἑκατομμύρια.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀνεπτύχθησαν μεγάλως καὶ προήχθησαν πολὺ εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν· ὡς ἐκ τούτου

ἔμορφώθησαν τὰ ἥθη αὐτῶν καὶ διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῆς Ἁγίας Γραφῆς διεπλάσθη ἡ ψυχὴ καὶ ἡ καρδία των. Οὐχ ἥττον ὅμως ὑπάρχουσι καὶ μεταξὺ αὐτῶν πολλαὶ αἰρέσεις, ὡς ὁ Ὀρθολογισμός, ἡ Ἄρρησις τῆς Θεοπνευστίας, τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἄλλαι.

36. Ἡ Δυτικὴ Ἑκκλησία μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν.

Νεαὶ Καινοτομίαι.—Μοναχικὰ τάγματα.

Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις ἐτάραξε μεγάλως τὸν παπισμόν, διότι ἀπεκάλυψε τὰ αἴσχη αὐτοῦ, καὶ ἐκλόπισε πολὺ τὴν Δυτικὴν Ἑκκλησίαν, διότι ἀπέσπασεν ἀπὸ αὐτὴν ὀλοκλήρους πόλεις καὶ χώρας τῆς Εὐρώπης.

Μεθ' ὅλα ταῦτα αἱ τάσεις καὶ ἀξιώσεις τῶν Παπῶν ἔμειναν αἱ ἴδιαι τοιοιουτρόπως ἡ Δυτικὴ Ἑκκλησία συγκαλέσασα τὸ ἔτος 1563 τὴν ἐν Τριδέντῳ σύνοδον προσέθεσεν εἰς τὰς ὑπαρχούσας καὶ τὰς ἐξῆς νέας καινοτομίας: α') Ὁ Πάπας εἶνε ὁ ἀνώτατος ἄρχων τῆς ἐκκλησίας καὶ ὁ μόνος ἀναμάρτητος· β') ἡ γνώμη καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ Πάπα εἶνε ἀνωτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς συνόδους· γ') οὐδεὶς θά σωθῆ ἐκτὸς τῶν Καθολικῶν· δ') Ἡ παράβασις τοῦ νόμου, ὅταν προέρχεται ἀπὸ ἀγνοίαν ἢ λήθην, δὲν εἶνε ἁμαρτία· ε') παρεδέχθη νέους ἀγίους καὶ νέας ἰδέας περὶ τῶν μυστηρίων καὶ στ') τὸ ἔτος 1870 ἄλλη σύνοδος τῆς Ρώμης ἀνεκήρυξε τὸν Πάπαν Ἀλάθητον.

Αἱ νέαι αὐταὶ ἰδέαι τῆς Δυτικῆς Ἑκκλησίας καὶ ὁ ἐκ μέρους αὐτῆς ἐξασκούμενος περιορισμὸς τῆς ἀναπτύξεως τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου ἐτάραξαν κατὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν τὸν Γαλλικὸν λαὸν καὶ ἀπέσπασαν ἀπὸ τὸν Παπισμόν τοὺς λεγομένους *Παλαιοκαθολικούς*, οἱ ὅποιοι ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέραν θρησκευτικὴν κοινότητα.

Τὸ κυριώτερον στήριγμα τοῦ παπισμοῦ ὑπῆρξαν πάντοτε τὰ *Μοναχικὰ Τάγματα*, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς δραστηριότητος καὶ τοῦ πλούτου ἔγιναν πανίσχυρα. Ταῦτα ἀποτελοῦσιν οἱ *Ἰησουῖται*, οἱ *Φραγκισκανοί*, οἱ *Καπουτῖνοι*, αἱ *Ἀδελφαὶ τοῦ Ἐλέους* κλπ. Κύριος σκοπὸς τῶν ταγμάτων εἶνε ὁ προσηλυτισμὸς, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκουν διὰ διαφόρων μέσων, καθὼς καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς Γαλλικῆς γλώσσης· ὡς ἀρχὴν δὲ ἔχουν τό: «ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα!», ὡς ἐκ τούτου καὶ μετέρχονται πάντα τὰ θεμιτὰ καὶ ἀθέμιτα μέσα, ἀρκεῖ γὰρ ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸν των καὶ γὰ ἐφαρμόσουν τὰ προσηλυτιστικὰ σχέδιά των. Τὸ κυριώτερον προσηλυτιστικὸν μέσον εἶνε τὰ προπαγανδικὰ Σχολεῖα, τὰ ὁποῖα παντοιοῦτρόπως πρέπει νὰ ἀποφεύγη κάθε ἀληθῆς Ὁρθόδοξος καὶ γνήσιος Ἑλληνοπαῖς.

37. Τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῶν τελευταίων χρόνων.

Αἱ λοιπαὶ αὐτοκέφαλοι καὶ ἀνεξάρτητοι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι.

Ἐκτὸς τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τῶν τεσσάρων Πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων καὶ τῆς αὐτοκεφάλου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ὑπάρχουσι καὶ αἱ ἑξῆς αὐτοκέφαλοι καὶ ἀνεξάρτητοι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι:

α) Ἡ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. — Αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἦσαν αὐτοκέφαλοι· μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Κωνσταντίνου περιελήφθησαν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἰλλυρίας, τῆς ὁποίας προϊστάτο ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης· τὸν δὲ Ἡ' αἰῶνα, ἐπὶ Λέοντος Ἰσαύρου ὑπήχθησαν ὑπὸ τὸν

Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος ἡ Ἐκκλησία αὐτῆς ἔγινεν αὐτοκέφαλος, διότι κατὰ τοὺς Ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας κράτος πολιτικῶς ἀνεξάρτητον πρέπει νὰ ἔχη καὶ Ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον. Τότε διορίσθη Σύνοδος ἐκ πέντε ἐπισκόπων μὲ πρόεδρον ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος εἶχε τὰ πρεσβεῖα τῆς ἀρχιερωσύνης, συγχρόνως συνέπρατε καὶ ἡ Κυβέρνησις, ἡ ὁποία εἶχε—καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη ἔχει—ἀντιπρόσωπον αὐτῆς εἰς τὴν Σύνοδον, χωρὶς ὅμως νὰ ἀναμιγνύεται εἰς ὑποθέσεις πνευματικὰς καὶ δογματικὰς.

Τὸ διοικητικὸν τοῦτο σύστημα τῆς Ἑλλάδος ἐπεθεώρησεν ἡ Βουλὴ τὸ ἔτος 1852, ἡ ὁποία ἐψήφισεν, ὅπως προσδρεύῃ τῆς Συνόδου ὁ κατὰ καιρὸν Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ἀνεγνώρισε εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὸ δικαίωμα νὰ συμμετέχη διὰ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ ἐποπτεύῃ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ πράγματα.

Τὸ ἔτος 1866 μὲ τὴν πολιτικὴν ἔνωσιν τῆς Ἑπτανήσου ἔγινε καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὐτῆς ἔνωσις καὶ τὸ ἔτος 1881 μὲ τὴν πολιτικὴν ἔνωσιν Θεσσαλίας καὶ μέρους τῆς Ἠπείρου ἔγινε καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἔνωσις τῶν χωρῶν τούτων.

Μετὰ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον τοῦ 1912—1913 καὶ τὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον τοῦ 1913 ἡ Ἑλλὰς ἔλαβε τὴν Ἠπειρον, τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Μακεδονίας, τὰς περισσεύερας νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος.

Ἐπίσης μετὰ τὸν τελευταῖον εὐρωπαϊκὸν πόλεμον τοῦ 1914—1920, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβε μέρος καὶ ἡ Ἑλλὰς κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Βουλγάρων, αὕτη ἀνέκτησε νέας ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας ἐν Θράκῃ καὶ Μικρασίᾳ. Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν ὅμως διοικητικὸν σύστημα ὄλων τῶν χωρῶν τούτων (1912—1920) δὲν ἐκανονίσθη μέχρι σήμε-

ρον διότι δὲν ἐξεδόθη εἰσέτι ὁ κεκανονισμένος *Τόμος*, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ ἐκχωροῦνται αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ ἐπαρχίαι τῶν χωρῶν τούτων εἰς τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα διεκρίθησαν ἱκανοὶ θεολόγοι, κυριώτεροι ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶνε ὁ *Φαρμακίδης*, ὁ *Οἰκονόμος*, ὁ *Βάμβας*, ὁ *Κοντογόνης*, ὁ *Κλεόπας*, ὁ *N. Δαμαλᾶς*, ὁ *N. Καλογεωῶς*, ὁ *I. Μοσχάκης*, ὁ *A. Διομήδης Κυριακός* καὶ ἄλλοι. Τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐτάραξεν ὁ κληρικός, ἀλλὰ *θειστής Καΐρης*, ὁ ὁποῖος ἐπειδὴ ἐδίδασκεν ἀντιχριστιανικὰς δοξασίας, κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας.

β') Η ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ.—Ἀφότου εἰσήχθη ὁ χριστιανισμός εἰς τὴν Ρωσίαν οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς ἐχειροτονοῦντο καὶ ἐστέλλοντο συνήθως ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικῶν Πατριαρχείου, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου καὶ ἐξηρτῶντο· ἀνώτεροι δὲ ἐπίσκοποι τῆς Ρωσίας ἦσαν οἱ Μητροπολίται *Κιέβου* καὶ μετὰ ταῦτα οἱ τῆς *Μόσχας*, ὅταν αὕτη ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ Ρωσικοῦ κράτους.

Τὸν *ΙΣΤ'* αἰῶνα ὁ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἱερουσαλῆμ παρακληθεὶς ἀπὸ τὸν Τσάρον τῆς Ρωσίας ἀνέδειξε τὸν Μητροπολίτην *Μόσχας Πατριάρχην*, ἔκτοτε δὲ ἡ ἐν Ρωσίᾳ ἐκλογή Πατριαρχῶν ἐπεκυροῦτο ἀπὸ τοῦ οἰκουμενικῶν Πατριαρχείου. Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς ὅμως τοῦ *ΙΗ'* αἰῶνος ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἤρχισε νὰ κυβερνᾶται ἀνεξαρτήτως· ὁ αὐτοκράτωρ *Μέγας Πέτρος*, θέλων νὰ διευθίνη τὰ πάντα αὐτός, ὤρισεν ἀντὶ Πατριάρχου Σύνοδον ἐν *Πετρούπολει*, ἡ ὁποία ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Κυβερνήσεως διοικεῖ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρωσίας μέχρι σήμερον. Πρόεδρος τῆς Συνόδου ταύτης εἶνε ὁ κατὰ καιρὸν Μητροπολίτης *Πετρούπολεως*· συμπροεδρεῖ δὲ εἰς αὐτὴν καὶ ἐπίτροπος τῶν *Τσάρων*, οἱ ὁποῖοι ἐξασχοῦσι μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Σύνοδον.

Ἡ λατρεία εἰς τὴν ρωσικὴν ἐκκλησίαν ἐλαμπρύνθη πολὺ, ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἐβεελτιώθη, τὸ κήρυγμα ἀκούεται συχνά, ἡ δὲ παιδεία τοῦ Ρωσικοῦ κλήρου ἐβεελτιώθη πολὺ διὰ τῶν θεολογικῶν Ἀκαδημιῶν. Εἰς τὴν Ρωσικὴν Ἐκκλησίαν ἀνεράνησαν σπουδαῖοι θεολόγοι, κυριώτεροι ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶνε ὁ Προκοποβίτιος, ὁ Πλάτων, ὁ Μακάριος, ὁ Φιλάρετος καὶ ἄλλοι. Εἰς τὴν Ρωσίαν ὑπάρχουν πολλὰ αἵρεσεις, τῶν ὁποίων οἱ ὀπαδοὶ λέγονται Ρασκολνῖκοι, δηλ. σχιζματικοί.

γ) Ἡ ΤΗΣ ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑΣ (Ρουμανίας).—“Ὅταν ἐπὶ τῆς Βυζαντιακῆς ἐποχῆς ἀπετέλεσεν οἱ Μολδοβλάχοι κράτος ἀνεξάρτητον, εἶχον καὶ ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον, ἐνῶ οἱ Μητροπολίται Βουκουρεστίου καὶ Ἰασίου ὑπήγοντο ἄλλοτε εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιήλθον ὀλίγον κατ’ ὀλίγον εἰς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν” ὅταν δὲ τῷ 1856 ἐκηρύχθη ἡ Μολδοβλαχία ἀνεξάρτητος, ἔγινε καὶ ἡ ἐκκλησία αὐτῆς αὐτοκέφαλος. Τέλος μετὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1878 ἡ Μολδοβλαχία ἔγινεν ἀνεξάρτητον βασιλείαν, ὅποτε καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀνεξαρτησία αὐτῆς ἔγινε πλήρης. Ἐκτοτε ἡ Ρουμανικὴ Ἐκκλησία ἔχει Σύνοδον, ἡ ἑποία ἐδρεύει εἰς τὸ Βουκουρέστιον.

Ἄλλ’ ἡ ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ρουμανίας Κούζα γενομένη τῷ 1863 δήμευσις τῶν ἐν Ρουμανίᾳ Ἑλληνικῶν μοναστηριακῶν κτημάτων, ἡ ἀπώλεισις τῶν Ρουμάνων τῶν διοριζόντων Ρουμάνοι ἐπίσκοποι, ἱερεῖς καὶ διδάσκαλοι εἰς τὰς Κουτσοβλαχικὰς κοινότητας τῆς Μακεδονίας, ἡ κατάσχεσις μεγάλων κληροδοτημάτων τοῦ ἐθνικοῦ εὐεργέτου Ζάππα ὑπὸ τῆς Ρουμανικῆς κυβερνήσεως καὶ τέλος οἱ τοῦ 1906 διωγμοὶ καὶ ἀπελάσεις τῶν ἐν Βλαχίᾳ ἐγκατεστημένων Ἑλλήνων ἔφερον τὴν μὲν Ρουμανικὴν Ἐκκλησίαν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον, τὴν δὲ Ρουμανικὴν κυβέρνησιν εἰς σχέσεις σχεδὸν διακεκομμένας πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Αἱ σχέσεις αὗται ἤρχισαν νὰ βελτιώνωνται μετὰ τὸν τελευταῖον Ἑλληνοβουλγαρικὸν πόλεμον τοῦ 1913, εἰς τὸν ὅποιον ἔλαβον μέρος καὶ ἡ Σερβία καὶ ἡ Ρουμανία κατὰ τῆς Βουλγαρίας.

δ) Ἡ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ. Καὶ οἱ Σέρβοι, ἐνῶ ἐπὶ τῶν

Βυζαντινῶν χρόνων ἦσαν Ἐκκλησιαστικῶς ἀνεξάρτητοι, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπήχθησαν (τῷ 1766) ὑπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, διὰ νὰ ἔχουν τὴν ἰσχυρὰν αὐτοῦ προστασίαν.

Τὸ ἔτος 1830 ὅταν διὰ τοῦ Ὀβρένοβιτς ἐκηρύχθη ἡ Σερβία ἡμιανεξάρτητος, ἔγινε καὶ ἡ Ἐκκλησία αὐτῆς αὐτοκέφαλος μετὰ δὲ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1878 ἔγινε πολιτικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς τελείως ἀνεξάρτητος, ἔκτοτε δὲ ἔχει ἰδίαν Σύνοδον μὲ πρόεδρον τὸν ἐν Βελιγραδίῳ Μητροπολίτην.

ε') Η ΤΟΥ ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ. Καὶ ἡ Ἐκκλησία τῶν Μαυροβουνίων, οἱ ὅποιοι εἶνε Σερβικῆς ἐθνικότητος, ἠκολούθησε τὴν ἐξέλιξιν τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας· σήμερον δὲ ἡ Μαυροβουνιωικὴ Ἐκκλησία κυβερνᾶται ἀνεξαρτήτως διὰ τοῦ Μητροπολίτου τῆς Κετίγνης.

στ') Η ΕΝ ΑΥΣΤΡΙΑ. Εἰς τὴν Αὐστρίαν ὑπάρχουν περὶ τὰ τέσσαρα ἑκατομμύρια Ὀρθοδόξων χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι εἶνε Σέρβοι, Βλάχοι, Ρουθῆνοι καὶ ὀλίγοι Ἕλληνες καὶ ὑπήγοντο ἄλλοτε εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον· ἐπειδὴ ὅμως εὐρίσκοντο εἰς κράτος ἀνεξάρτητον, τὸ ἔτος 1740 ἐχωρίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν Ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον. Σήμερον δὲ ἀποτελοῦσι τρεῖς αὐτοκεφάλους ἀρχιεπισκοπὰς, τὴν τοῦ Κάρλοβιτς, τὴν τοῦ Τσέρνοβιτς, καὶ τὴν τῆς Ἑρμανσται, αἱ ὅποιοι πιέζονται διαφοροτρόπως ὑπὸ τοῦ Καθολικισμοῦ, ἵνα προσχωρήσωσιν εἰς αὐτόν.

ζ') Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΕΞΑΡΧΙΑ*. — Ὅπως οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Βλάχοι τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ Βούλγαροι, ὅταν ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων ἔγιναν πολιτικῶς ἀνεξάρτητοι, ἀπέκτησαν καὶ ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον· ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὅμως ἐζήτησαν τῷ 1765 νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, διὰ νὰ ἔχωσι τὴν προστασίαν αὐτοῦ ἀπέναντι τῆς Τουρκικῆς ἀρχῆς. Μετὰ ἓνα ὅμως αἰῶνα οἱ Βούλγαροι ἀπεχωρίσθησαν καὶ πάλιν ἀπὸ τὴν Μεγάλῃν Ἐκκλησίαν καὶ ἐζήτησαν κατ' ἀρχὰς μὲν τὴν ἐκκλησια-

*) Τὴν ἱστορίαν τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν καὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος βλέπε εἰς τὸ Γ' τεῦχος τῆς Νέας Ἑλλην. Ἱστορίας Κ. Ι. Φιλάνδρου.

στικὴν, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἢ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, διὰ νὰ μὴ γεννῶνται σοβαρὰ ζητήματα καὶ δυσάρεστα ἐπακόλουθα, ἔκαμεν εἰς αὐτοὺς μερικὰς παραχωρήσεις δηλ. ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ συγκροτήσωσι ἀνεξάρτητον Βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν ἢ Ἐξαρχίαν εἰς τὰς ἀμιγεῖς βουλγαρικὰς χώρας, μὲ ἔξαρχον ἐκλεγόμενον μὲν ὑπὸ αὐτῶν, ἐπικυρούμενον δὲ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἄλλ' οὗτοι ἤθελον νὰ ἔχωσι ἀνεξάρτητον ἔξαρχίαν μὲ ἔξαρχον διαμένοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ μὲ δικαιοδοσίαν ὄχι μόνον ἐπὶ τῆς κυρίως Βουλγαρίας, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ὄλων τῶν σλαυοφώνων πληθυσμῶν τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, ἀδιάφορον, ἂν οἱ σλαυόφωνοι οὗτοι εἶχον ἢ δὲν εἶχον καὶ φρόνημα βουλγαρικόν.

Αἱ ἀξιώσεις αὗται τῶν Βουλγάρων προήρχοντο ἀπὸ φυλετικῶς καὶ πολιτικῶς λόγους καὶ ἦσαν ἄτοποι καὶ ἀντικανονικαὶ καὶ διότι ἀκόμη ἢ Βουλγαρία δὲν ἦτο τελείως ἐλευθέρα καὶ ἀνεξάρτητος, καὶ διότι αἱ Μακεδονικαὶ καὶ Θρακικαὶ ἐπαρχίαι, τὰς ὁποίας ἐζήτησαν νὰ περιλάβουν εἰς τὴν Ἐξαρχίαν τῶν, οὐδέποτε ἀνήκον εἰς Βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ τὸ σπουδαιότερον διότι οἱ κανόνες τῆς Ἐκκλησίας ἀπαγορεύουσι νὰ ὑπάρχωσιν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν δύο ἐπίσκοποι.

Τοιοιουτρόπως οἱ Βούλγαροι περιήλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν, κατῴρθωσαν ὅμως μὲ τὴν βοήθειαν τῆς Ρωσίας νὰ ἐκδοθῇ ὑπὸ τῆς Πύλης ἰδιαίτερον φερμάνιον ἀναγνωρίζον τὴν Βουλγαρικὴν Ἐξαρχίαν (1872). Τότε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον συνεκρότησε μεγάλην τοπικὴν Σύναδον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἣ ὁποία ἀφώρισε τοὺς Βουλγάρους ἀρχιερεῖς καὶ ἐκήρυξε τὸ σχίσμα μεταξὺ τῆς Μεγάλῃς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας τὸ ὁποῖον ὑπάρχει μέχρι σήμερον.

Μετὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1878 ἡ Βουλγαρία γενομένη τελείως ἀνεξάρτητος ἐκήρυξε καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς· τὸ σχίσμα ὅμως δὲν ἔπαυσεν ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ ἐφ' ὅσον ἡ Βουλγαρία θὰ ἔχῃ τὸν ἔξαρχόν τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ προσβάλλῃ τὰ προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, νὰ καταπατῇ τοὺς Ἀποστολικοὺς κανόνας καὶ

νά επιβουλευῆται τὰ συμφέροντα τοῦ Ὁρθοῦ. Ἑλληνισμοῦ.

Τὸ σχίσμα ἐπηκολούθησαν μεγάλαι ταραχαὶ ἐν Μακεδονίᾳ, τὰς ὁποίας ἤγειρον οἱ Βούλγαροι διὰ νὰ καταλάβωσι τὴν χώραν τοῦ Ἀλεξάνδρου, — δολοφονίαι ἐκ μέρους αὐτῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐκδιωγμὸς τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ Ἀνατολικῇ Ρωμυλίᾳ Ἑλλήνων, ἀρπαγὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων αὐτῶν καὶ ἐν γένει κάθε βίαιον καὶ ἐξοντωτικὸν μέσον κατὰ παντὸς Ἑλληνικοῦ καὶ Ὁρθοδόξου.

Ὁ Τουρκοβαλκανικὸς πόλεμος τοῦ 1912 συνετέλεσε νὰ συμμαχήσωσιν Ἕλληνες καὶ Βούλγαροι, μετ' ὀλίγον ὅμως οἱ κατὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας βουλγαρισμοὶ ἐκίνησαν εἰς πόλεμον τὴν Ἑλλάδα κατὰ τῆς Βουλγαρίας, ἣ ὁποία κατεσυνετριβῆ καὶ ἐξεδιώχθη ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Μακεδονίας. Αἱ τελευταῖαι βουλγαρικαὶ θηριωδίαὶ ἤνοιξαν περισσότερον τὸ χάσμα μεταξὺ Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ Βουλγαρικῆς Ἐξάρχιας καθὼς καὶ μεταξὺ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ βουλγαρικῆς φυλῆς, τὸ δὲ χυθὲν αἷμα τῶν πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν διὰ κρατῆ πάντοτε εἰς διάστασιν τὰς δύο Ἐκκλησίας, ἕως οὗτο ἐξανθρωπισθῶσι μίαν ἡμέραν καὶ οἱ Βούλγαροι, εἰσέλθωσιν εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ ζητήσωσι συγγνώμην παρὰ τῆς Μ. Ἐκκλησίας διὰ τὰς ἀντικανονικὰς καὶ βαρβάρους πράξεις των.

38. Ἄλλαι κεχωρισμένα Ἐκκλησίαι.

Ἀπὸ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἐχωρίσθησαν κατὰ διαφόρους καιροὺς αἱ ἐκκλησίαι τῶν Νεστοριανῶν, τῶν Ἰακωβιτῶν, τῶν Ἀρμενίων, τῶν Κοπιτῶν, τῶν Ἀβησινίων καὶ τῶν Μαρωνιτῶν, αἱ ὁποῖαι μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων ἔμειναν εἰς ταπείνωσιν καὶ μαρτυρισμὸν, λυμαινόμεναι δὲ αὐτὰς πάντοτε αἱ προσηλυτιστικαὶ προπαγάνδαι τῶν Καθολικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων, ἀπὸ τὰς ἐπιβουλάς τῶν ὁποίων εἶθε νὰ ἀπαλλάξῃ αὐτὰς καὶ ὀδηγήσῃ πάσας εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ φῶς ὁ Ἰδρυτὴς τῆς μῆς ἀγίας Ἐκκλησίας καὶ Σωτὴρ τῆς ἀνθρωπότητος Χριστός.

Τ Ε Λ Ο Σ

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher, but appears to be organized in a list or table format with several lines of text.

ΒΙΒΛΙΟΚΑΘΟΤΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ
Π. ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ
ΕΝ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΓΑΛΑΤΑ, ΓΙΟΥΚΣΕΚ ΚΑΛΛΙΤΗΜ ΑΡΙΘ. 2

ΝΕΩΤΑΤΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Κ. ΦΙΛΑΝΔΡΟΥ. *Ἐπίτιμος Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* μετὰ συντόμου *Κατηγήσεως καὶ Λειτουργικῆς* συντεταγμένον κατὰ τὸ νέον πρόγραμμα τῆς Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπῆς πρὸς χρῆσιν τῶν Ἀστικῶν Σχολείων καὶ παρθεναγωγείων.

Α. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ. *Φυσιογνωστία* πρὸς χρῆσιν τῶν Ἀστικῶν Σχολείων κατὰ τὸ νέον πρόγραμμα τῆς Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπῆς, εἰς τεύχη δύο μετὰ πολλῶν καλλιτεχνικῶν εἰκόνων.

Τεῦχος Α' διὰ τὴν Γ' τάξιν

Τεῦχος Β' » » Δ' »

— *Στοιχειώδης Ἀνθρωπολογία καὶ ὕγιεινὴ* μετὰ πολλῶν εἰκόνων πρὸς χρῆσιν τῶν Ἀστικῶν Σχολείων καὶ Παρθεναγωγείων.

— *Πειραματικὴ Φυσικὴ* τῶν Ἀστικῶν Σχολείων καὶ Παρθεναγωγείων εἰς τεύχη δύο μετὰ πλείστων εἰκόνων.

Τεῦχος Α' διὰ Δ' καὶ Ε' τάξιν

» Β' » ΣΤ' καὶ Ζ'

περιέχον καὶ Στοιχεῖα Χημείας.